

Корак напред у сарадњи школе и родитеља

Водич за одељењске
старешине

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC

КОРАК НАПРЕД У САРАДЊИ
ШКОЛЕ И РОДИТЕЉА

Водич за одељењске старешине

Издавач

Педагошко друштво Србије

За издавача

Биљана Радосављевић

Уредница

Биљана Радосављевић

Аутори

Биљана Радосављевић,

Јасмина Ђелић,

Гордана Чукурановић,

Маја Врачар,

Ирена Мучибабић,

Наташа Стојановић,

Јела Станојевић

Биљана Михаиловић,

Оља Јовановић – UNICEF

Ренцезенти

Гордана Цветковић – педагог,

Весна Шапоњић – педагог,

Мирјана Секулић Петровић – професор српског језика и књижевности

Лектура и коректура

Ирена Поповић Григоров

Дизајн корица

Ивана Зорановић

Припрема за штампу

Зоран Грац

ISBN 978-86-82551-10-2

Тираж

300

Штампа

Досије студио, Београд

Корак напред у сарадњи школе и родитеља

Водич за одељењске старешине

*Уредила
Биљана Радосављевић*

Београд • 2016

Водич је настао у оквиру пројекта „Корак напред у сарадњи одељенског стерешине и родитеља”, који је реализован уз стручну подршку UNICEF-а, захваљујући финансијским средствима SDC и UNIQLO. Ставови и мишљења изнети у публикацији не одражавају нужно ставове UNICEF-а и донатора.

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

**Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC**

Садржај

УВОДНА РЕЧ УРЕДНИКА	9
О Водичу.....	9
Зашто ова тема?.....	10
Зашто Водич?	11
Шта садржи и како се користи Водич?.....	11
1. ОБЛАСТИ И НАЧИНИ РАДА ОДЕЉЕЊСКОГ СТАРЕШИНЕ	14
Одељењски старешина – педагошки, организациони и административни руководиоци одељења.....	16
Шта све ради одељењски старешина.....	17
О прописима којима се уређује рад одељењског старешине	20
2. КОМПЕТЕНЦИЈЕ ОДЕЉЕЊСКОГ СТАРЕШИНЕ	22
Одељењски старешина – знања и вештине	22
Вештине комуникације	23
Руковођење одељењем.....	32
Стилови васпитања	39
Подучавање ученика вештинама учења	46
Типови одељењског старешине	48
3. ВРЕДНОВАЊЕ И САМОВРЕДНОВАЊЕ РАДА ОДЕЉЕЊСКОГ СТАРЕШИНЕ.....	51
Како да знам да ли добро радим свој посао?.....	51
Шта може да се вреднује у мом раду?	53
Како могу да се вреднују различити аспекти мог рада?	54
Шта након прикупљања података?.....	54

4. ПРИНЦИПИ, ОБЛИЦИ И САДРЖАЈИ САРАДЊЕ СА РОДИТЕЉИМА	57
Принципи сарадње са родитељима	57
Облици и садржаји сарадње са родитељима	59
Заједничко деловање одељењског старешине и родитеља у пружању подршке напредовању ученика.....	74
Заједнички рад одељењског старешине и родитеља са учеником.....	75
5. ПЛАНИРАЊЕ САРАДЊЕ ОДЕЉЕЊСКОГ СТАРЕШИНЕ СА РОДИТЕЉИМА	81
Зашто треба планирати сарадњу?	81
Који су кораци у планирању сарадње?	81
Планирање у функцији подстицања партнерстава са родитељима	84
КОРИШЋЕНА И ПРЕПОРУЧЕНА ЛИТЕРАТУРА.....	89
СПИСАК ПРИЛОГА.....	91

Захваљујемо се свима који су допринели настанку Водича за одељењске старешине, ученицима, родитељима и наставницима који су својим искуством, знањем и професионалним компетенцијама предложили смернице и упутства за стварање Водича.

Захваљујемо се педагозима који су у својим срединама мотивисали директоре, ученике, родитеље и одељењске старешине да учествују у истраживању.

Велику захвалност дугујемо УНИЦЕФ-у због тога што је препознао капацитете Педагошког друштва Србије и поверио нам рад на овој врло значајној теми и омогућио издавање Водича који је пред Вама.

УВОДНА РЕЧ УРЕДНИКА

О Водичу

Водич је настао у оквиру пројекта *Корак напред у сарадњи одељењског старешине и родитеља*.

Пројекат је осмислило и реализовало Педагошко друштво Србије (ПДС), уз стручну и финансијску подршку УНИЦЕФ-а, са циљем да оснажи старешине, наставнике и стручне сараднике за квалитетнију сарадњу са родитељима ученика у процесу васпитања и образовања.

Полазна пројектна активност било је истраживање. Анкетирано је 600 испитаника (238 родитеља и 362 ученика V, VI и VII разреда основних и I, II, III разреда средњих школа) из 10 градова (Сомбор, Суботица, Нови Сад, Крагујевац, Краљево, Пожаревац, Ваљево, Ниш, Врање и Београд). Циљ истраживања је био да се сагледа мишљење испитаника о улози и квалитету рада одељењских старешина, да се прикупе предлози за унапређење рада одељењских старешина и да се унапреди сарадња породице и школе.

Осим тога, реализоване су фокус групе у којима су учествовале 103 одељењске старешине основних и средњих школа из Београда, Ниша, Ваљева и Краљева. Добијени су подаци како одељењске старешине сагледавају и процењују свој рад, тешкоће и препреке са којима се суочавају и прикупљени су предлози за унапређење њиховог рада.

Додатне истраживачке активности пројекта биле су усмерене на анализу постојеће законске регулативе и стратешких докумената, у којима се најчешће имплицитно разматрају улога и надлежност одељењских старешина. Као резултат те анализе дате су препоруке које су саставни део извештаја о истраживању.

Дакле, *Водич* се ослања на резултате истраживања, праксу у нашим школама и у свету и на анализу релевантне стратешке и законске регулативе и представља подршку одељењском старешини да континуирано преиспитује и унапређује свој рад.

Зашто ова тема?

Породица и школа имају заједнички циљ – да подржавају и подстичу развој детета. Партнерство родитеља и школе и укључивање родитеља у различите аспекте школског живота представљају важну компоненту образовно-васпитног процеса.

Сарадња породице и школе почиње поласком детета у школу и траје све док дете похађа школу. Тај период у развоју детета има изузетан значај за интелектуални, социјални, морални, емоционални и физички развој појединца. Усклађена и квалитетна сарадња породице и школе представља значајан извор подршке за децу и младе.

Захтеви савременог друштва и реалност породичног функционисања, квалитет и интензитет породичног утицаја пред школу постављају изузетно висока очекивања у подстицању и праћењу развоја деце и младих. Истовремено, поставља се питање да ли школа препознаје своју улогу и да ли уме да одговори на тако високе захтеве.

Одељењске старешине су спона у сарадњи између родитеља и школе. Квалитет и учесталост сарадње опадају са узрастом деце и у највећем броју случајева се свде на једно- смерно информисање родитеља о успеху и напредовању детета. С друге стране, сви

учесници образовно-васпитног процеса слажу се да сарадњу између родитеља и школе треба унапредити.

С обзиром на значај одељењског старешине за развој поверења и јачање сарадње између родитеља и школе, препознали смо потребу за оснаживањем одељењских старешина за успостављање и неговање квалитетне сарадње са родитељима.

Зашто Водич?

Будући наставници током школовања добијају стручна знања која се односе на предмет који ће предавати у школи, док се специфична знања и вештине које се односе на општа питања наставе и функционисања школе и наставника не стичу факултетским образовањем. У Србији не постоји систем подршке за професионални развој одељењских старешина. У *Каталогу програма стручног усавршавања* постоји одређени број акредитованих семинара који унапређују рад одељењског старешине. Међутим, ти програми се, у највећој мери, односе на рад са ученицима. У понуди су и програми који се односе на комуникацију са родитељима, али нису искључиво усмерени на рад одељењског старешине, већ наставника уопште.

Водич је само један од начина да се помогне одељењским старешинама да боље разумеју сложеност своје улоге и буду да успешнији у повереној улози, да лакше препознају своје снаге и потребе за подршком да би могли даље да планирају свој професионални развој и унапређују своја знања и вештине.

С обзиром на то да је последица образовних реформи у Србији, које су спроведене у последњој деценији, била појачана оријентација на образовна постигнућа ученика, данас постоји изражена потреба за реафирмацијом васпитног рада у школи. Будући да одељењски старешина има појачану васпитну улогу у једном одељењу, препознат је као професионалац пред кога се постављају озбиљни захтеви када је у питању васпитна улога школе.

Водич је подршка свим наставницима, а посебно онима који јесу или ће бити одељењске старешине.

Шта садржи и како се користи Водич?

Пред Вама је Водич који садржи следећа поглавља:

Свако поглавље садржи теоријски део који се односи на конкретну тему, питање или област са истакнутим кључним информацијама. Предложени су и могући модели за решавање најчешћих проблема и препоруке за поступање у одређеним ситуацијама, али и за унапређивање рада одељењског старешине; савети и подсетници који могу бити помоћ у размишљању, преиспитивању, анализирању и планирању; представљени су и примери добре праксе који могу да помогну, усмере, унапреде рад. Међутим, ти примери, као и помоћни инструменти који прате *Водич*, нису збирка рецепата које треба преузети у готовом облику. Корисницима *Водича* се препоручује да преузимају или модификују оно што им је потребно и у мери у којој им је потребно, имајући при томе у виду своје одељење, школу, окружење...

Упознајте се са симболима који ће Вас водити кроз *Водич*:

Резултати истраживања

Важно је запамтити

Пример

Уради сам

Пример добре праксе

Сазнај шта се налази у прилозима

Списак прилога на компакт-диску

ОБЛАСТИ И НАЧИНИ РАДА ОДЕЉЕЊСКОГ СТАРЕШИНЕ

Ако било кога у школи питате који је делокруг одељењског старешине, сви ће вам рећи да је то дугачка листа веома различитих послова, и то таквих који захтевају пуну посвећеност и стручност.

Обим посла одељењског старешине у школи могли бисмо да прикажемо и помоћу бројки. У току једне школске године одељењски старешина:

- као наставник и васпитач, задужен је за своје одељење, у коме има просечно 25 ученика;
- сарађује са њиховим родитељима, просечно 25 породица;
- радом у тимовима, комисијама и другим планираним активностима остварује сарадњу са већином наставника у школи, просечно 40 наставника;
- посебно интензивно сарађује са наставницима који предају у његовом одељењу, а то је најмање 12 наставника;
- сарађује са стручним сарадницима у школи и са спољним сарадницима школе;
- као и сви наставници, одељењски старешина је и предметни наставник који предаје свој предмет у другим одељењима, до 10 одељења, при чему неретко има и три-четири наставна програма;
- сарађује и са ученицима из тих других одељења и њиховим родитељима...

Сваки сегмент рада одељењског старешине захтева озбиљно припремање, планирање, евидентирање, анализирање, консултације... Размислите само колико је труда и времена потребно да се припреми и реализује конструктиван разговор са учеником или родитељем који имају неки специфичан проблем. Некада се данима припремамо за те разговоре... У наставку су приказане активности одељењског старешине које се односе на припрему, реализацију и праћење једног разговора са родитељем (слика 1). След корака који је описан може се применити на решавање проблема у разлититим ситуацијама.

Слика 1. След корака у заједничком решавању проблема одељењског старешине и родитеља

У веома захтевном школском контексту, одељењске старешине раде бројне послове, некада самостално, некада тимски, некада ослањајући се стално на специфична професионална знања и вештине.

Иако је *Водич* посвећен пре свега сарадњи одељењских старешина са родитељима, треба да се подсетимо основних послова одељењског старешине из најмање два разлога. Прво, повремено подсећање на листу свих послова умањује могућност да се неки послови занемаре или превиде. Друго, сви послови одељењског старешине, ако не директно, онда се бар индиректно односе и на сарадњу са родитељима ученика.

Одељењски старешина – педагошки, организациони и административни руководилац одељења

Одељењски старешина у школи обавља послове који би се могли сагледати у три основне функције (слика 2).

Слика 2. Функције одељењског старешине

Успешан рад захтева да одељењски старешина добро познаје своје одељење као групу, сваког ученика понаособ, њихов породични контекст. Он (она) треба да разуме образовно-васпитне циљеве и принципе и да се њима руководи у свом раду. Осим тога, треба да сарађује са осталим наставницима и запосленима у школи, као и са сарадницима ван школе. Из свега тога јасно произилази да је реч о веома сложеним односима које захтевају посебне професионалне компетенције.

Нажалост, у свакодневној школској пракси велики број одељењских старешина своју улогу своди на чисто административну функцију (вођење евиденције, „сређивање” дневника

рада, оправдавање изостанака и сл.) и на решавање текућих дисциплинских проблема у одељењу. У том контексту, сарадња са родитељима је у највећој мери само једносмерно информисање родитеља о успеху и понашању ученика на родитељским састанцима и „отвореним вратима“.

Шта све ради одељењски старешина

Одељењски старешина у школи има бројне активности које проистичу из поменуте три главне функције. Према сврси и главном циљу деловања, све активности се могу груписати на следећи начин.

1. Активности у вези са учеником: прикупљање релевантних података значајних за планирање подршке у адаптацији на школску средину и услове:

- циљано систематско посматрање ученика у школи и током ваннаставних активности у функцији пружања подршке;
- систематично континуирано бележење података о развоју;
- праћење напредовања у учењу и правовремено интервенисање у ситуацијама када ученик не постиже очекивани успех;
- информисање ученика о потенцијалним ресурсима за подршку у школи и ван ње;
- избор и примена мотивишућих средстава за подстицање позитивног или поправљање негативног понашања;
- иницирање корективних мера и подршке осталих наставника и стручних сарадника;
- подршка и помоћ у решавању школских, породичних и приватних проблема;
- решавање конкретних животних проблема ученика из домена школских надлежности – превоз, исхрана, путовања, професионална оријентација;
- брига о здрављу ученика и начинима унапређивања здравља (на пример, ако ученик има здравствени проблем, школа информише наставнике, води ученике на систематски преглед, организује предавања и радионице на којима којима се освешћује да брига о здрављу треба да буде саставни део свакодневних активности ученика);
- интензивна сарадња са стручним сарадницима у школи и спољним сарадницима у пружању подршке развоју.

2. Активности у вези са одељењском заједницом:

- израда плана и програма рада одељењског старешине према потребама одељењске заједнице;
- организовање учења и игре са циљем да се оствари квалитетна комуникација и сарадња у одељењу;
- изграђивање осећаја припадности одељењу;
- праћење остварености образовних исхода у одељењу;
- помоћ изабраног ученичког руководства у руковођењу функционисањем одељењске заједнице;
- подстицање на иницијативе и акције у којима ће свако имати прилику да покаже највише домете;
- организовање тимског рада наставника и спољних сарадника за рад са одељењском заједницом;
- укључивање одељења у различите школске активности и информисање о раду школских тимова;
- припремање екскурзија, излета, неформалних дружења и сл.;
- праћење развоја социјалних односа у одељењу и рад на решавању уочених тешкоћа.

3. Активности у вези са родитељима ученика:

- упознавање са породичном ситуацијом и прикупљање података који су неопходни за сарадњу и планирање подршке за ученика;
- информисање о њиховим правима и обавезама у односу на школовање детета и школу коју дете похађа;
- припремање и реализација различитих облика комуникације и сарадње са родитељима (родитељски састанци, отворена врата, индивидуални и групни састанци, електронска комуникација...);
- информисање, мотивисање и укључивање родитеља у живот и рад школе;
- пружање специфичне помоћи родитељима који имају проблеме у остваривању родитељске улоге;

- посредовање у остваривању неопходних контаката са стручњацима који родитељима помажу у решавању породичних, здравствених, социјалних и других проблема;
- информисање родитеља о важним активностима школе и тимовима који у школи постоје;
- испитивање потреба и очекивања родитеља у односу на школу;
- службена комуникација и посећивање породице (ако је потребно).

4. Активности у вези са стручним телима школе:

- учешће у изради васпитних програма за рад са ученицима;
- праћење редовности одржавања наставе;
- решавање ситуација оптерећености ученика школским обавезама (распоред тестова, испитивања и сл.);
- сарадња са наставницима у праћењу напретка ученика у учењу и учешћу у осталим школским активностима;
- стручне консултације са наставницима у вези са учењем и понашањем ученика у одељењу;
- учешће у предлагању ученика за допунску, додатну наставу и секције;
- стручно усавршавање на основу личних потреба и интересовања.

5. Активности у вези са педагошком документацијом:

- учешће у планирању начина и форме педагошке документације која ће се водити у школи;
- ажурно и савесно вођење педагошке документације и евиденције у вези са ученицима;
- савесно вођење евиденције о сарадњи са родитељима ученика;
- службено извештавање и дописивање са родитељима ученика, стручним службама и органима у вези са ученицима.

Листа послова одељењског старешине указује на потребу за јачањем професионалних капацитета за све наведене групе послова, посебно зато што су сви ти послови међусобно условљени.

Добро познавање послова одељењског старешине омогућава да се у планирању и реализацији рада не забораве одређена подручја, али и да се лакше идентификују области рада и активности које су најделотворније у односу на специфичности контекста у коме ради.

О прописима којима се уређује рад одељењског старешине

Осим бројних правилника, протокола и упутстава, најважнији за рад одељењског старешине јесу: Закон о основама система образовања и васпитања, Закон о основном образовању и васпитању и Закон о средњем образовању и васпитању. Закон о основама система образовања и васпитања експлицитно спомиње улогу одељењског старешине у тиму за пружање додатне подршке ученику, одговору на приговор (жалбу) на оцену из предмета и владања у примени васпитних мера. Уз то, школе могу да уређују послове и начине рада одељењског старешине статутом и правилницима (Правилник о похваљивању и награђивању ученика, Правилник о дисциплинској и материјалној одговорности итд.).

С обзиром на то да сваки одељењски старешина мора да познаје законску регулативу којом се уређују образовање и васпитање и да се њом руководи у свом раду, на компакт-диску који сте добили уз *Водич* можете наћи:

- преглед кључних чланова Закона о основама система образовања и васпитања који посредно говоре о раду одељењског старешине (прилог 8);
- Списак стратешких докумената, закона, правилника и осталих прописа који су неопходни за рад одељењског старешине (прилог 9).

Шта су рекле одељењске старешине о својим пословима?

Одељењске старешине сматрају да нису прецизно дефинисани њихови послови и одговорности. Своје послове препознају у распону од бесмислених административних послова, преко реализације наставног плана и програма у свом одељењу, до помоћи и учешћа у породичном васпитању деце.

Већина није упозната са свим пословима одељењског старешине, сагледава их и доживљава „расуто“ (*радимо све и свашта, хигијенски, физички послови, терапеутски, радионичарски рад...*). Понекад не виде смисао и функцију појединих категорија послова, па тако, на пример, наводе да не разумеју смисао административног рада одељењског старешине.

Прилози које можете наћи на компакт-диску

- Прилог 1. Упућивање ученика на индивидуални рад са стручним сарадником – пример обрасца
- Прилог 2. Праћење учешћа ученика у секцијама, приредбама, манифестацијама, округлим столовима, конференцијама, огледним часовима, пројектима у настави... – пример обрасца
- Прилог 3. Прикупљање података о породици и ученицима – пример упитника за родитеље
- Прилог 4. Праћење сарадње одељењског старешине са родитељима и другим особама које су укључене у образовно-васпитни рад детета – пример инструмента
- Прилог 5. Дисциплинска свеска: за индивидуално праћење понашања ученика – пример обрасца
- Прилог 6. Праћење изостајања и успеха ученика током школске године – пример обрасца
- Прилог 7. Садржаји сарадње одељењског старешине и релевантних институција – информативни текст
- Прилог 8. Преглед кључних чланова Закона о основама система образовања и васпитања који се односе на рад одељењског старешине
- Прилог 9. Списак стратешких докумената, закона, правилника и осталих прописа који су неопходни за рад одељењског старешине
- Прилог 10. Изводи из Правилника о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање – брошура за родитеље

КОМПЕТЕНЦИЈЕ ОДЕЉЕЊСКОГ СТАРЕШИНЕ

Одељењски старешина – знања и вештине

Само један поглед на шематски приказ знања и вештина које би било добро да поседује одељењски старешина – показује да се пред њега постављају високи захтеви (слика 3).

Слика 3. Знања и вештине одељењског старешине

Ако узмемо у обзир основне послове које обавља одељењски старешина, његове кључне вештине би требало да буду: комуникацијске вештине, вештине руковођења и организације и вештине потребне за рад у тиму. Те вештине истовремено представљају предуслове за квалитетну сарадњу родитеља и одељењског старешине, те ћемо се у овом поглављу детаљније осврнути на њих.

Каквог одељењског старешину желе ученици и њихови родитељи?

Ученицима је најважније да одељењски старешина уме да помогне ученику, да је спреман да гради и негује квалитетну сарадњу са родитељима, да има развијене вештине комуникације, што подразумева и љубазност, да је добро расположен и да има добру сарадњу са осталим наставницима. Према томе, ученицима су углавном најважније компетенције које се односе на кључне комуникацијске вештине.

Родитељи, такође, истичу значај спремности за сарадњу и вештине комуникације, а као битно издвајају и образовни и васпитни утицај одељењског старешине на ученике.

Вештине комуникације

Посебну пажњу посвећујемо комуникацијским вештинама које су битне и за квалитетну сарадњу одељењског старешине са родитељима, ученицима, колегама у школи, али и за решавање различитих сукоба у одељењу којим одељењски старешина руководи.

Зашто је то важно? Присетите се колико сте пута, покушавајући да помирите ученике, дошли у ситуацију да сте још више продубили сукоб међу њима или да сте изгубили њихово поверење. Колико сте пута пожелели да се ученици између себе слажу и уважавају, колико пута да се реши сукоб између наставника и родитеља поводом оцене ученика, одласка на екскурзију, уређења учионице, збрињавања ученика коме су потребне додатна помоћ и подршка и слично? Често се такви сукоби продубе, прошире, распламсају, јер не унемо да се снађемо у таквим ситуацијама, не знамо шта тачно да чинимо, коме да се обратимо за помоћ, како да приступимо проблему, шта да кажемо а да не погрешимо.

Вербална и невербална комуникација

Најједноставнија подела комуникације је на вербалну комуникацију (говор и писање) и невербалну комуникацију (израз лица, тон гласа, поглед, положај и покрети тела, гестови итд.).

Дакле, невербална комуникација је комуникација порукама које нису изражене речима него другим средствима. Иако међу истраживачима (од чувеног Чарлса Дарвина до популарних Дезмонда Мориса и Барбаре и Алана Пиз) не постоји сагласност о томе колики проценат поруке се преноси вербално а колики невербално, они се слажу да су невербални знакови изузетно важан део комуникације. Ако се само сетимо ситуације кад нам је неко, на пример, рекао: „Добро дошли”, а по киселом осмеху смо видели да у том тренутку баш нимало нисмо добродошли, схватићемо колики је значај невербалне поруке.

Главни разлог због којег је невербална комуникација толико важна јесте што је у људској историји то дуго био једини начин комуникације. Језик је настао касније, а на почетку су људи комуницирали искључиво невербалним знаковима. Осим тога, док су речи под нашом свесном контролом, невербални знаци нису (осим ако људи нису посебно увежбани).

Канали невербалне комуникације су:

- израз лица,
- контакт очима,
- удаљеност,
- став тела,
- покрети тела и гестови,
- интонација и нагласак,
- одећа и изглед.

Познавање невербалних знакова може да нам помогне да боље разумемо људе и смањимо неспоразуме у комуникацији. Такође, може да нам помогне да побољшамо невербалну изражајност тако да нас други боље разумеју и да избегнемо оне знакове који остављају лош утисак и отежавају комуникацију.

Важно је нагласити да су многи облици невербалне комуникације специфични за одређену културу. Нека од невербалних понашања из једне културе не значе ништа у другој, а исто невербално понашање може постојати у две културе, али са врло различитим значењем. Те разлике могу да изазову неспоразум у интеракцији људи из различитих култура. Лагани додир по руци и пољубац у образ уобичајен је у Латинској Америци и Источној Европи, док Азијати избегавају физички контакт са познаницима. Додиривање туђе главе сматра се увредом у неким деловима Азије, тако да је непримерено чак и дете помиловати по глави!

Важно је запамтити!

Током разговора би било добро да:

- Имате усправно и опуштено држање!
- Одржавате контакт очима!
- Одржавате примерено гласан тон обраћања!
- Задржите примерен израз лица!
- Потрудите се да шаљете јасне, недвосмислене поруке!
- Телесни контакт, уколико је неопходан, буде примерен полу, узрасту и ситуацији!
- Осмехивање је добродошло!

Комуникацијске технике

Активно слушање

Активно слушање је комуникацијска вештина која може да се вежба. Вежбају се способности да „ставимо у заграду” сопствене предрасуде, искуства, очекивања и да чујемо другог. Вежба се невербално понашање, телесни став приликом слушања, указује се на то чиме све можемо да ометемо другог и како да то избегнемо. Вежбају се и начини на које отпочињемо комуникацију, како да подржавамо некога ко говори и охрабрујемо га да настави комуникацију.

Посебно осетљив проблем јесте „слушање” емоција. Једно је чути шта се дешавало (говор о чињеницама), а друго је „чути” како је нека особа то доживела. За такво слушање потребне су емпатија са особом и вичност тумачењу невербалних сигнала.

Примери активног слушања којим отпочињемо комуникацију и којим саговорнику дајемо до знања да пажљиво слушамо шта нам говори могу бити:

- **охрабривање и уважавање**, којима показујемо заинтересованост и отпочињемо комуникацију, невербалну (на пример, климањем главом, ћутањем праћеним визуелним контактом, нагнутошћу ка говорнику) или вербалну (на пример, „Хмм”, „Аха”, „Реците ми нешто више о томе...”, „Шта бисте још волели да додате?”);

- **резимирање** најважнијих идеја и чињеница (на пример, „Чини ми се да су ово основне идеје које сте споменули...“, „До сада смо дискутовали о три питања... ”);
- **рефлектовање**, којим покушавамо да опишемо како се особа осећа на основу свега што је рекла и подстичемо је да говори о својим осећањима (на пример, „Чини ми се да се осећаш...“, „Бесни сте јер Вам Марко није рекао за лоше оцене.“).

Већ смо рекли да је „слушање осећања” посебно осетљиво питање. Није неопходно да тачно погодимо како се неко осећа. Ако особа верује да смо заинтересовани да је чујемо, сама ће нам рећи како се осећа. Уосталом, у вези са истом ситуацијом или догађајем, различити људи могу имати различита осећања – зависно од тога шта мисле о том догађају.

Сама структура реченице коју изговоримо, ако се држимо те формуле, може деловати „вештачки”, али битно је да говорнику ставимо до знања да слушамо – како чињенице које нам саопштава, тако и осећање које има у вези са њима.

Активно слушање

Мајка новоуписаног ученика – говорник: „У старој школи су га деца исмева-ла због наочара, он се све више повлачио, није имао ниједног друга.”

Одељењски старешина – слушалац: „Кажете да су га исмевали због наочара и да се због тога повлачио. Чини ми се да се бринете како ће се овде укло-пити.”

Мајка – говорник: „Наставница историје ми је управо рекла да се пласирао на градско такмичење.”

Одељењски старешина – слушалац: „Кажете да је наставница рекла да се Ваш син пласирао на градско такмичење. Чини ми се да сте баш поносни на Вашег сина!”

Парафразирање

Парафразирање је техника слушања која се, најкраће речено, састоји у понављању онога што нам је саговорник рекао. Наравно, не дословце, већ другим речима, на други начин,

али без промене смисла. Враћањем саговорнику његових речи, без промене смисла и без тумачења, пружамо му прилику да чује сам себе. Парафразирање може да има форму питања („Да ли сам добро разумела...?“, „Да ли ти то мислиш да...?“) или форму констатације за коју очекујемо да нам саговорник потврди да ли је тачна или не („Тебе је то баш погодило.“)

Парафразирањем, с једне стране, проверавамо да ли смо исправно разумели оно о чему нам неко говори и, с друге стране, показујемо да слушамо, да смо заинтересовани. Оба та процеса помажу успостављању међусобног разумевања и поверења.

Парафразирање

Мајка – говорник: „Кад ми је испричао шта је све данас урадио, мислила сам да ћу га згромити или да ћу ја експлодирати!“

Одељењски старешина – слушалац 1: „То Вас је баш погодило!“
или:

Одељењски старешина – слушалац 2: „Нисте знали како да реагујете?“

Преоквиравање

За разлику од парафразирања, којим се не мења значење онога о чему нам неко говори, преоквиравање је облик активног слушања којим донекле мењамо смисао онога што нам је неко рекао.

Преоквиравање је смештање неког исказа у други контекст, чиме се његово значење мења. То је важна техника у првим фазама решавања конфликта, када саговорника треба приволети на разговор. Преоквиравање може да има различите форме: може да мења емоционални набој, да подржава потребе говорника, да води новим увидима, новим идејама. Међутим, треба бити опрезан јер таква врста интервенције може да утиче и на смиривање и на ескалацију потенцијалног конфликта.

Преоквиравање

Мајка – говорник: „Док Ви овде пијете кафу, наркодилери се шетају око школског дворишта! Не смем ни да помислим шта све може да се деси!”

Одељењски старешина – слушалац 1: „Видим да Вам је стало до сигурности деце. Разговарајмо о томе.”

Одељењски старешина – слушалац 2: „Видим да сте веома узнемирени. Волела бих да то одмах разјаснимо.”

Отац – говорник: „Подучавање је одговоран посао. Деца морају да иду у школу и да током школовања нешто науче, а то је одговорност наставника.”

Одељењски старешина – слушалац: „Видим да је и Вама, као и наставницима Вашег детета, битно да се деца образују и да имају позитиван став према школи. Хајде да видимо шта можемо заједно да урадимо да Милица поправи оцене и да буде заинтересованија за школу.”

Ја-говор

Ја-говор је комуникацијска техника коју сте до сада сигурно већ вежбали. Нешто више о њој можете пронаћи у прилозима. Посебно желимо да скренемо пажњу на то да треба водити рачуна да се не „склизне” у ти-или ми-говор.

Ти-поруке се увек односе на другог. Оне не дају јасан исказ онога што желимо да искажемо јер упућују на туђе понашање, а не на наше потребе и осећања. Те поруке су често оптужујуће, те воде неразумевању и сукобима.

Ја-говор, с друге стране, води отварању комуникације, ненасилан је, даје могућност преузимања одговорности, не оптужује, подстиче на поштовање, поверење и сарадњу. Ја-поруке можете саставити пратећи следеће кораке:

- опишите поступак друге особе што објективније и специфичније, без вређања и интерпретирања;

- затим наведите како сте Ви реаговали на то – без самоптуживања, правдања, наметања, осећања кривице...;
- на крају, предложите поступак који води жељеном исходу, али без наређивања.

Ја-говор

Отац је дошао на час отворених врата на позив одељењског старешине. Док одељењски старешина објашњава тешкоће са којима се сусреће у школи у последње време, отац га стално прекида.

Одељењски старешина: 1. „Када ме прекидате док објашњавам...“, 2. „...то ме омета да се концентришем и да Вам дам потпуне информације о темама због којих смо се састали...“, 3. „...те бих Вас замолио да ми дате још пет минута да са Вама поделим битне информације о овој теми.“

Важно је запамтити!

Осим онога што кажемо, врло је битно и како се понашамо у комуникацији.

- Избегавајте да прекидате саговорника.
- Не говорите превише.
- Будите емпатични.
- Нека невербални знаци показују да сте усредсређени на слушање (на пример, гледајте саговорника у очи, климајте главом да бисте потврдили да сте разумели поруку коју саговорник преноси итд.).
- Избегавајте покрете и гестове који скрећу пажњу.
- Када је потребно, постављајте питања.
- Парафразирајте...

Уважавање личности родитеља и ученика

Комуникација може бити разноврсна и повезана са сферама живота: породицом, школом, послом, пријатељима, познаницима, странцима... Она у појединим ситуацијама може бити

и извор неспоразума између две и више особа. Добра полазна основа за комуницирање јесте уважавање личности саговорника, независно од тога да ли је саговорник дете, ученик, познаник, сарадник или странац на улици.

Поштовање личности саговорника остварује се успостављањем јасних граница у односу два и више саговорника. Руковањем, односно непосредним телесним контактом, уз гледање саговорника у очи, позивате га на сарадњу. Љубазност и професионалност у комуникацији воде стварању потребне дистанце, али без интимизације. Успостављање граница значи поштовање личности, које подразумева објективно сагледавање информација које добијамо од друге особе.

У вербалној комуникацији посебну пажњу треба обратити на одговорност према датој, односно изговореној речи. Ословљавањем саговорника такође показујете поштовање личности. Ако саговорника у комуникацији ословљавате именом, дајете му до знања да га поштујете и да вам је стало до његовог мишљења. У неким сличајевима, зависно од саговорника, уз име треба користити и презиме, али и занимање и функцију.

Уважавање личности саговорника показујете:

- руковањем;
- гледањем саговорника у очи;
- благим осмехом на лицу;
- прикладном дистанцом, без интимизирања;
- љубазношћу;
- професионалношћу;
- одговорношћу према изговореној речи;
- ословљавањем саговорника именом и презименом;
- поштовањем договора.

Важан елемент комуникације је држање пословне (професионалне) речи поштовањем договора и рокова које сте утврдили у комуникацији са саговорником. Тиме стварате позитивну климу, поверење саговорника и основ за квалитетну сарадњу.

Међуљудска комуникација је веома деликатна, разноврсна, динамична, вишеслојна и осетљива активност, те је способност емпатије свакако један од битних елемената успешне комуникације. Емпатија је способност уживљавања у емоционално стање друге особе (не само

непосредно доживљавање туђих осећања, већ и њихово разумевање). Када осетимо да смо узнемирени, да нас преплављују емоције, добро је да, пре него што нешто урадимо, застанемо и помогнемо себи. Емпатија према себи састоји се из истих корака као и емпатија према другоме, само смо сада усмерени на слушање себе и препознавање сопствених потреба.

Важно је запамтити!

Разумевање значења и потенцијала конфликта, јачање професионалних компетенција наставника одељењских старешина у домену ненасилне комуникације, сарадња и оснаживање родитеља школске конфликте чине функционалним и доводе до позитивних исхода, као што су стварање позитивних тензија, пражњење емоција, обједињавање групе у решавању заједничког проблема, успостављање механизма и процедура превенције конфликтних ситуација и њиховог решавања у школи.

Избегавајте обраћање које „затвара” комуникацију и води у конфликт:

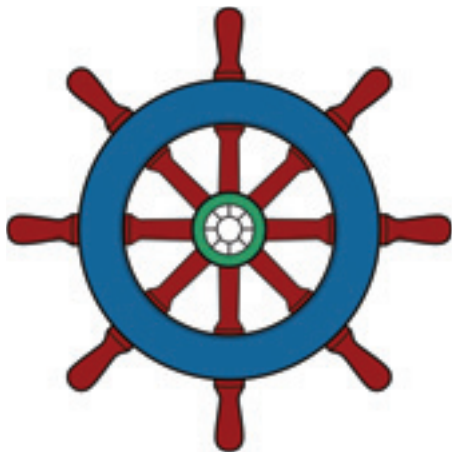
- наређивање („Тај задатак мора да се уради и готово.”);
- упозоравање – претња („Ако не позовеш родитеље да дођу у школу, бићеш кажњен.”);
- придиковање („Када дођеш у школу, остави своје проблеме код куће, где им је место.”);
- условљавање („Ако се не будеш дружио са мангупима из блока, више ће те ценити у школи.”);
- доказивање („Остало је још само месец дана школе, а ти још ниси поправио недовољну оцену, сигурно ћеш пасти на поправни!”);
- етикетирање („Ти си изузетно лења особа!”);
- осуђивање („Зашто си чекао толико дуго да се градиво нагомила?!”);
- тумачење („Ти хоћеш да напустиш час, а у ствари само хоћеш да ништа не радиш и да се извучеш.”);
- повлачење („Оставимо сада причу о математици, хајде да причамо о нечему пријатнијем.”);
- тешење („Немој да бринеш и ја сам имала слабу оцену.”).

Руковођење одељењем

Када наставници говоре о највећим проблемима са којима су се сусрели на почетку каријере, углавном спомињу управљање климом у одељењу и дисциплину. Ти страхови су слични страховима људи у било којој области када треба да се ставе у улогу вође. Ипак, стицање основних знања и вештина управљања одељењем може смањити анксиозност која природно прати улогу одељењског старешине.

Управљање разредом вероватно је најважнији изазов са којим се наставници и одељењске старешине – почетници сусрећу. Репутација новог наставника и одељењског старешине међу колегама, школском управом и ученицима много ће зависити од његове вештине управљања, нарочито вештине стварања одговарајуће климе за учење и начина на који се бави ученичким понашањем. Вештине руковођења одељењем свакодневно се тестирају и, када нешто пође наопако, то се пре примети него неки други аспекти наставе. Што је и важније, у одељењу у коме влада недисциплина, у коме наставници не успевају да се носе са ометајућим понашањем појединаца, ученици ће мање научити, а одељењски старешина ће бити на мети наставника и родитеља и под сталним стресом, што временом може да изазове и професионално сагоревање.

Управљање одељењем је само један део улоге вође коју одељењски старешина треба да преузме. У том смислу, управљање одељењем не може се одвојити од осталих аспеката наставе. На пример, када прави план и распоред седења ученика на појединим часовима или размишља како ће се користити простор у учионици, он се труди да обезбеди и добру

климу у разреду. Сваки модел наставе или стратегија коју наставник користи значајан је за систем управљања климом у одељењу и утиче на понашања наставника и ученика. Слушање предавања, на пример, захтева понашање ученика које се разликује од понашања које се очекује приликом стицања нове вештине. Одељењски старешина који планира одговарајуће активности и задатке на часу, који доноси добре одлуке о времену и простору и који има одговарајући репертоар стратегија, ствараће средину која обезбеђује сарадњу и учење ученика.

Занимљив резултат великог броја истраживања јесте да наставници који успешно управљају одељењем

заправо спречавају да се проблеми десе, односно они предупређују проблеме у учионици добрим планирањем, занимљивим и релевантним активностима и ефикасном наставом. Дакле, управљање одељењем дефинише се као способност наставника да организује час и „управља” понашањем ученика и представља један од кључних фактора који доприносе постигнућу ученика.

У прилогу се налази упитник за одељенске старешине. Покушајте да одговорите на питања и сазнате који је Ваш стил управљања одељењем.

Због свега тога, у наставку су детаљније приказане процедуре које се односе на превентивно управљање одељењем.¹

Успостављање правила и процедура. У учионици, као и у осталим ситуацијама у којима је група људи у интеракцији, велики део потенцијалних проблема може се спречити ефикасним правилима и процедурама. Под правилима се подразумевају искази којима се описује шта се од ученика очекује да (не) раде. Обично су правила писана, јасна ученицима и сведена на минимум. С друге стране, процедуре су начин на који се посао и друге активности обављају. Оне су ретко записане, али одељењске старешине које добро управљају разредом посвећују доста времена томе да науче ученике процедурама, скоро подједнако као када их уче предвиђеном градиву. Кретање ученика, разговор између ученика и оно што раде на одмору јесу активности које морају бити уређене правилима и процедурама.

- *Кретање ученика.* У многим учионицама, нарочито у лабораторији, кабинетима, сали за физичко васпитање, ученици се морају кретати како би обавили различите важне активности које су део учења. Морају да одложе материјал, наоштре оловке, поделе се у мале групе итд. Наставници који ефикасно управљају разредом налазе начине да се такво кретање ученика обавља глатко. Они организују ред и корисне процедуре, успостављају правила која смањују прекидања и осигуравају безбедност. Примери за то били би ограничавање броја ученика који могу да се крећу у одређеном тренутку, како ученици треба да се поређају, како да се крећу ходницима и како самостално да оду до библиотеке, кабинета и сл.

1 Овај одељак је преузет из: Arends, R. I. (2009). *Learning to Teach*. New York: McGraw-Hill.

- Разговор између ученика.* Разговор ученика у неодговарајуће време и постављање питања могу да успоре ритам часа, што је један од највећих проблема у стварању радне климе у одељењу. Наставници који ефикасно управљају разредом имају јасан скуп правила којима регулишу разговор ученика. Већина наставника одређује време када прича није дозвољена (када наставник предаје или када објашњава), када је тих разговор дозвољен, па и потребан (приликом рада у малим групама или рада на задацима) и када је све дозвољено (током одмора и забаве). Ти наставници користе и процедуре које одељењске дискусије чине продуктивнијим и задовољавајућим (током дискусије говори по један ученик, а не сви у глас, слушају туђе идеје и подижу руку када желе нешто да кажу).
- Додатно време.* Трећи аспект одељењског живота за који су неопходна правила и процедуре јесте додатно време. Понекад се предавање лекције заврши пре краја часа, а времена да се започне са новом лекцијом нема довољно. Такође, дешава се и да током рада на задатку неки ученици заврше пре других. Наставници који ефикасно управљају одељењем развијају правила и процедуре којима регулишу причање и кретање ученика у том периоду. На пример: „Ако завршите задатак, можете да узмете књигу и тихо читате док други заврше.“; „Док чекамо да филм почне, можете тихо да разговарате са другом (другарицом) до вас.“; „Ако раније завршите задатак, погледајте да ли ученику до вас треба помоћ.“

Учење правила и процедура. Правила и процедуре немају велику вредност уколико их ученици не науче и не прихвате. Због тога наставник треба активно да учи ученике тим правилима и процедурама. Наставници који ефикасно руководе одељењем обично успостављају само неколико правила и процедура, а онда ученике пажљиво уче тим правилима и процедурама и претварају их у рутину тако што их стално користе. Важно је да наставник обезбеди да ученици разумеју сврху сваког правила и његове моралне или практичне

импликације. Концепти и идеје које су у вези са правилима морају да буду представљени као било који скуп идеја и концепата. Ипак, треба бити пажљив приликом представљања тих правила. Када наставници објашњавају правила, морају да пазе да не пређу линију која дели објашњавање које је од помоћи ученицима и превише покровитељског и моралистичког тона.

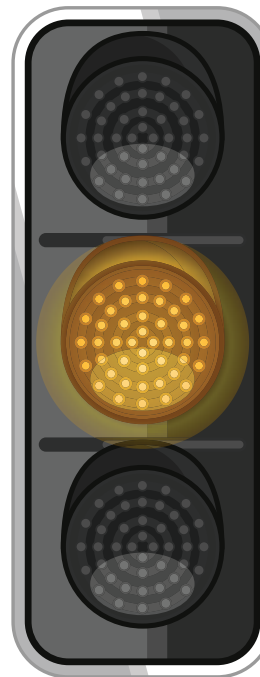
Доследна примена правила. Наставници који су ефикасни у руковођењу одељењем доследни су у примени својих правила и процедура. Уколико нису, било који скуп правила и процедура брзо ће се распасти. Понекад је наставницима-почетницима тешко да успоставе конзистентност из најмање два разлога. Прво, нови наставник често није потпуно свестан свега што се у учионици дешава. И друго, потребна је значајна енергија и лична храброст да се правила конзистентно примењују. Наставницима-почетницима може бити лакше и мање угрожавајуће да одређена понашања ученика игноришу, уместо да се са њима конфронтирају и реше ситуацију. Искусни наставници знају да избегавање тешких ситуација може водити даљим проблемима.

Вешта и правовремена превенција ометајућег понашања. Још једна димензија превентивног управљања разредом укључује одговарајући ритам догађаја на часу и правовремено реаговање. Понекад се и сами наставници понашају тако да ремете ток активности. На пример, наставник може да започне једну активност и заврши је. Тај тип понашања је означен као „лебдење”. Лебдење се дешава, на пример, када наставник каже ученицима да предају своје белешке на крају предавања, а онда изненада одлучи да мора да објасни још нешто. Наставници такође успоравају часове оним што се назива „кlačкалица”. „Кlačкалица” се дешава када се започне једна активност, а онда се прекине јер је започета следећа, па се онда наставник поново врати на прву активност. На пример, када наставник каже ученицима да изваде књиге и почну да читају лекцију, а онда прекине читање да би објаснио неку идеју па им наложи да наставе да читају. „Лебдење” и „кlačкалица” ометају ток часа, изазивају конфузију неких ученика и, што је најважније, представљају прилику за ученике који не прате час да ометају. Још два понашања су релативно честа у учионици – „фрагментација” и „претеривање”. Наставник који наставља да објашњава инструкције иако су оне јасне свим ученицима претерује. Под „фрагментацијом” се подразумева понашање наставника који разбија активности у превише малих јединица, као што су „седите усправно, узмите своје папире, додајте их ученику испред себе, сада их додајте ученику до себе...”. Важно је истаћи да сва та понашања зависе и од појединача који чине одељење и од специфичности сваког одељења као целине – оно што може бити „лебдење” у једном одељењу, не мора бити у другом, оно што је претеривање

у једном одељењу, може бити одговарајуће у другом, фрагментација може бити корисна неким ученицима, али не и другим.

Организовање активности у одељењу током нестабилних периода. Нестабилни периоди представљају време када је најтеже успоставити и одржати ред.

- *Почетак часа.* Почетак часа увек представља нестабилан период јер ученици долазе из другачијих окружења (куће, игралишта, са других часова) у којима важе друге норме понашања. Почетак часа представља и време када наставник треба да обави неколико административних задатака. Наставници који ефикасно управљају одељењем планирају и обављају процедуре које им помажу да ствари почну сигурно и брзо. На пример:
  - поздрављају ученике са врата, стварајући пријатну атмосферу и позитиван тон како би елиминисали потенцијалне проблеме;
  - препуштају ученицима-помагачима да читају обавештења и обављају остале административне послове, тако да могу да започну час;
  - пишу инструкције на табли или деле ученицима штампана обавештења како би почели са часом чим ученици седну;
  - установљавају рутинске активности којима обавештавају ученике да ће почети са озбиљним радом.
- *Прелази у току часа.* У периодима прелаза (дељење на групе, промена задатка, доношење потребног материјала, спремање за одмор) може бити нарушен ток часа. Уз значај пажљивог планирања активности (и прелаза), коришћење сугестивних средстава представља технику која може помоћи наставницима да се изборе са прелазима. Сугестивна средства и сигнале користе искусни наставници да би организовали тешке периоде прелаза. Сугестивна средства је најбоље схватити као упозорење, као жуто светло на семафору, које упозорава да се успори. Та средства наставници треба да користе како би упозорили ученике да ће се активност променити или да се спреме за задатак. На пример, током активности у малим групама наставник иде од групе до групе и каже: „Имате пет минута пре него што се сви вра-

тимо на своја места.”; током дискусије наставник каже ученицима: „Морамо да завршимо дискусију за неколико минута, имамо времена за још три коментара.” Многи наставници развијају и сигнални систем за обавештавање ученика о предстојећим променама активности да би се ученици лако кретали кроз тај прелаз. То је нарочито корисно и ефикасно у раду са млађом децом. На пример, наставник музичког може да подигне руку као сигнал ученицима да престану да причају и да спреме инструменте за свирање.

- *Крај часа.* Завршни део часа такође представља нестабилно време у одељењу. Понекад наставник мора да пожури да заврши предавање јер нема довољно времена, понекад мора да покупи папире или материјале. Искуснији наставници предупрећују потенцијалне проблеме на крају часа уграђујући следеће процедуре у њихове организационе схеме часа:

- остављају довољно времена да се обаве важне завршне активности;
- довољно раније најаве домаћи задатак како се могуће нејасноће не би решавале у последњем минуту;
- установе рутинске процедуре за скупљање радова (на пример, да сви оставе свој рад у кутији поред врата док излазе) тако да се време часа не мора користити за те активности;
- користећи сигнале и сугестивна средства, обавештавају ученике да се ближи крај часа и да се одређене активности морају обавити пре него што сви оду;
- учењем ученика да наставник, а не школско звоно, означава крај часа.

Развој одговорности ученика. Наставник ученицима задаје задатке сваког дана. Ти задаци им најчешће омогућавају да вежбају, што представља важан аспект учења. Међутим, ако се ти задаци не раде конзистентно и уколико ученици нису одговорни за њихово решавање, постићи ће се мало. Због тога, додатна димензија управљања разредом подразумева правила и процедуре за обезбеђивање и одржавање одговорности ученика.

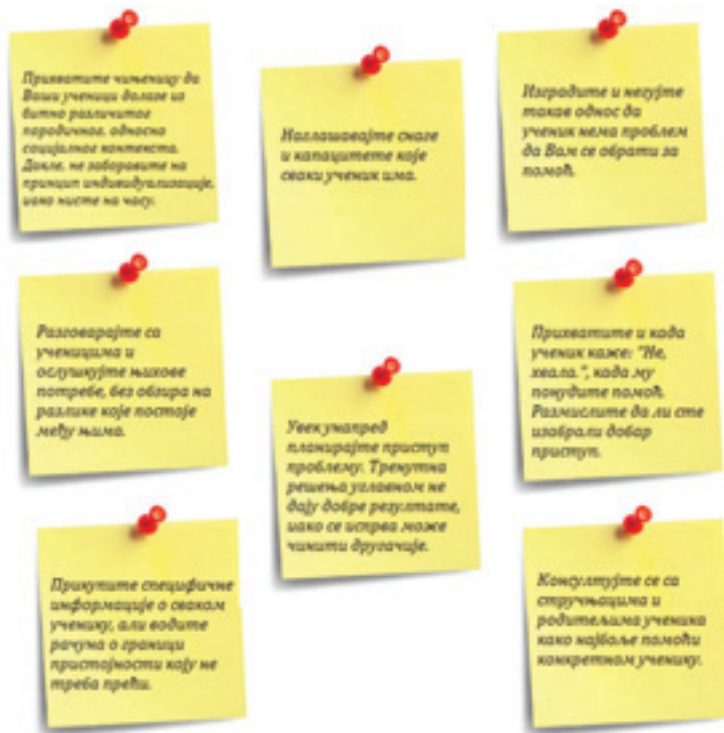

Наставници би требало да у свој општи превентивни организациони план уврсте следеће савете.

- *Јасно и прецизно истакните захтеве задатка.* Сви задаци треба да буду задати тако да сви ученици разумеју шта се од њих очекује. Морају бити јасно описане специфичности задатка, као што су дужина задатка, рок за предају, шта ће се све оцењивати и како они који не предају задатак могу то да надокнаде. Вербална објашњења најчешће нису довољна, па наставници та упутства треба да поделе на папирима, окаче на огласну таблу или поставе на сајт...
- *Установите процедуре за праћење ученичког рада.* Веома је важно да наставници буду свесни ученичког напредовања. За задатке који се раде на часу, са места, довољно је да наставник циркулише по учионици, али дуже задатке треба поделити на мање делове, а ученици сваких неколико дана треба да дају извештаје како би се пратио њихов напредак.
- *Будите конзистентни у прегледању ученичких задатака.* У већини одељења ученици добијају огроман број задатака. Наставницима су потребне процедуре за скупљање задатака, као што су корпе у учионици, а треба да имају у виду и да прегледане задатке ученицима треба вратити у догледно време. Наставницима може да буде од помоћи и систем за прегледање свих задатака. То се понекад може извести тако што ће ученици једни другима прегледати радове. То је нарочито корисно за задатке који имају кључ за оцењивање и по један тачан одговор. Свако прегледање треба да се обави у року од дан-два.
- *Обезбедите одговарајућу повратну информацију уз прегледани задатак.* Учење се одвија и када ученик добије повратну информацију о свом раду. Радови свих ученика треба да буду оцењени, а повратна информација треба да буде пригођена узрасту ученика. То треба обавити што пре након што ученик преда задатак. Често је веома корисно да се један час посвети проласку кроз задатке и дискусији о најчешћим грешкама или проблемима.

У наставку су наведени још неки савети који Вам могу помоћи да успешно руководите одељењем.

Стилови васпитања

Постоје различити стилови васпитања деце, који се, осим у породичном, могу препознати и у школском окружењу. Сваки од стилова на другачији начин утиче на развој и напредовање детета. Васпитни стил можемо одредити помоћу две димензије:

- **димензија емоционалности**, којом се посматра емоционални однос одраслог² који има улогу васпитача према детету (разумевање, топлина, љубав, охрабрење, подршка, мотивација наспрам односа хладноће, незаинтересованости, неразумевања) и
- **димензија контроле**, којом се утврђује какав је надзор одраслог³ који има улогу васпитача над децом, односно у којој мери контролише или занемарује дете у васпитању.

2 Улогу васпитача могу имати родитељи (старатељи), али и наставници који имају трајнији однос са дететом.

3 Улогу васпитача могу имати родитељи (старатељи), али и наставници који имају трајнији однос са дететом.

Комбиновањем димензија емоционалности и тоpline, настала су четири стила у васпитању:

Слика 4. Стили васпитања

Прочитајте у прилозима о принципима сарадње са различитим типовима родитеља, који вам могу значајни када бирате стратегију сарадње са родитељима.

Иако се стилови васпитања често називају и родитељским стиловима, они нису карактеристични само за однос родитеља и деце. Наиме, с обзиром на то да одељењски старешина обично има трајнији однос са ученицима (односно, ређе се мењају него што је то случај са предметним наставницима) и да је једна од његових улога свакако васпитна, исти стилови се јављају и у односима одељењског старешине и ученика.

- Занемарујући стил васпитања има одељењски старешина који је незаинтересован и за учење и за социјални и емоционални развој ученика.
- Ауторитаран стил карактерише одељењског старешину који, баш као и родитељ, заводи ред и контролише понашање ученика. Он доноси правила и одлуке без консултовања са ученицима, поставља високе захтеве, а од ученика очекује потпуну послушност.
- Ауторитативан одељењски старешина поставља јасне границе, али истовремено оставља довољно простора за независност и аутономију ученика. Он има разумевања за ученике, препознаје њихове снаге и хвали их, а уколико се ученик неадекватно понаша, прекорева његово понашање позивајући се на правила о којима су се претходно договорили и образлаже своју реакцију.
- Одељењски старешина са попустљивим стилем поставља ниске захтеве пред ученике, дозвољава им да се понашају како они желе. Обично је веома омиљен међу ученицима, али се дешава да због слабе контроле ученици на часу немају прилике за учење.

Важно је запамтити!

Битно је истаћи и да јасан и доследан систем правила и контроле заснован на односу топлине, разумевања и подршке који одељењски старешина гради са ученицима игра важну улогу у подржавању позитивне мотивације за учење и школског постигнућа ученика, а истовремено може да надокнади негативне ефекте лоших односа са вршњацима и подстакне социјални напредак ученика.

Истраживања показују да недостатак родитељске љубави и одобравања у детињству резултирају осећајем несигурности у школи, ниским осећајем личне вредности и тешкоћама у односима са вршњацима. Због тога смо сматрали да је значајно да упознамо одељењске старешине са васпитним стилима родитеља и могућим ефектима одређених стилова на дете (ученика). У наставку су дати кратки описи васпитних стилова, на основу којих се може лако закључити који стил је најпожељнији, мада се у пракси често могу срести родитељи који користе понекад један, понекад други стил, зависно од ситуације, или их мењају током школовања детета.

ПОПУСТЉИВ СТИЛ (комбинација емоционалне топлине и слабе контроле)		АУТОРИТАТИВАН СТИЛ (комбинација емоционалне топлине и чврсте контроле)	
Карактеристике стила:	Вероватни исходи васпитања:	Карактеристике стила:	Вероватни исходи васпитања:
<ul style="list-style-type: none"> – удовољавају детету у свему; – показују пуно топлине и позитивних осећања; – немају никаквих захтева према детету, све му допуштају; – главни васпитни циљеви су задовољавање свих дететових жеља и захтева; – однос са дететом темељи се на великој емоционалној осетљивости родитеља; – детету је дата превелика слобода и независност, без постављања граница и правила понашања. 	<ul style="list-style-type: none"> – обично добро расположено све до тренутка када његова жеља не буде испуњена; – нема осећај одговорности; – има слабу самоконтролу; – несигурно; – импулсивно и агресивно када се сусретне са ограничењима. 	<ul style="list-style-type: none"> – показују топлину и бригу за дете; – захтеви према детету су примерени узрасту и способностима детета или нешто изнад тога; – комуникација је двосмерна, питају дете за мишљење и воде рачуна о његовим осећањима; – објашњавају детету своје одлуке; – постављају границе и проводе надзор и контролу, али пружају велику топлину, љубав и подршку; – главни образовни циљеви су подршка знатижељи, самоуверености, креативности, срећи, мотивацији и аутономији детета; – однос са дететом се темељи на демократичности, која подразумева комуникацију између родитеља и детета, у којој је родитељ значајна подршка детету; – воде рачуна о дететовим осећањима, а контролу усмеравају на непожељна понашања, а не на дете. 	<ul style="list-style-type: none"> – самопоуздано; – има високо самопоштовање; – спремно да прихвати ризик; – има изражену потребу за постигнућем; – има добру самоконтролу; – доминира осећај поверења, искрености, поштовања и одговорности за сопствене поступке.

ЗАНЕМАРУЈУЋИ СТИЛ (комбинација ниске контроле, без топлине и љубави)		АУТОРИТАРАН СТИЛ (комбинација емоционалне хладноће и чврсте контроле)	
Карактеристике стила:	Вероватни исходи васпитања:	Карактеристике стила:	Вероватни исходи васпитања:
<ul style="list-style-type: none"> – емоционално хладни родитељи који су слабо заинтересовани за дете; – избегавају двосмерну комуникацију; – не баве се дететом скоро никада; – постављају ниске захтеве, нема контроле, али ни топлине, љубави, подршке; – нема дефинисаних васпитних циљева јер су родитељи заокупљени сами собом; – емоционално одбацују дете или немају времена и снаге да се брину о детету; – однос се гради на ниском нивоу разумевања и интересовања за дете; – незаинтересовани за дете, његове активности, не проводе време са њим, не исказују родитељску љубав тако да се стиче утисак да не постоји. 	<ul style="list-style-type: none"> – променљивог расположења; – ниска самоконтрола; – неповерење према људима; – непримерено понашање у игри и социјалним контактима; – ниско самопоштовање; – склоно проблематичним и делинквентним понашањима. 	<ul style="list-style-type: none"> – врло строги и захтевни родитељи; – дисциплину остварују претњама и казнама; – показују врло мало топлине према детету; – цене послушност, поштовање ауторитета и самоконтролу; – комуникација је једносмерна, не објашњавају своје одлуке; – родитељи постављају високе захтеве и спроводе строг надзор и контролу, али не пружају довољно топлине, љубави и подршке; – не занима их шта дете мисли и осећа; – родитељска улога је усмерена на постављање граница и правила чији се прекршаји санкционису казнама; – однос родитеља са дететом се темељи на принципу подређености; – васпитавање се своди на примену награде и казне. 	<ul style="list-style-type: none"> – незадовољно; – повучено или агресивно; – несигурно; – ћудљиво; – има низак праг толеранције на фрустрацију; – брине како ће удовољити родитељу, а не како ће решити проблем.

Стилови учења ученика

Одељењске старешине су, по правилу, и наставници одређеног предмета у одељењу које воде. И као старешине и као наставници требало би што боље да упознају своје ученике, а посебно њихове образовно-васпитне и психолошке потребе. Познавање стилова учења ученика важно је за планирање рада са ученицима (избор садржаја, метода и техника), посредовање у сарадњи са другим наставницима, саветовање родитеља и развој ученичког портфолија.

Стилови учења, најједноставније речено, представљају начине на које приступамо учењу и изучавању. Учење ће бити успешније у случајевима када наставне методе и активности одговарају преферираном стилу учења, тако да уважавање стила учења обезбеђује већу индивидуализацију процеса учења. Ученици ће лакше учити, брже памтити, имаће позитивнији став према учењу уколико им се омогући да уче на начин који им највише одговара.

С друге стране, код ученика је важно развијати и вештине учења алтернативним стиловима, па је улога наставника и у томе да побољшају постигнућа у учењу методом која том ученику мање одговара и да их у томе оснаже.

Осим стилова учења одељенски старешина би требало да познаје и интересовања ученика. Употребите упитник из прилога за испитивање интересовања ученика.

Иако је описано много различитих стилова учења, у наставку ћемо навести две најчешће спомињане поделе – ВАК модел и стилове учења по Дејвиду Колбу.

Стилови учења – ВАК модел

У односу на начин на који примамо информације (Visual – вид, Acoustic или Auditory – слух, Kinesthetic – додир), говоримо о следећим типовима учења:

- **визуелни,**
- **аудитивни** и
- **кинестетички.**

Деца која преферирају **визуелни стил** учења уче гледањем. Воле илустрације, читање написаног, писмене белешке, коришћење слика и дијаграма. Деца која уче на тај начин уредна су, дугорочно планирају, уочавају детаље, воле да читају, цртају и пишу, воле да виде професора, па бирају да седе у првој клупи, размишљају у сликама. Више воле писмено од усменог испитивања. Често ћете их чути да кажу: „То ми изгледа добро...“, „Да видим...“, „Стекао сам представу о...“ итд.

Деца којима највише одговара **аудитивни стил** најбоље уче слушањем. Одговарају им предавања, дискусије, дебате и вербалне инструкције. Пре ће запамтити оно што чују него оно што виде, бука им лако поремети концентрацију, воле да читају наглас, добри су у имитирању гласова и начина говора других, воле да расправљају, причљиви су, отворени. Више их интересује музичка него ликовна уметност. Више воле усмено него писмено испитивање. Често користе фразе: „Слушам те...“, „То ми звучи добро... и сличне.

Кинестетички, односно **телесни тип** најбоље учи покретом, додиром, активношћу. Важно им је да виде како неки предмет ради, како се њиме користи. Оријентисани су на телесну активност, често су у покрету, воле да израђују ствари и испробавају нове активности; када говоре, стоје близу особе којој се обраћају, машу рукама и имају изражену мимику лица, воле да глуме и учествују у активностима које захтевају покрет, отворени су. Током учења, куцкају оловком, жваћу жваку или држе нешто у рукама. Често користе изразе: „Не пратим те...“, „Изгубио сам се...“, „Могу ли да се вратим на почетак?“... У нашим школама најчешће имају тешкоће управо ученици који припадају том стилу јер је традиционално предавање прилагођено највише аудитивном и визуелном стилу учења.

Стилови учења по Дејвиду Колбу

Овај модел поделе стилова учења заснива се на четворостепеном процесу учења, чије су фазе:

- стицање конкретних искустава,
- посматрање и промишљање тих искустава,
- повезивање тих искустава са широм базом знања ученика и
- примена тих искустава и стицање нових.

У односу на то која је фаза у процесу учења израженија, говоримо о следећим стиливима:

АКТИВИСТИ

ТЕОРЕТИЧАРИ

МИСЛИОЦИ

ПРАГМАТИЧАРИ

Активисти уживају у стицању нових искустава и приликама које им омогућавају да уче експериментисањем. Воле да у процесу учења учествују активно, интересује их шта се дешава сад и овде, воле да покушавају и проверавају различите ствари, воле да учествују, да буду у центру пажње. Одговара им да „мисле у ходу”, да уче у краћим интервалима, када имају прилику да започну неку активност, када има више понуђених варијанти, воле да буду део групних активности и да се забављају.

Мислиоци воле пажљиво да размисле пре деловања. Воле да доносе одлуке кад њима одговара и не воле када их пожурују, најбоље уче из посматрања и искуства других, добро слушају, не воле да буду у центру пажње. Одговарају им активности које омогућавају довољно времена за припрему, за размишљање о томе шта се догодило, за самостално одлучивање без притисака и строго дефинисаних рокова, прија им да могу да „остану по страни”, да слушају и посматрају.

Теоретичари воле да истражују методично, корак по корак. Уче слично мислиоцима, али воле да примене своје сопствене концепте и моделе. Логични су и објективни, аналитични су, воле да виде како се ствари слажу у целини. Одговарају им активности које омогућавају време за истраживање веза и међусобних односа, за преиспитивање начела на којима се заснива садржај, за разумевање и учествовање у сложеним ситуацијама.

Прагматичари воле практична решења, желе да стичу практична искуства, не воле да теоретишу, воле кад им се пружи прилика да искористе оно што су научили, делају брзо и самопоуздано. Уче слично активистима, али воле да њихове активности имају практичан циљ. Воле да виде важност свог рада, да добију увид у проверене технике. Одговарају им активности у којима постоји јасна веза између садржаја и актуелног проблема, активности у којима могу да користе практично применљиве технике, воле када могу да вежбају са особом која је успешна у коришћењу тих техника.

Веза између стилова учења и фаза у процесу учења указује на то да ће они људи којима, на пример, највише одговара стицање непосредних и конкретних искустава имати изражену прву фазу учења, а кроз остале фазе ће пролазити брзо и површно. Квалитетно учимо онда када се подједнако посвећујемо свакој фази учења, што значи да у процесу учења треба применити методе учења које одговарају сваком од поменутих стилова учења!

Подучавање ученика вештинама учења

Свака фаза у развоју детета (ученика) вишеструко је повезана и условљена, између осталог, и процесом учења. Учење учења или развијање вештина учења један је од најважнијих циљева васпитно-образовног рада у школи, без обзира на стил учења ученика. Захтеви савременог друштва за доживотним учењем и образовањем не могу се остварити ако се не стекну и не развију ефикасне вештине учења. Стицање тих вештина траје и развија се током свих година школовања, али и након тога, и у томе једну од најзначајнијих улога има управо одељењски старешина. Свакодневни рад у школи треба да омогући и подстакне ученике да успешно траже информације, да процењују и класификују идеје и чињенице, да решавају проблеме.

Саморегулисано учење

Саморегулисано учење је, такође, поље на коме треба да ради одељењски старешина са ученицима. Саморегулација се може дефинисати као намерно планирање и праћење когнитивних и афективних процеса укључених у успешно извршавање школских задатака.

За критичко и конструктивно посматрање, размишљање, процењивање и унапређивање потребни су и разни облици и начини кооперативног рада и много подршке и усмеравања од наставника, односно одељењског старешине. Саморегулација се успоставља као резултат процеса упознавања себе, јачања самосвести и самопоуздања. У твом процесу је одељењски старешина изузетно користан савезник и водећи сарадник, који подстиче и усмерава учење, али и препознаје моменат када је ученик спреман да преузме део активности и контроле.

Саморегулисано учење је организовано у четири фазе: планирање, праћење, контрола и евалуација. Одељењски старешина може да подстиче и развија тај процес у свакој од наведених фаза на следеће начине:

- стављањем ученика у ситуацију да процени сопствени положај помоћу питања „где сам сада?” и „где бих желео да будем?” – могуће је осмислити различите скале процене, упитнике, графиконе, теме за есеје, које сваки ученик у одељењу ради за себе;
- постављањем краткорочних циљева учења;
- упућивањем у различите технике учења примерене градиву и могућностима (посебно технике које подстичу менталну активност) – представљање мапа ума и могућности њиховог коришћења, трикова за брже и лакше памћење;
- подучавањем ученика како да направе недељни план рада и како да планирају време у току дана, на који начин да испланирају учење и када да уче одређене предмете – давањем конкретног примера плана рада и објашњењем чему служи, попуњавањем плана за недељу дана, давањем савета, разменом међу ученицима, разговором о њиховим радним навикама;
- давањем задатка да сами прате колико им је за коју активност било потребно времена и напора да је изврше и како да искористе повратну информацију да би лакше постигли постављени циљ, у односу на план рада који су направили и циљеве које су поставили, да на часу одељењске заједнице представе свој пример;
- представљањем начина и стратегија помоћу којих могу да прате остваривање планираних активности и постизање циља (помоћу смајлија, различитих боја, знакова...) – важно је да то раде сами ученици;
- информисањем од кога да потраже помоћ ако им затреба када наиђу на тешкоћу (предметни наставник, школски психолог, педагог, родитељи, други ученици);
- упућивањем ученика на важност организовања места на којем уче и услова који су им потребни код куће (радни сто, соба, бука, осветљење);
- упућивањем на то да проблем могу да реше коришћењем додатне литературе или других извора знања – подсећање на књиге, речнике, енциклопедије у школској библиотеци, старе уџбенике и свеске, интернет...;
- добијањем задужења која треба да испуне у одређеном временском року (истраживање у којем ће поставити циљ, сами одабрати начине за решавање проблема, процењивати тачност...).

Типови одељењског старешине

Проверите којем типу одељењског старешине припадате.

ПРОПОВЕДНИК

- Само моралише.
- Прича занесено, не гледајући у ученике.
- Ученици често не разумеју његова очекивања и захтеве.
- Ученици и њихови родитељи га доживљавају као савршену особу којој се никако не може прићи.
- Увек је за катедром, говори стојећи.

КОМАНДАНТ

- Увек има наредбодавни тон.
- Често постројава ученике у редове, без икакве потребе за тим.
- Употребљава реч „наређујем”.
- Крут је у комуникацији.
- Ништа се не предузима без његовог одобрења.
- Углавном игнорише иницијативе, сматра да од њега све треба да пође.

ДЕТЕКТИВ

- Гледа ученике са неповерењем.
- Мисли да се иза свих потеза у окружењу крије нека превара или лоша намера.
- Испитује наставнике о сваком ученику посебно, детаљно и истражује „случај”.
- Распитује се у насељу о својим ученицима и њиховим родитељима.
- Очекује да ученици „откуцавају” једни друге, не разуме дечје тајне.

АДМИНИСТРАТИВАЦ

- Само нешто сабира и обрачунава у документацији и евиденцији коју води.
- Опседнут је табеларним приказима и статистиком.
- Искључиво писаним путем комуницира са родитељима ученика.
- Први је у школи у сређивању документације.
- Опседнут је оправдавањем часова и потврдама лекара.

МАМИЦА (ТАТИЦА)

- Бори се без покрића за примат свог одељења у свему и свачему.
- Пристрасан је до неприхватљивости.
- Верује у сваку причу и оправдање ученика.
- Сувише је попустљив.
- Ученици га зачас убеде у нешто.
- Не влада ситуацијом када је са одељењем (ништа се не пита).

РАВНОДУШАН (ОПУШТЕН)

- Незаинтересован је за рад ученика и одељења.
- Пасивно посматра ситуације у одељењу.
- Ученици поред таквог одељењског старешине могу да раде шта хоће.
- Изненади се када га родитељ тражи у време отворених врата.
- На проблеме не реагује мислећи да ће се сами решити.

Да ли сте проверили? Ако сте себе препознали као типичног представника било које од описаних категорија – значи да треба хитно да коригујете своје понашање!

Прилози које можете наћи на компакт-диску

- Прилог 11. Основне развојне карактеристике адолесцената – информативни текст
- Прилог 12. Препознавање јаких страна детета као снажан мотивациони фактор – информативни текст
- Прилог 13. Не заборавите емоционалну интелигенцију! – информативни текст
- Прилог 14. Психолошке кризне интервенције – смернице за одељењске старешине
- Прилог 15. Поруке у комуникацији – информативни текст
- Прилог 16. Емпатија према себи и другима – информативни текст
- Прилог 17. Који је Ваш стил управљања одељењем? – упитник за одељењске старешине
- Прилог 18. Како креирати одељење у којем влада поштовање: пет златних правила за успешну одељењску заједницу – смернице за одељењске старешине
- Прилог 19. Како предвидети конфликте у одељењу? – смернице за одељењске старешине
- Прилог 20. Како сарађивати са различитим типовима родитеља? – информативни текст
- Прилог 21. Васпитање: мали савети за родитеље – брошура за родитеље
- Прилог 22. Стилкови учења ученика – упитник за ученике
- Прилог 23. Инвентар интересовања ученика – упитник за ученике

ВРЕДНОВАЊЕ И САМОВРЕДНОВАЊЕ РАДА ОДЕЉЕЊСКОГ СТАРЕШИНЕ

Како да знам да ли добро радим свој посао?

У животу нас други често процењују – пријатељи, директор, родитељи, ученици... Понекад у том процесу не можемо да будемо објективни, пристрасно анализирамо примедбе, сумњамо у намере процењивача.

Када процењујемо властити рад, процес вредновања је другачије усмерен, трудимо се да дођемо до што бољих увида о свом раду, на основу којих даље унапређујемо своју праксу. Суштина самовредновања је у томе да сами желимо да препознамо у чему смо добри, али и које су наше слабости, да бисмо их унапредили. Понекад, да бисмо се самовредновали, тражимо и процену других о нама, али притом „зрелије” анализирамо добијене податке. Људски је да бар помало стрепимо кад нас други процењују, али нема помака док не видимо свој одраз у огледалу и сами не пожелимо да будемо бољи.

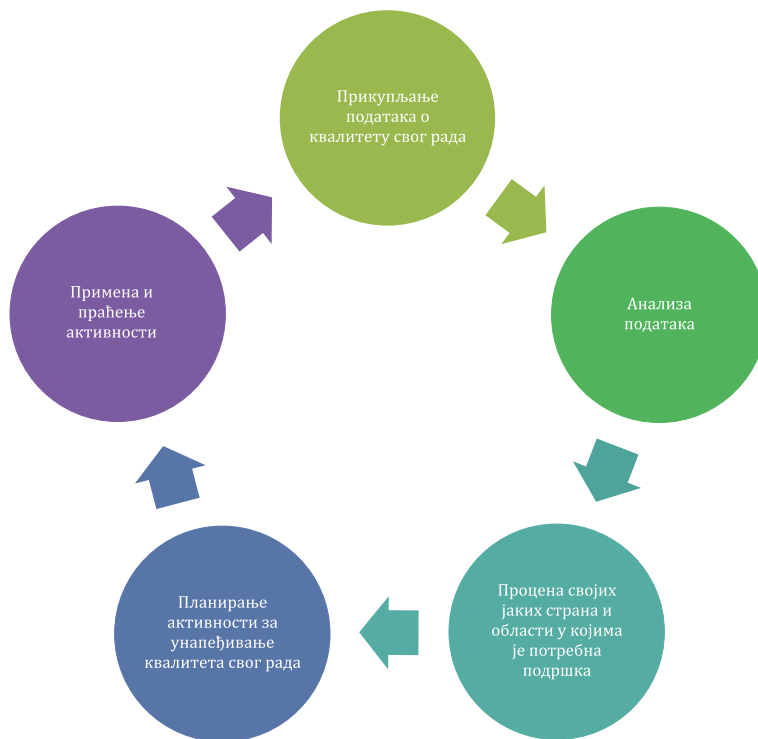

Шта су одељењске старешине рекле о вредновању и самовредновању свог рада?

У школама није успостављено континуирано вредновање и самовредновање рада одељењског старешине. Вредновање је, готово без изузетка, препуштено појединцима, њиховим потребама и компетенцијама, обавља се стихијски и не постоји размена на нивоу школе. У ретким случајевима, у тај процес су укључени и стручни сарадници.

Одељењске старешине су исказале потребу да се та пракса унапреди:

- сталном и разменом између одељењских старешина у школи;
- разменом искустава са одељењским старешинама из других школа;
- путем семинара, обука и материјала који су значајни за рад одељењског старешине;
- припремом и издавањем приручника са примерима добре праксе;
- менторством одељењских старешина.

Слика 5. Процес самовредновања

Процес самовредновања рада одељењског старешине јесте континуирани процес (слика 5) који подразумева да одељењски старешина промишља о сопственој пракси, издвајајући оне аспекте рада којима је задовољан и оне које треба побољшати. Другим речима, циљ сваког процеса самовредновања је да научимо како да активно промишљамо о свом раду и тражимо нове начине да побољшамо његов квалитет. Промишљање омогућава професионалцима да уче из сопствене праксе и сопственог искуства.

У наставку су дата нека питања која ће Вас подстаћи да промишљате о свом раду.

- Како ја, као одељењски старешина, знам колико квалитетно обављам свој посао?
- Колико често самовреднујем свој рад?
- На које начине прикупљам податке о квалитету свог рада?
- Да ли сам питао ученике како виде мој рад? Како сам их питао? Колико често?

- Да ли сам питао родитеље како вреднују мој рад? Колико ми је истински важно њихово мишљење?
- Са ким размењујем информације о питањима која сматрам битним за свој рад?

Шта може да се вреднује у мом раду?

- Постигнуће и напредовање ученика (образовна постигнућа, интересовања, статус у колективу...)
- Сарадња са родитељима (ефикасност, поштовање потреба родитеља, учесталост сарадње, задовољство родитеља...)
- Сарадња са другим запосленима у школи ради праћења напредовања и развоја ученика
- Садржаји који се користите у раду (колико су теме примерене учесницима и њиховим потребама, да ли су и колико корисне, занимљиве...)
- Начини рада (разноврсност и ефикасност облика и метода рада и средства која се користе...)
- Комуникација са ученицима
- Атмосфера у ученичком колективу
- Педагошка документација

Све што одељењски старешина ради може и треба да буде предмет вредновања!

Како су родитељи и ученици оценили сарадњу са одељењским старешином?

Питали смо ученике и родитеље да на скали од 1 до 10 процене сарадњу са одељењским старешином, при чему је оцена 1 означавала веома лошу сарадњу, а оцена 10 изузетно квалитетну сарадњу.

И ученици (8,58) и родитељи (9,07) проценили су сарадњу са одељењским старешином као висококвалитетну. Занимљиво је да су родитељи са вишим степеном образовања мање задовољни сарадњом са одељењским старешином него родитељи са нижим степеном формалног образовања.

Како могу да се вреднују различити аспекти мог рада?

Квалитетни подаци о различитим аспектима рада одељењског старешине могу се добити применом различитих поступака и техника, а некада треба применити више поступака и техника да би се добили потпунији подаци. У наставку су наведени само најчешће коришћени поступци и технике:

- прикупљање повратних информација од ученика и родитеља путем интервјуа, фокус група, задавањем упитника, путем чеклиста, скала процене и сл.;
- заједничко вредновање и учење од колега путем менторства, хоспитације, супервизије и сл.;
- анализа педагошке документације;
- личне забелешке, дневници наставника, портфолио;
- анализа аудио и видео записа...

Важно је запамтити!

- Ако нисте спремни да обезбедите потпуну анонимност родитеља и ученика, немојте их ни питати о Вашем раду!
- Ако нисте спремни да чујете критику Вашег рада, опет их немојте питати!

Шта након прикупљања података?

Након што сте прикупили и анализирали податке о свом раду:

- **идентификујте своје јаке стране и области које треба да унапредите.** Некада се може десити да ученици и родитељи једну исту област рада процењују и као Вашу јаку страну и као област коју треба да унапредите. То неслагање немојте тек тако одбацити, нека Вам послужи као повод за размишљање зашто је тако. Такође, некада више области Вашег рада можете препознати као области на којима треба додатно да радите. Препоручљиво је да покушате да препознате области које су Вам у том тренутку приоритет, те да их у наредном периоду унапређујете;

- **направите план како да унапредите свој рад у областима у којима сте проценили да је потребно.** Размислите шта Вам је потребно да бисте били успешнији у идентификованим областима – знања, вештине, подршка колега... Идентификујте изворе подршке који Вам стоје на располагању (колеге, стручни сарадници, стручњаци изван школе, стручна литература, семинари...) и активности којима бисте могли да побољшате свој рад. Навешћемо неке од активности које Вам могу бити од помоћи:
  - укључите родитеље у рад одељења (питајте родитеље својих ученика да наведу садржаје за које су заинтересовани, укључите родитеље у реализацију одређених тема);
  - сарађујте са другим одељењским старешинама у школи (заједничко планирање активности, заједничка реализација или замена, односно асистенција у реализацији, уједначавање правила понашања, на пример, критеријума правдања изостанака или начина и времена комуницирања са родитељима);
  - сарађујте са осталим наставницима који предају у Вашем одељењу (на пример, на успостављању и праћењу договорених правила);
  - сарађујте са стручним сарадницима у школи;
  - сарађујте са стручњацима изван школе (на пример, у реализацији одређених тема);
  - прочитајте нешто од предложене литературе (списак препоручене литературе је дат на компакт-диску)...

Ако сте ово претходно урадили, већ сте остварили напредак, али чекају Вас још два корака.

- **Реализујте планиране активности.**
- **Вреднујте напредак.** Након извесног времена, поново вреднујте свој напредак у тој истој области (областима). Успех неће изостати!

Важно је запамтити!

- Рад одељењског старешине не може да буде квалитетан уколико изостане квалитетна сарадња са ученицима.
- На квалитет рада одељењског старешине утиче и квалитет сарадње са наставницима који предају његовом одељењу.
- Нема квалитетног рада одељењског старешине без квалитетне сарадње са родитељима.
- Услови за квалитетну комуникацију су међусобна отвореност и искреност.
- Можда и најважније! Само родитељ који процени да сте посвећени раду са његовим дететом, процениће своју сарадњу са одељењским старешином као квалитетну.

Прилози које можете наћи на компакт-диску

- Прилог 24. Праћење ученика – упитник за одељењске старешине
- Прилог 25. Сарадња одељењског старешине са одељењском заједницом – упитник за одељењског старешину
- Прилог 26. Сарадња одељењског старешине са родитељима – упитник за родитеље
- Прилог 27. Вредновање рада одељењског старешине – упитник за родитеље
- Прилог 28. Вредновање рада одељењског старешине – упитник за ученике

ПРИНЦИПИ, ОБЛИЦИ И САДРЖАЈИ САРАДЊЕ СА РОДИТЕЉИМА

Укључивање родитеља на различите начине у живот школе помаже родитељима да разумеју начин на који школа функционише, сложеност улоге наставника, али и како најбоље да подрже своје дете у учењу. Због тога је важно да се у оквиру добро испланираног програма родитељима нуде разноврсне активности у које могу да се укључују према својим интересовањима и обавезама. То се односи на различите облике сарадње школе и родитеља, почевши од најједноставнијих, као што су информисање родитеља и њихово учешће на родитељским састанцима, па све до посета часовима, помоћи наставнику у раду са децом или рада са децом код куће, учествовања у изради школских развојних планова и у различитим школским тимовима који се баве организацијом наставних и ваннаставних активности.

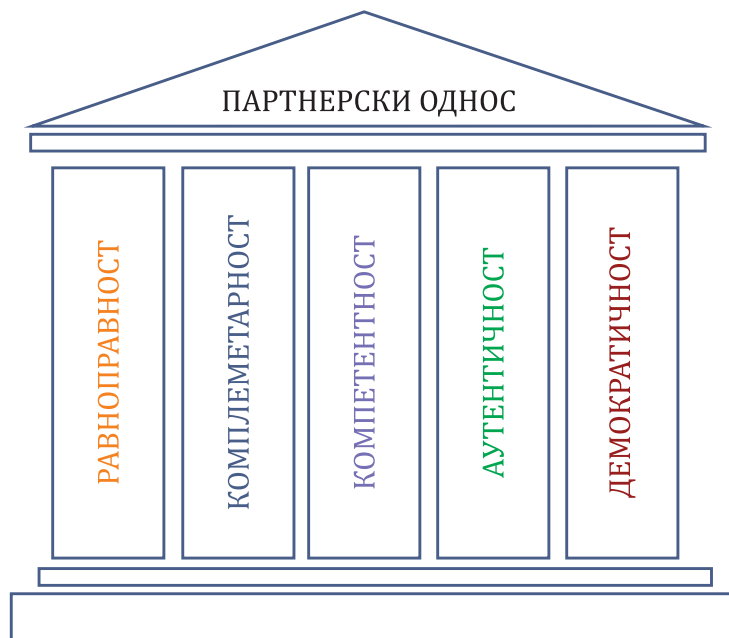
Имајући у виду значај квалитетне сарадње између одељењског старешине и школе, у овом поглављу су приказани основни принципи на којима се заснива партнерски однос, на њима изграђени различити облици и садржаји сарадње са родитељима, као и бројни примери добре праксе код нас и у свету.

Принципи сарадње са родитељима

Сарадња са родитељима ученика једно је од најзахтевнијих подручја ангажовања одељењског старешине. У стручној литератури⁴ наводе се принципи квалитетне сарадње са родитељима, односно основна начела којима је пожељно руководити се приликом успостављања партнерског односа са родитељима.

---

4 Принципи су преузети из: Павловић Бренеселовић, Д. (1995). *Игровница*. Београд: ИПА.

Слика 6. Принципи партнерског односа

Равноправност. Партнерски однос подразумева да су сви учесници равноправни у правима и обавезама. То значи да свако има право на избор, одлуку, властито мишљење, предлог и неслагање, у мери у којој то не угрожава друге.

Комплементарност. Између родитеља и одељењског старешине постоје разлике, које су последице различитих знања, искустава, прилика... Разлике у партнерском односу посматрају се као потенцијални ресурси који се узајамно допуњавају, а не као препреке сарадњи. Сарадња је двосмерни процес који је обострано користан и у којем свако добија исто што и супруга.

Компетентност. У изградњи партнерских односа неопходно је да одељењски старешина и родитељи препознају да су знања, вештине и ставови оних других драгоцени. Родитељ боље познаје своје дете од одељењског старешине, зна његове навике, интересовања, жеље, омиљене активности, понашање према млађима, старијима... Због тога, у разговору родитељу треба омогућити да испољи себе и своје квалитете равноправно са одељењским старешином. Тај принцип је основ за узајамно поштовање и полазна тачка за заједничко планирање подршке ученику.

Аутентичност. Свако од нас је личност са сопственим снагама, потребама, страховима, интересовањима, особинама, емоцијама које уносимо у односе са другима. Сарадња подразумева препознавање и уважавање тих различитости.

Демократичност. Сарадња родитеља и одељењског старешине треба да буде заснована на принципима демократичности, посебно на учешћу родитеља у образовно-васпитном процесу и доношењу свих одлука које се тичу њихове деце. Равноправност, аутентичност и узајамно поштовање остварују се уважавањем демократских процедура и принципа: права на избор и одлуку, одговорности, толеранције, усаглашавања и грађења и поштовања правила и норми понашања.

Шта су рекли родитељи о принципима сарадње?

Родитељи се потпуно или углавном слажу да одељењски старешина уважава предлоге родитеља (96,9%) и да поштује родитеље (91,7%). С друге стране, родитељи наводе да су потпуно или углавном искрени и отворени у комуникацији са одељењским старешинама (97,8%).

Поменути квалитети односа одељењских старешина и родитеља показују да се у пракси ти односи доминантно граде на принципима партнерског односа.

Облици и садржаји сарадње са родитељима

Нема квалитетне сарадње са родитељима без квалитетне припреме за ту сарадњу. Међутим, преовлађујуће искуство одељењских старешина у школама показује да се сарадњи са родитељима не посвећује довољно пажње. Последица је стање за које је карактеристично да родитељи у школу долазе углавном само када морају. Успостављање сарадничких односа и њихово даље неговање припада у првом реду наставницима (одељењским старешинама) који у својој професионалној пракси имају и област сарадње са родитељима. Законска регулатива показује да родитељи имају бројне могућности да се организују и укључе у образовање своје деце, али и да својим учешћем допринесу да се сва деца школују на најбољи могући начин:

- родитељи као чланови органа и тела установе,
- родитељи као законски заступници права, обавеза и одговорности своје деце и
- родитељи као партнери у заједничком процесу образовања и васпитања.

У стручној литератури усаглашени су ставови да родитељи који су укључени у живот и рад школе боље разумеју школско учење, ефикасније пружају подршку у учењу својој деци

и доприносе њиховом успешнијем навикавању на школске обавезе и прихватање одговорности ученика. Наша пракса потврђује да углавном нема дефинисаних процедура за комуникацију и да мало активности којима се родитељи подстичу да се укључе у партнерство са школом. Посматрано из угла правне регулативе сарадничких односа, родитељи имају обавезу да шаљу своје дете у школу, али их то не обавезује на сарадничке односе са стручњацима који у тој установи раде. Треба изградити двосмерну сарадњу и оснажити родитеље да преузму улогу партнера јер када су родитељи укључени у сарадњу, већа је успешност деце у учењу, а веће је и њихово задовољство.

Пример добре праксе

Програм: Школа–породица–заједница – учествовање у основним и средњим школама: од теорије до праксе

Место: Калифорнија, Сједињене Америчке Државе

На основу теорије преклапања сфера утицаја и година истраживања у школама широм земље, развијен је оквир од шест типова партнерства између школе, породице и заједнице (Epstein, 1995).

Шест врста ангажовања

1. Родитељство – подршка родитељима да развију родитељске компетенције и подршка деци као ученицима
2. Комуницирање – планирање и примена ефикасних и ефективних облика двосмерне комуникације о школском програму и дечјем напредовању
3. Волонтирање – регрутовање и обука родитеља као подршка учењу и напредовању ученика и реализовању школских активности
4. Учење код куће – информисање и подстицање породица да се код куће укључе, као подршка ученицима, у решавање школских задатака и сродне активности
5. Одлучивање – укључивање родитеља у доношење одлука на нивоу школе
6. Сарадња са заједницом – идентификовање и координисање ресурса и услуга из заједнице са циљем да ојача и подржи школу, ученике и њихове породице, али истовремено и пружање услуга заједници

Препоручујемо: Шест типова партнерстава школа–породица–заједница

Преузето и адаптирано из: Зуковић, С. (2013). Партнерство породице, школе и заједнице – теоријски и практични аспекти. *Годишњак Филозофског факултета*, Нови Сад, вол. 38, бр. 2, 55–68.

Сарадња родитеља и школе може да се развија у различитим организационим облицима који пружају могућности да се принцип индивидуализације у сарадњи испуни у пуној мери. На основу стручне литературе и непосредног увида у праксу разликујемо следеће облике рада са родитељима:

Слика 7. Преглед облика сарадње са родитељима

Шта су родитељи рекли о облицима сарадње са одељењским старешинама?

Питали смо родитеље који облици сарадње са одељењским старешинама им највише одговарају и које облике сарадње одељењске старешине реализују.

Облици сарадње	Реализација	Пожељност
Родитељски састанак на нивоу одељења	97,1%	64,6%
Општи родитељски састанак на нивоу разреда	94,7%	17,7%
Отворена врата	80,1%	67,3%
Разговор телефоном, комуникација путем СМС-а или имејла	72,3%	68,2%
Родитељски састанак са групом родитеља (групни родитељски састанак)	70,9%	6,2%
Стручњаци различитих профила ангажовани у реализацији родитељског састанка	41,1%	1,8%
Родитељи учествују у припреми и/или реализацији родитељског састанка	39,4%	3,5%
Неформалне заједничке активности (различита окупљања, дружења, излети, манифестације...)	38,6%	6,2%
Ученици учествују у припреми и реализацији родитељског састанка	34,8%	1,8%

Приказани резултати показују да се најчешће организују родитељски састанци на нивоу одељења, разреда и групе, отворена врата и индивидуални разговори путем телефона, СМС-а или имејла. Ти облици сарадње су уједно и облици који највише одговарају родитељима. Занимљиво је да облике сарадње који подразумевају већу укљученост родитеља, који се ретко организују, родитељи оцењују као мање пожељне.

У наставку су дате неке препоруке и савети за одељењске старешине како да најбоље искористе различите облике сарадње са родитељима ученика.

Индивидуални разговори са родитељем

Родитељи који су учествовали у нашем истраживању истакли су да им од облика сарадње највише одговарају разговори путем телефона, СМС-а и имејла (68,2%) и отворена врата (67,3%), односно индивидуални облици сарадње одељењског старешине и родитеља.

Индивидуални облик сарадње одељењског старешине и родитеља има вишеструки значај.

Родитељу се тиме пружа могућност (и на то их треба подсећати) да:

- прати развој свог детета током школовања;
- ствара потребне услове за развој детета у породици;
- у кризним ситуацијама у развоју детета има у одељењском старешини саветодавца у мерама које они лично могу препоручити или их може упутити на профил стручњака којем се могу обратити;
- лично доприноси побољшању услова рада у установи или у реализацији наставних и ваннаставних активности, а тиме свом детету омогућава и успешнији развој;
- стиче додатно образовање (у различитим видовима едукације које школа организује) и развија интересовање детета за самообразовање;
- сходно праћењу осамостаљивања детета у дужем времену, чини напор да мења и сам себе, прилагођавајући своје захтеве узрасним могућностима детета у задовољавању његових потреба и извршавању све бројнијих и сложенијих породичних и других друштвених обавеза.

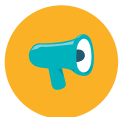
Одељењском старешини се индивидуалном сарадњом омогућава да:

- боље упозна, а тиме и разуме рад, резултате и понашање сваког ученика;
- својим програмима планира и успешније организује индивидуалне облике рада и реалније процењује њихове резултате;
- заједно са родитељем тражи приступ решавању проблема;
- сарадњом са појединим родитељима постиже усклађено деловање на ученике, чиме се лакше и брже остварују задаци установе;

- ангажовањем појединих родитеља добија помоћ у реализацији ваннаставних активности.

С обзиром на значај и учесталост тих облика сарадње, у наставку су дати савети за индивидуални разговор са родитељима.

- Пре састанка са родитељем треба да буде потпуно јасно:
  - кога позивате на разговор (оба родитеља или једног и зашто),
  - како позивате на разговор,
  - како започињете разговор,
  - ко је присутан,
  - шта ћете рећи,
  - шта сигурно нећете рећи,
  - који су ваши предлози...
- Никада не позивајте родитеља на састанак, а да не саопштите разлог.
- Сваки долазак родитеља у школу на позив одељењског старешине праћен је извесном стрепњом од онога што ће чути о детету, иако је разлог састанка познат.
- Родитељу треба јасно показати да је добродошао у школу.
- Искажите јасно своја очекивања од родитеља.
- Назначите да никада нећете повредити поверљивост информација које добијате од родитеља током разговора.
- Обезбедите простор у коме ћете без ометања моћи да разговарате са родитељем ученика.
- У разговору одељењски старешина треба да истакне оно што цени код ученика, на пример, то што редовно похађа наставу, уредност, односе према друговима.
- Уместо да укажете на нешто што ученик није урадио, опишите шта треба да уради.
- Уместо да задржавате информације, поделите са родитељима значајне информације које имате. Треба да буде јасно да је одељењски старешина спреман да помогне и да тражи од родитеља да са њима удружи напоре у решавању проблема.
- Саслушајте родитеља, постављајте питања, стрпљиво чекајте на одговор и одговарајте на питања која су Вам постављена.
- Уместо да одустанете од детета, развијте заједнички план са родитељем.
- Уместо да завршите разговор у негативном тону, завршите позитивним ставом који родитељ може да понови детету (на пример, „Реците Милице да имам поверења у њу да ће све надокнадити...”).

Пример добре праксе

Активност: Поведи своју породицу на школску недељу [*Take Your Family To School Week*]

Место: Сједињене Америчке Државе

Америчка асоцијација наставника и родитеља (*National Parents and Teachers Association – PTA*) сваке године организује једну недељу посвећену породици.

Школа и породица активности планирају заједно, унапред, и сваке године активности постају све разноврсније.

Искуство школа које учествују у тим активностима показује да укључивање породице у образовање деце позитивно утиче на квалитет сарадње између родитеља и директора и наставника. Присуство школским активностима, али и активно ангажовање у планирању и припреми активности, драгоцен је начин да се ојача и одржи такав однос.

Преузето са интернет странице: Take your family to School Week:

http://www.pta.org/take_your_family_to_school.asp

<http://www.trabucomesapta.org/forms/Take%20Your%20Family%20to%20School.pdf>

Родитељски састанци

У пракси наших школа родитељски састанци су обавезан и уобичајен облик сарадње са родитељима. Зависно од тога који је њихов главни циљ, родитељски састанци могу имати различит облик и садржај рада. Већ смо помињали различите облике родитељских састанака (родитељски састанак са групом родитеља, родитељски састанци у виду радионице,

Важно је запамтити!

Приликом планирања родитељског састанка треба узети у обзир:

- теме за које су родитељи заинтересовани,
- интересе и потребе родитеља,
- образовање родитеља,
- лична и професионална знања и вештине.

ученици учествују у припреми и реализацији родитељског састанка, стручњаци ангажовани у реализацији родитељског састанка), али треба да напоменемо и да састанци могу да имају и различит садржај рада који је у вези са динамиком рада школе, врстом школе и узрастом деце (ученика).

Пожељно је да одабране теме прате и пригодан материјал за родитеље. Пронађите у прилогу предлоге тема и интересантне текстове о:

- начинима реаговања на (не)успех детета;
- награђивању и кажњавању деце у продици/школи;
- неговању искрености код деце (о лагању).

Када планирате родитељски састанак, није пожељно да у истој мери обухватите и информације и савете и едукацију. Треба пажљиво да одмерите тренутак када ће, на пример, едукација бити главни циљ родитељског састанка.

Дакле, јасно је да родитељски састанци не треба да буду импровизовани јер се то увек препозна, а као резултат добије се мали одзив родитеља или отказивање због незаинтересованости родитеља.

Родитељски састанци, као и часови на којима наставник обезбеди продуктивну групну дискусију, могу имати различите формате – пленуми, радионице, предавања, рад у малим групама, презентације и др. Пожељно је да се у рад укључе и спољни сарадници (други наставници, родитељи ученика, сарадници школе из локалне заједнице, јавне личности, представници других школа и др.).

Посебно препоручујемо заједничке састанке са родитељима и ученицима. Предности таквих заједничких састанака јесу неговање породичних односа и грађење партнерских односа између породице и школе. За тај облик рада треба брижљиво бирати теме и садржаје, а посебно треба водити рачуна о избору адекватних начина приказа теме, с обзиром на различито искуство, знање и узраст учесника.

Шта су родитељи рекли о садржајима (темама) које одељењске старешине реализују у раду са ученицима и родитељима?

Питали смо родитеље које садржаје (теме) реализују одељењске старешине и који су садржаји (теме) према њиховом мишљењу најзначајнији.

Садржаји (теме)	Реализација	Значај
Анализа изостајања	93,5%	30,9%
Мотивација ученика	90,3%	76,3%
Анализа школског успеха и резултата на такмичењима, конкурсима, смотрема...	90,0%	48,5%
Екскурзије и излети ученика	84,6%	5,2%
Дружење у школи и његов значај за одрастање детета	83,4%	18,6%
Комуникација родитељ-дете	83,3%	21,6%
Едукативне теме (хигијенске и здравствене навике, превенција наркоманије, алкохолизма...)	82,4%	26,8%
Насиље (вршњачко, електронско...)	78,8%	30,9%
Представљање школских пројеката и постигнућа одељења и школе	75,6%	6,2%
Учење техника учења (како се учи)	75,4%	23,7%
Васпитни ставови родитеља	70,2%	9,3%
Дискриминација	70,1%	12,4%
Теме по избору ученика и родитеља	63,7%	5,2%

Приказани резултати указују на то да постоји извесна разлика између значаја који родитељи придају одређеним садржајима (темама) и учесталости њиховог представљања. Наиме, најчешћи садржаји сарадње одељењских старешина и родитеља јесу информисање о изостанцима и школском постигнућу и сарадња у организационим питањима, каква је организација екскурзија и излета. Као честа тема се наводи и мотивација ученика. С друге стране, осим наведених тема, родитељи су заинтересовани за теме које се тичу некогнитивних фактора школског постигнућа, какви су: мотивација ученика, насиље, учење техника учења.

Парафразирање

Обрада теме „Пубертет и партнерски односи“ са родитељима и ученицима

На часовима одељењске заједнице разговараће се о:

- односима између дечака и девојчица,
- уважавању и родној равноправности,
- физичким и психичким променама...

На родитељском састанку коме присуствују само родитељи, уз помоћ стручног сарадника или лекара, биће одржани предавање и разговор о:

- променама у пубертету,
- утицају породице и вршњака у том узрасту,
- репродуктивном здрављу...

На родитељском састанку на којем заједно учествују и родитељи и ученици биће реализована радионица која ће се бавити следећим темама:

- очекивања, бриге и страхови у вези са одрастањем детета (група родитеља);
- очекивања, бриге и страхови у вези са подршком породице (група ученика);
- заједнички рад на дефинисању старих (нових) правила у породици (парови родитељ–дете).

Мотивисање родитеља за сарадњу

Шта су рекле одељењске старешине о тешкоћама у сарадњи са родитељима?

Одељењске старешине су посебно истакле проблем незаинтересованости родитеља. Већина наводи да, упркос томе што их позивају да прате рад свога детета и учествују у животу школе, родитељи не долазе у школу. Са узрастом ученика тај проблем бива све израженији. Према проценама одељењских старешина, у појединим школама број родитеља који игноришу или одбијају позиве за сарадњу износи чак око 40%.

С обзиром на то да одељењске старешине које су учествовале у нашем истраживању као једну од тешкоћа наводе назаинтересованост родитеља за сарадњу, у наставку су дати предлози за мотивисање родитеља да дођу на родитељски састанак:

- предложите родитељима листу тема за едукацију и омогућите им да одреде своје приоритете;
- припремите мотивишуће обавештење о садржају састанка;
- пре или после родитељског састанка дајте родитељима пригодан писмени материјал у вези са темом састанка;
- позовите родитеље да учествују у организацији и извођењу родитељског састанка у складу са њиховим интересовањима и могућностима;
- увек је пожељно да упутите писмени позив родитељима који ће садржати: дневни ред и време трајања, место одржавања, назив теме и дневни ред.

Позивно писмо за родитеље

Драги родитељи _____,

Позивам Вас на родитељски састанак, _____ (датум), у _____ (време), у учионици нашег одељења _____ (број).

Упознаћемо се са темом „Како помоћи детету у учењу“. Радићемо радионичарски и састанак ће трајати 60 минута.

Дођите, размените искуства са другим родитељима и сазнајте нешто ново.

Одељењски старешина _____

Важно је да на крају сваког родитељског састанка имате повратну информацију о томе како су родитељи проценили састанак да бисте знали у ком правцу треба да усмеравате свој даљи рад. Предлажемо Вам врло једноставну, али значајну листу за евалуацију родитељског састанка.

Излазна карта за родитељски састанак

Наведите:

Три ствари које сте научили:

Две ствари које ћете поделити са другима:

Једну ствар коју ћете одмах применити (учинити):

Важно је запамтити!

- Ви сте иницијатор развоја међусобног разумевања, поштовања и сарадње.
- Квалитетна индивидуална сарадња је основа за све остале облике сарадње.
- Није сваки контакт сарадња!
- Добре сарадничке односе карактеришу разумевање, поверење и помагање у извршавању задатака.
- Ваш однос према родитељима пројектује се на њихов однос према Вама.

Пример добре праксе

Школа: ОШ „Вук Караџић”

Место: Бачка Паланка, Србија

Тема: Да се представимо...

Родитељи уопште, а нарочито припадници мањинских група, нису у довољној мери укључени у живот и рад школе. Постојећи капацитети родитеља који би могли да раде на промоцији мултикултуралности у школи нису искоришћени.

Остварен је потпуно нови облик сарадње родитеља и школе на мултикултуралном плану. Учесће родитеља се односило на реализовање одређених наставних јединица из наставних предмета (остварено је шест наставних јединица на једанаест часова):

- народна традиција, два часа;
- ликовна култура, шест часова;
- енглески језик, два часа;
- историја, један час.

Родитељу је додељена улога предавача и отворена је могућност да реализује сопствене идеје путем наставе, у оквиру плана и програма школе.

Највећи део ученика (93%) изразио је задовољство тим искуством и новим начином рада.

Наставници су се упознали са креативним идејама родитеља о начинима представљања одређених тема и подстакнути су нови облици сарадње родитеља и школе.

Преузето са званичне интернет странице Центра за интерактивну педагогију:
http://www.cipcentar.org/i_roditelji_se_pitaju/index.php/biblioteka/saradnja-roditelja-i-pu-os-ss.

Пример добре праксе

Тема: Развојне карактеристике адолесцената или како боље разумети адолесценте

Место: Бистрица, Словенија

У оквиру пројекта „Унапређење здравља школе за осамнаест година“, који је део словеначке Мреже здравља и промовисања школа, одељењске старешине су на родитељским састанцима представиле тему „Развојне карактеристике адолесцената или како боље разумети адолесценте“. Циљ састанка је био да се помогне родитељима да боље разумеју своје тинејџере, њихова понашања, потребе и расположења.

Добра сарадња између куће и школе важан је показатељ васпитно-образовног рада. Иако је било сумње и страхова пре реализације тог облика родитељског састанка, повратна информација добијена на крају састанка била је веома охрабрујућа. Родитељима се допало то што су они били активни сарадници, што су могли да поделе своја искуства са другим родитељима, што су имали прилику да развију комуникацију и однос или толерантан став, што је веома важно у свакодневном раду са младима.

С обзиром на позитиван одговор родитеља у тој школи, одлучили су да наставе са сличним активностима, које, како се показало, подстичу и добре међуљудске односе и развој свести да заједно могу да помогну ученицима.

Преузето са: http://www.phi.rs.ba/documents/pamfleti/zdrave_skole/sta_je_skola_za_prom_zdr.pdf

Пример добре праксе

Школа: ОШ „Десанка Максимовић“

Место: Чокот, Ниш, Србија

Ова школа је ресурс центар у мрежи за пружање подршке развоју инклузивног образовања. Запослени су поставили себи циљ да едукују родитеље о појму и значају инклузије и укажу на важност њихове улоге у томе.

Организација трибина у којима и родитељи активно учествују

Теме се бирају из свих сегмената свакодневног живота. О трибинама и њиховој тематици одељењске старешине обавештавају родитеље на родитељским састанцима и путем лифлета. На тај начин родитељи су боље информисани о здрављу, психофизичком и социјалном развоју деце, еколошким проблемима и разним другим стручним темама. На трибинама је атмосфера опуштена, родитељи седе заједно са својом децом и наставницима и веома су активни у дискусијама које су им животни блиске или у којима препознају неке своје проблеме. У дискусијама учествују и стручњаци из локалне заједнице (лекари, уметници, јавне личности...).

У трибинама су учествовали сви родитељи, према могућностима и интересовањима. Путем трибина се могу обележавати и значајни датуми (Светски дан детета, Дан толеранције, Дан породице, Дан особа са инвалидитетом...).

Заједнички излети родитеља и наставника

Добит наставника је у томе што су стекли прецизнију слику о ставовима родитеља, о односима у породици, условима у којима дете живи, те могу лакше разумети понашање ученика. Родитељи су наставнике на излету доживљавали као пријатеље, били су много отворенији и са њима су разговарали о темама о којима не разговарају у школи, не само због ограниченог времена, већ и због тога што је у школи однос наставник-родитељ веома наглашен.

Добит родитеља је у томе што су о својој ситуацији могли да поразговарају са неким ко има пријатељски однос према њима, да о томе причају и пред другим родитељима, без бојазни од подсмеха и неразумевања, јер је наставник био ту да их подржи. Са наставницима су могли да се договоре о корацима које ће заједнички предузети.

Препоручујемо: заједничке излете родитеља, деце и наставника и трибине за родитеље.

Преузето из: Јањић, Б. (2010). Збирка примера инклузивне праксе. Инклузивно образовање – развој и примена делотворног модела инклузивног образовања у Србији. Београд: Министарство просвете Републике Србије

Заједничко деловање одељењског старешине и родитеља у пружању подршке напредовању ученика

Правовремена, континуирана и осмишљена сарадња између родитеља и одељењских старешина води ка успеху и напредовању сваког ученика. Сваки вид сарадње треба да садржи и предлог мера, поступака, активности које ће родитељи и одељењски старешина заједнички предузимати да би превазишли одређене проблеме или препреке.

Познато нам је из праксе да родитељи и одељењски старешина имају добру сарадњу, да правовремено размењују информације о ученику, да уочавају специфичности узраста и евентуалне проблеме који се јављају, али не успевају да препознају и конкретне заједничке активности које ће реализовати у раду с учеником, како би подржали и оснажили његов развој и напредовање.

Током школовања ученик може да има један исти проблем, да се са њим бори из разреда у разред и да не показује напредак управо због чињенице да се у сарадњи није обратила посебна пажња на активности које воде напредовању. Сваки облик сарадње између родитеља и одељењског старешине у којем се идентификују одређене потешкоће у учењу и на-

предовању ученика треба да подразумева и договор о будућим активностима које ће предузимати заједнички како би утицали да се проблем умањи или реши. Некада је довољно да само родитељ подржава и прати да ли ученик редовно усавршава читање читањем, а у другим случајевима, као што је, на пример, бежање са часова, ученика мора редовно да прати одељењски старешина и да о томе правовремено обавештава родитеље. У неким ситуацијама, у подршку могу бити укључени и ученици из одељења, други наставници, стручна служба у школи, стручњаци изван школе. Размена информација о активностима које се реализују мора бити стална и редовна да бисмо увидели да ли постижемо жељени ефекат. Ако се и утврди да предузети кораци не дају очекиване резултате, правовременим информисањем и разменом утврдићемо да су активности недовољно успешне и идентификоваћемо нове начине рада са учеником. Током

сарадње и реализације активности треба евидентирати закључке и уочене промене код ученика, како би се све предузето могло пратити и у неком одређеном времену вредновати као (не)успешно.

Уколико желимо да обезбедимо да родитељи и наставници стекну праву слику о постигнућу и напретку ученика, треба да предузмемо неколико корака.

- У контактима између родитеља и одељењских старешина треба размењивати информације о ученику, о његовом понашању, напредовању, постигнућима, интересовањима, склоностима, потребама и свему другом што може да буде значајно за формирање потпуније слике о ученику из угла школе и породице.
- На почетку школске године треба упознати родитеље са циљевима и исходима наставе у разреду који ученик похађа, тако да свим родитељима буде јасно шта се очекује од њихове деце.
- Важно је да се у међусобним сусретима родитеља и одељењских старешина наведу активности које треба предузимати у наредном периоду да би ученик напредовао.
- Неопходно је сазнати и уважити мишљење родитеља о напредовању свог детета.
- Након достављања извештаја о напредовању ученика треба обезбедити повратну информацију од родитеља (одговор, примедбе, напомене, мишљење) како бисмо сазнали конкретне предлоге родитеља за побољшање квалитета и начина извештавања и даља очекивања родитеља у вези са напредовањем ученика.
- Неопходно је обезбедити прилике и могућности да родитељи кажу своје идеје о начину и динамици сарадње са школом.

Заједнички рад одељењског старешине и родитеља са учеником

Родитељи, ученици и наставници представљају међусобно повезане актере васпитно-образовног процеса. Изостанак једног од њих условљава садржај, квалитет и резултате у остваривању образовно-васпитних циљева, а често их и онемогућава.

Одељењски старешина и родитељ треба да имају заједнички и јасно дефинисан циљ ка коме теже када је у питању развој детета (ученика), о чему треба да буде информисан и

ученик. То је неопходан услов да се „врата поверења откључају” и успостави сарадња у којој учествују све три стране – и родитељ и одељењски старешина и ученик.

Пре почетка разговора важно је да родитељ и одељењски старешина:

- разјасне сопствене ставове (позиције) и потребе у вези са темом разговора (проблемом);
- одреде јасну сврху разговора и очекивани исход разговора;
- изаберу мирно и пријатно место за разговор.

Пример идентификовања потреба саговорника

Све чешћа тема разговора је изостајање ученика са наставе. Сам почетак разговора често буде конфликтан јер одељењски старешина говори са позиције неког ко жели да ученици његовог одељења не праве неоправдане изостанке, односно да се поштују правила понашања у школи. Родитељ говори са позиције заштите и правдања дететовог кашњења, са ставом да су школска правила, односно ставови одељењског старешине крути и нефлексибилни. У претходним поглављима смо говорили о значају вођења успешне комуникације и о њеним елементима. С тим у вези, разумевање потреба и осећања која се крију иза позиција кључно је за решавање свих конфликта, па и овог. Наиме, потребе одељењског старешине у овом

примеру у вези су са професионалним компетенцијама, успешношћу у послу, редом у одељењу и школи и сл. Родитељ има потребу за разумевањем и заштитом свог детета. Сигурно је да је заједнички циљ и одељењског старешине и родитеља да ученик (дете) буде успешан у школи. Када се на тај начин дефинишу, односно помере почетне позиције обеју страна на потребе и осећања уз препознавање заједничког циља, онда је сигурно да се решења лакше проналазе на обострано задовољство.

У току разговора важно је да одељењски старешина и родитељ:

- буду конкретни и јасни;
- сагледају ученика као личност у целини;
- пажљиво саслушају ученика;
- подстакну ученика да искрено и отворено разговара;
- поштују достојанство ученикове личности;
- воде рачуна о усклађености вербалног и невербалног изражавања;
- говоре отворено о осећањима, страховима, очекивањима...;
- избегавају двосмислена питања;
- не злоупотребљавају податке које су сазнали од ученика.

На који начин родитељи могу да допринесу унапређењу рада одељењског старешине и школе?

Када је у питању коришћење искуства родитеља на нивоу школе, на питање: „На који начин бисте Ви могли да се укључите у рад школе и допринесете да се унапреди рад одељењског старешине и школе?“, родитељи су одговорили:

- реализацијом добротворних акција (29,9%);
- учешћем у различитим пројектима којима се унапређује рад школе (23,5%);
- учешћем у организацији излета и екскурзија (22,6%);
- не знам (20,4%);
- учешћем у настави путем реализације одређених садржаја (19,9%);

- учешћем у раду стручних органа школе (12,7%);
- организацијом ваннаставних активности (17,2%)
- учешћем у културним манифестацијама школе (17,6%).

Резултати показују да једна петина родитеља не зна како би могли да се укључе у рад школе и допринесу да се унапреди рад одељењског старешине и школе, што упућује на ниску информисаност родитеља о могућности-ма активног учествовања у животу школе.

Зашто је важно да оба родитеља буду подједнако укључена у васпитање и образовање детета?

Данас су родитељи ресурс школе који треба да буде ослонац просветним радницима у спровођењу образовно-васпитног процеса и јачању компетенција деце (ученика) на пољу мотивације, социјализације и интеграције у ширу друштвену заједницу. Пракса је показала да чешће указивање родитељима на „јаке“ и „слабе“ стране, као и проблеме са којима се сусрећу њихова деца, у индивидуалним разговорима у краћем или дужем временском периоду јача сарадничке везе родитеља са школом. Како показују резултати истраживања, школе препознају да су улога родитеља у образовању и васпитању њихове деце и сарадња између школе и породице изузетно значајне за успешност образовно-васпитног процеса и за очување добрих и квалитетних односа и у породици и у самој школи. У току школовања ученици пролазе кроз различите развојне периоде и процесе сазревања који се одвијају истовремено са образовним процесом. Због тога је сарадња школе са родитељима кључни фактор или услов да се ти процеси одвијају што је могуће усклађеније и са што бољим резултатима, и у односу на развој и сазревање и у односу на образовање и касније осамостаљивање ученика.

Неретко се дешава да током школовања виђамо само једног родитеља и на родитељским састанцима и у данима отворених врата школе. Пракса говори да је за развој детета неопходно подједнако ангажовање оба родитеља како би они у заједничкој комуникацији са одељењским старешином, наставницима, педагошко-психолошком службом стекли објективнију слику о свом детету и корацима које је неопходно предузети да би дете напредовало у складу са својим способностима и интересовањима.

Сарадња родитеља са свим особама које се баве образовањем и васпитањем ученика у школи од првих дана школовања благотворно ће деловати и на јачање породичних од-

носа јер се на тај начин васпитно делује на само дете, али и на родитеље, заузимањем одређеног става о васпитању и образовању. Укључивањем оба родитеља у праћење ученика (детета) омогућава се инструктивно деловање на родитеље у вези са многим питањима (на пример, учење, домаћи задаци, мотивација, радне навике, слободно време, учени непримерени облици понашања...). На тај начин, одељењски старешина је превасходно у могућности да превентивно делује и да за кратко време уз помоћ оба родитеља адекватно помогне детету да оствари напредак.

За јачање сарадничких веза одељењског старешине и родитеља препоручујемо:

- да родитељске састанке искористите за информисање родитеља о томе колико је важно да оба родитеља буду укључена у праћење напредовања детета;
- да организујете „мини“ родитељске састанке са родитељима неколико ученика на неку одређену тему, на пример: „Где грешимо у васпитању наше деце (ученика)“; „Како формирати радне навике“ итд.;
- када препознате проблем (бежање са часова, изостанак са допунске наставе, промене у понашању, смањена мотивација, изостанак домаћих задатака...), да на индивидуалне разговоре позивате оба родитеља, уз подршку колега и педагошко-психолошке службе;
- да размењујете информације са оба родитеља о напредовању детета у породици, о његовим интересовањима, способностима, о односу са другим укућанима;
- да информишете ученика (дете) о садржају разговора са родитељима којима није присуствовао, да укључујете ученика у разговоре са родитељима, како би сам увидео да школа и родитељи могу да му помогну да превазиђе учени проблем;
- да се договарате са родитељима о корацима које треба предузети у породици због неког ученог проблема, да тражите од њих да вас правовремено информишу о реакцијама детета, проблемима у примени одређених правила или ученим ефектима инструктивног разговора;
- да у комуникацији са родитељима будете искључиво фокусирани на дете и подршке које су му потребне да би превазишло одређене проблеме;

- да направите јасну границу у комуникацији како не бисте нарушили личну и родитељску приватност;
- родитељи чија деца раде по прилагођеном, измењеном или обogaћеном програму имају обавезу да учествују у изради плана подршке и дефинисању активности које воде напредовању. Изузетно је важно за напредовање детета (ученика) да инсистирате на сарадњи са оба родитеља како би се планиране активности у школи и породици реализовале. За напредовање детета (ученика) и даље планирање пресудан значај има учешће родитеља у евалуацији реализованих активности.

Ово су само неке ставке које у великој мери могу утицати на јачање сарадничких веза са родитељима на добробит детета, али и о превентивном деловању на родитеље како би их оснажили за снажнији васпитни и образовни утицај на дете у самој породици.

Прилози које можете наћи на компакт-диску

- Прилог 29. Радионичарски рад – смернице за одељењске старешине
- Прилог 30. Сценарио за радионицу са родитељима „Цигарета – начин решавања проблема?”
- Прилог 31. Предлог тема за оснаживање родитеља на родитељским састанцима
- Прилог 32. Како препознати даровитост? – информативни текст
- Прилог 33. Како неговати искреност деце? – информативни текст
- Прилог 34. Како реаговати на (не)успех детета? – информативни текст
- Прилог 35. Награђивање и кажњавање деце – информативни текст
- Прилог 36. Посматрај ме из другог угла – информативни текст
- Прилог 37. Асертивност – како љубазно рећи: „Не.” – информативни текст
- Прилог 38. Упознај своје дете – брошура за родитеље
- Прилог 39. Сарадња са родитељима деце којој је потребна додатна подршка

ПЛАНИРАЊЕ САРАДЊЕ ОДЕЉЕЊСКОГ СТАРЕШИНЕ СА РОДИТЕЉИМА

Зашто треба планирати сарадњу?

Успешна сарадња између родитеља и одељењског старешине почиње и завршава се процесом планирања. Добро планирање је основа за успех сваке активности. И у планирању свакодневних обавеза и активности добро промишљамо и дефинишемо кораке које ћемо реализовати. Када припремамо вечеру за пријатеље, размишљамо о својим гостима, шта воле, а шта не, шта би им пријало, које намирнице имамо у кући, а шта треба набавити, колико времена и средстава нам је потребно и колико их имамо на располагању, када треба започети са припремањем, како уредити простор...

Успешна сарадња подразумева заједничко планирање и дељење одговорности. Без систематског и континуираног планирања, активности које реализујемо најчешће се препознају као стихијске, импровизоване, неорганизоване, недовољно ефикасне... Губимо поверење и поштовање родитеља, али и прилику да будемо истински сарадници.

Који су кораци у планирању сарадње?

Почнимо од школских докумената:

- од школског програма, у којем је дефинисан програм сарадње школе са родитељима и који представља полазиште за планирање конкретних активности, и
- од годишњег плана рада школе, који садржи план сарадње са родитељима.

Укључујемо контекст рада одељењског старешине:

- карактеристике ученика и родитеља (мотивација, потребе, образовање, интересовања, личне карактеристике...),
- лични и професионални капацитети одељењског старешине (знања, умења, вештине, мотивисаност...) и
- карактеристике и капацитети школе и окружења (културни контекст, просторне могућности, опрема, финансијска средства, сарадници...).

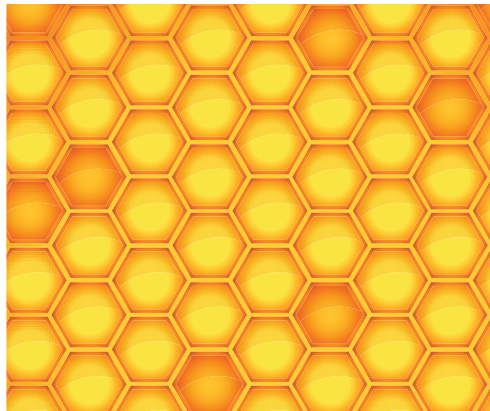
Планирамо:

- циљеве и задатке,
- садржаје, теме, информације, пратеће материјале,
- методе, облике рада и средства за рад,
- време и место и
- подршку сарадника.

Планирање је корисније што су елементи планирања конкретнији.

Приликом планирања треба размишљати и о очекиваним резултатима. Исходе можемо везивати за циљеве и/или задатке. Ако сте добро планирали сарадњу са родитељима, имаћете:

- бољу атмосферу у одељењу (школи),
- боље резултате у учењу и понашању ученика,
- већи број родитеља/сарадника мотивисаних за сарадњу и
- личну и професионалну сатисфакцију.

У наставку је дат пример једног начина планирања сарадње са родитељима. Упознајте се са начином на који су формулисани различити сегменти плана и покушајте сами да предложите и на празне линије упишете активности, начине рада, средства, време и место и реализаторе. Наравно, понуђени пример коригујте у односу на сопствене специфичности и специфичности Вашег окружења.

ЦИЉ	ЗАДАЦИ	АКТИВНОСТИ	НАЧИН РАДА	СРЕДСТВА	ВРЕМЕ И МЕСТО	РЕАЛИЗАТОРИ	
1. ПОВЕЉАТИ УКЉУЧЕНОСТ РОДИТЕЉА У ЖИВОТ И РАД ШКОЛЕ	1.1. Унапређивање информисања родитеља	1.1.1. Припрема информација о успеху ученика	Презентовање	Презентација, рачунар и пројектор	Полугодиште; свечана сала	Стручна служба	
		1.1.2. Испитивање родитеља о темама за које су заинтересовани	Анкетирање родитеља	Упитник	Септембар	Одељењски старешина (ОС)	
		1.1.3. Информисање родитеља деце која имају тешкоће у учењу	Индивидуални и/или групни разговор	Материјали о техникама учења	Новембар	ОС, педагог	
		1.1.4. Информисање родитеља даровите деце о карактеристикама даровитих	Радионица	Хамер папир, фломастери, стикери, филм, рачунар, пројектор	Децембар	ОС, психолог	
		1.1.5. Посредно информисање родитеља о успеху и напредовању ученика	Електронска пошта, СМС	Интернет страница школе, Фејсбук страница одељења	Континуирано	ОС	
		1.1.6. Предавање стручњака о развојним карактеристикама ученика	Презентовање	Лифлет, презентација, рачунар и пројектор	Фебруар	Родитељ ученика П. К.	
		1.1.7.					
		1.1.8.					
	1.2. Развијање осећаја припадности родитеља одељењу и школи	1.2.1. Организовање заједничке спортске активности (догађаја) родитеља, ученика и ОС					
		1.2.2. Укључивање родитеља у реализацију часа					
		1.2.3. Укључивање родитеља у реализацију школских пројеката					
		1.2.4.					
		1.2.5.					
	1.3. Оснаживање родитеља за пружање подршке ученицима у учењу	1.3.1.					
		1.3.2.					
		1.3.3.					
		1.3.4.					

Шта су одељењске старешине рекле о сарадњи са родитељима?

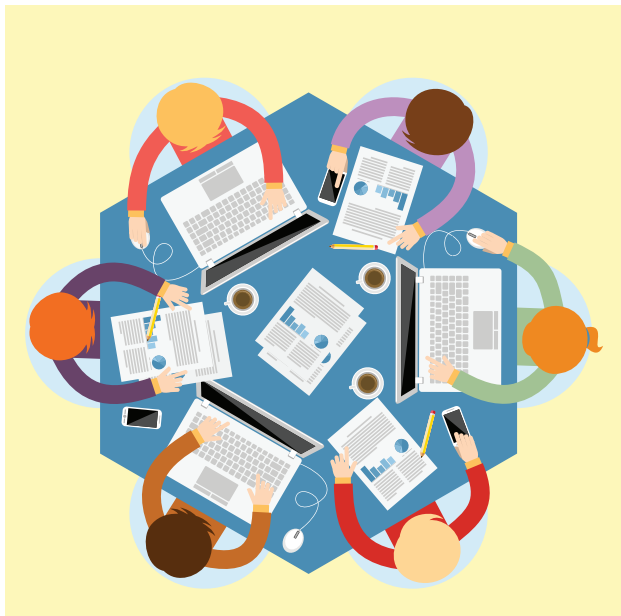
Одељењске старешине сматрају да родитељи, као ресурс, нису у довољној мери укључени у живот и рад школе. Осим тога, сагласни су да се у организацији сарадње потребе родитеља не уважавају у довољној мери (време, учесталост, заштита приватности...).

Кључну улогу у унапређивању сарадње са родитељима имају одељењске старешине. Сарадњом у којој постоје узајамно уважавање и партнерски однос задовољни су и родитељи и одељењске старешине. Међутим, родитељски ангажман у школи углавном је ограничен на примање информација о детету, уз врло ограничено учешће у школским активностима и мали утицај на доношење одлука о битним аспектима живота школе.

Да би се постојећа пракса унапредила и успоставио прави партнерски однос између школе и родитеља, приликом израде плана сарадње са родитељима треба обухватити следеће елементе.

- Школа би требало да омогући активно укључивање родитеља у образовне и васпитне процесе у школи, на следеће начине:
  - родитељи и одељењске старешине могу своју комуникацију да учине разноврснијом и квалитетнијом тако што ће се договарати о најприкладнијим начинима комуницирања, уз традиционалне доласке на „отворена врата” и родитељске састанке;
  - одељењске старешине се могу информисати о знањима, вештинама и интересовањима родитеља и испитати како родитељи својим знањем и вештинама могу највише да допринесу самој настави, ваннаставним активностима и животу школе;
  - школа може да понуди предавања и тематске радионице о важности родитељског учествовања у образовању њихове деце, о ефикасним начинима родитељске помоћи у развоју дететових вештина учења и о развоју његових вештина и талената;

- школа може да побољша информисање едукативним радионицама, предавањима и другим активностима;
- школа треба да охрабри родитеље да искажу своје потребе и интересовања и да их што је могуће више уважи.
- Школа би требало да омогући међусобну размену искустава између родитеља. Родитељи ретко имају прилике да размењују лична искуства и информације о васпитању деце. Могућност размене међу самим родитељима може да мотивише и оне родитеље који не показују довољну спремност на сарадњу са школом. Школа може да помогне родитељима да једни другима постану вредан извор подршке и искустава у васпитању и образовању њихове деце тако што ће:
  - проширити могућности размене искустава родитеља на родитељским састанцима (није ретка слика да, након родитељског састанка, групе родитеља настављају разговор у школском дворишту);
  - отворити могућности самоорганизовања родитеља и одржавања неформалних састанака родитеља у школи давањем простора, подршке и сл.
- Школа може да започне дијалог с родитељима о њиховом учествовању у процесу доношења одлука. Дешава се да наставници и родитељи различито доживљавају родитељску укљученост у доношење одлука о појединим аспектима живота школе. Препоручује се да родитељи и одељењске старешине отворе дијалог о властитим очекивањима и становиштима о учешћу у процесу доношења одлука у школи. Такав дијалог би био добро полазиште за разумевање потреба, за усаглашавање међусобних очекивања, поделу одговорности и успостављање стварног партнерства школе и породице.

- Школа може да омогући родитељима да активно доприносе процесу отварања школе локалној заједници. Школа може да иницира активније укључивање родитеља у успостављање веза с локалном заједницом тако што ће:
  - подстаћи израду плана сарадње школе са локалном заједницом који ће заједнички креирати родитељи и школа и за чију реализацију ће бити заједнички одговорни;
  - понудити различите могућности родитељског волонтирања у активностима које повезују школу и локалну заједницу, као што су организација различитих програма за родитеље, активности за ученике и наставнике изван школе и сл.;
  - подржати родитељске иницијативе у успостављању контаката с институцијама које могу да помогну школи и у организацији различитих програма и активности које заједнички могу да понуде школа и локална заједница.
- Школа може пружити квалитетнију подршку одељењским старешинама у подстицању партнерства с родитељима. Потребна је едукација и подршка која би оснажила одељењске старешине, отворила им додатне могућности и унапредила њихове компетенције у успостављању партнерства с родитељима.

Које активности су одељењске старешине препоручиле да бисте унапредила сарадња са родитељима?

- Заједнички излети
- Заједничке посете културним манифестацијама
- Прославе рођендана
- Уређење учионице
- Прављење палачинки
- Модне ревије
- Приредбе
- Спортски турнири
- Едукативна окупљања (пубертет, дрога, насиље...) уз дружење
- Предавања родитеља
- Учешће у пројектима

Пример добре праксе

Школа: ОШ „Мирослав Антић”

Место: Београд, Србија

Школа негује различите видове сарадње са родитељима са циљем зближавања породице, афирмације деце и родитеља и стварања боље атмосфере у одељењу и школи. Осмишљавају се радионице за децу и родитеље, реализују заједничке журке родитеља и деце у млађим разредима, родитељи су укључени у рад секције примењених вештина, држе предавања на различите теме у одељењу...

У наставку је приказан пример часа који је реализовала мајка ученице другог разреда са својим колегом, дипломираним инжењером саобраћаја, из средње ПТТ школе.

САОБРАЋАЈ (НИ)ЈЕ ИГРА!

Циљ активности

- Упознавање ученика другог разреда са појмом безбедности саобраћаја.
- Упознавање ученика другог разреда са основним саобраћајним правилима.
- Упознавање ученика другог разреда са саобраћајним знацима са којима се сусрећу као: пешаци, бициклисти и путници.
- Примена усвојеног знања о саобраћају путем дидактичког материјала који је припремљен тако да буде у корелацији са другим предметима (српски језик, математика).

Исходи

- Ученици другог разреда су упознати са основним правилима функционисања саобраћаја у различитим ситуацијама, што доприноси развоју свести о важности опреза у саобраћају, односно развоју њихове безбедносне културе у саобраћају.
- О саобраћају су ученици сазнали из припремљеног дидактичког материјала: упознавање саобраћајних знакова кроз математику, друштвене игре и песме.

Добити за децу (одељење)

- Сазнали су о саобраћају на другачији начин, путем материјала који је близак њиховом узрасту.
- Упознали су госте (предаваче) и били су активни учесници у свакој активности.
- Учитељ је имао прилику да на основу различитих активности и задатака предавача упозна како деца (одељење) реагују у датим ситуацијама.

Добити за родитеље

- Један од начина укључивања родитеља у школски живот детета и другачији вид сарадње са учитељем и школом, подстицај за другу децу и њихове родитеље.
- Нове теме за разговоре у кући.

***Надамо се да смо Вас на ових деведесетак страна подстакли да учините свој
КОРАК НАПРЕД У САРАДЊИ СА РОДИТЕЉИМА!***

КОРИШЋЕНА И ПРЕПОРУЧЕНА ЛИТЕРАТУРА

- Арсић, З. (2013). *Индивидуализована настава у функцији подстицања развоја даровитости и креативности код ученика*. Приштина: Универзитет у Приштини.
- Бин, А. (2004). *Учионица без насилништва*. Београд: Креативни центар.
- Влајковић, Ј., Влајковић, А. (2014). *Психолошке кризне интервенције у образовно-васпитним установама – приручник*. Београд: Министарство просвете, науке и технолошког развоја РС и ГИЗ.
- Вулфолк, А., Хјуз, М., Волкап, В. (2014). *Психологија у образовању I*. Београд: Слио.
- Вулфолк, А., Хјуз, М., Волкап, В. (2014). *Психологија у образовању II*. Београд: Слио.
- Гашић Павишић, С. (2005). *Модели разредне дисциплине*. Београд: Институт за педагошка истраживања.
- Големан, Д. (2007). *Емоционална интелигенција*. Београд: Геополитика.
- Гордон, Т. (2001). *Како бити успешан наставник*. Београд: Креативни центар.
- Гордон, Т. (1998). *Умеће родитељства*. Београд: Креативни центар.
- Данијелс, Е. Стафорд, К. (2001). *Интеграција деце са посебним потребама*. Београд: Центар за интерактивну педагогију.
- Ђорђевић, Ј. (1997). *Настава и учење у савременој школи*. Београд: Учитељски факултет у Београду и Савез педагошких друштава Југославије.
- Зуковић, С. (2013). Партнерство породице, школе и заједнице – теоријски и практични аспекти. *Годишњак Филозофског факултета, Нови Сад, вол. 38, бр. 2, 55–68*.
- Игњатовић Савић, Н. (1993). *Чувари осмеха*. Београд: Институт за психологију.
- Игњатовић Савић, Н. (1996). *Речи су прозори или зидови*. Београд: Институт за психологију.
- Исић, У. (2010). *Вршњачка медијација – приручник за родитеље и наставнике*. Сарајево: Мисија ОЕБС-а у Босни и Херцеговини.
- Ивић, И. и сар. (1989). *Васпитање деце раног узраста*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Изли, Ш. Д., Мичел, К. (2004). *Оцењивање на основу портфолија*. Београд: Креативни центар.
- Ивић, И., Пешикан, А., Антић, С. (2001). *Активно учење 2*. Београд: Институт за психологију, Министарство просвете и спорта Републике Србије, Министарство за просвјету и науку Црне Горе.
- Јањић, Б. (2010). *Збирка примера инклузивне праксе. Инклузивно образовање – развој и примена делотворног модела инклузивног образовања у Србији*. Београд: Министарство просвете Републике Србије.
- Ковач Церовић, Т., Росандић, Р., Попадић, Д. (2000). *Учионице добре воље*. Београд: Група Мост.

- Крњајић, З. (2002). *Надареност младих*. Београд: Институт за психологију.
- Максић, С. (1998). *Даровито дете у школи*. Београд: Институт за педагошка истраживања.
- Малић, Ј. (1977). *Разредник у основној школи*. Загреб: Школска књига.
- Марковић, М., Шаин, М., Ковачевић, И., Коруга, Д., Ивановић, Р., Бељански Ристић, Љ., Крсмановић, М., Гајић, З., Пековић, Д. (1997). *Корак по корак 2: васпитање деце од 3 до 7 година – приручник за родитеље и васпитаче*. Београд: Креативни центар.
- Морис, Д. (2005). *Откривање човека - водич кроз говор тела*. Ниш: Зограф.
- Небригић, Н. (1983). *Методика васпитног рада*. Београд: Завод за издавање уџбеника.
- Павловић Бренеселовић, Д. (1995). *Игровница*. Београд: ИПА.
- Пеашиновић, Р. (1976). *Педагошка функција наставника у моралном развоју ученика*. Београд: Просвета.
- Пиз, А. И., Пиз, Б. (2009). *Дефинитивни водич кроз говор тела*. Београд: Моно и Мањана.
- Поповић, Т. (ур.) (1983). *Игра и играчке*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Продановић, Љ. (2006). *Индивидуална сарадња са родитељима*. Београд: Едука.
- Продановић, Љ., Стевановић, М. (1989). *Рад у паровима као савремени наставни облик*. Београд: Нова просвета.
- Розенберг, М. (2002). *Језик саосећања*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Рот, Н. (2004). *Знакови и значења*. Београд: Плато.
- Рот, Н. (2010). *Основи социјалне психологије*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Ријавец, М., Миљковић, Д. (2002). *Невербална комуникација – језик који сви говоримо*. Загреб: ИЕП.
- Стајлс, Д. (2005). *Одељенски састанци*. Београд: Креативни центар.
- Трикић, З., Коруга, Д., Врањешевевић, Ј., Дејановић, В., Видовић, С. (2006). *Вршњачка медијација – Од свађе слађе*. Београд: ГТЗ.
- Фејбер, А., Мазлиш, Е. (2011). *Како да причате да би деца учила*. Београд: Моно и Мањана.
- Хавелка, Н. (1980). *Психолошке основе групног рада у васпитању и образовању*. Београд: Научна књига.
- Џамоња Игњатовић, Т., Жегарац, Н. (2006). *Медијација – концепти и контексти*. Београд: Центар за примењену психологију.
- Џамоња Игњатовић, Т. (2014). *Медијација – принципи, процес и примена*. Београд: Центар за примењену психологију.
- Шаин, М., Марковић, М., Ковачевић, И., Даневски, Д., Пађан, М. (1996). *Корак по корак: васпитање деце до 3 године – приручник за родитеље и медицинске сестре*. Београд: Креативни центар.
- Шефер, Ј. (ур.) (1991). *Учитељ у пракси*. Београд: Републички завод за унапређивање образовања и васпитања.

СПИСАК ПРИЛОГА

- Прилог 1. Упућивање ученика на индивидуални рад са стручним сарадником – пример обрасца
- Прилог 2. Праћење учешћа ученика у секцијама, приредбама, манифестацијама, округлим столовима, конференцијама, огледним часовима, пројектима у настави... – пример обрасца
- Прилог 3. Прикупљање података о породици и ученицима – пример упитника за родитеље
- Прилог 4. Праћење сарадње одељењског старешине са родитељима и другим особама које су укључене у образовно-васпитни рад детета – пример инструмента
- Прилог 5. Дисциплинска свеска: за индивидуално праћење понашања ученика – пример обрасца
- Прилог 6. Праћење изостајања и успеха ученика током школске године – пример обрасца
- Прилог 7. Садржаји сарадње одељењског старешине и релевантних институција – информативни текст
- Прилог 8. Преглед кључних чланова Закона о основама система образовања и васпитања који се односе на рад одељењског старешине
- Прилог 9. Списак стратешких докумената, закона, правилника и осталих прописа који су неопходни за рад одељењског старешине
- Прилог 10. Изводи из Правилника о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање – брошура за родитеље
- Прилог 11. Основне развојне карактеристике адолесцената – информативни текст
- Прилог 12. Препознавање јаких страна детета као снажан мотивациони фактор – информативни текст
- Прилог 13. Не заборавите емоционалну интелигенцију! – информативни текст

- Прилог 14. Психолошке кризне интервенције – смернице за одељењске старешине
- Прилог 15. Поруке у комуникацији – информативни текст
- Прилог 16. Емпатија према себи и другима – информативни текст
- Прилог 17. Који је Ваш стил управљања одељењем? – упитник за одељењске старешине
- Прилог 18. Како креирати одељење у којем влада поштовање: пет златних правила за успешну одељењску заједницу – смернице за одељењске старешине
- Прилог 19. Како предвидети конфликте у одељењу? – смернице за одељењске старешине
- Прилог 20. Како сарађивати са различитим типовима родитеља? – информативни текст
- Прилог 21. Васпитање: мали савети за родитеље – брошура за родитеље
- Прилог 22. Стили учења ученика – упитник за ученике
- Прилог 23. Инвентар интересовања ученика – упитник за ученике
- Прилог 24. Праћење ученика – упитник за одељењске старешине
- Прилог 25. Сарадња одељењског старешине са одељењском заједницом – упитник за одељењског старешину
- Прилог 26. Сарадња одељењског старешине са родитељима – упитник за родитеље
- Прилог 27. Вредновање рада одељењског старешине – упитник за родитеље
- Прилог 28. Вредновање рада одељењског старешине – упитник за ученике
- Прилог 29. Радионичарски рад – смернице за одељењске старешине
- Прилог 30. Сценарио за радионицу са родитељима „Цигарета – начин решавања проблема?”
- Прилог 31. Предлог тема за оснаживање родитеља на родитељским састанцима
- Прилог 32. Како препознати даровитост? – информативни текст
- Прилог 33. Како неговати искреност деце? – информативни текст
- Прилог 34. Како реаговати на (не)успех детета? – информативни текст

- Прилог 35. Награђивање и кажњавање деце – информативни текст
- Прилог 36. Посматрај ме из другог угла – информативни текст
- Прилог 37. Асертивност – како љубазно рећи: „Не.” – информативни текст
- Прилог 38. Упознај своје дете – брошура за родитеље
- Прилог 39. Сарадња са родитељима деце којој је потребна додатна подршка

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

371.213.1(035)

37.064.2(035)

37.018.2(035)

КОРАК напред у сарадњи школе и родитеља : водич за
одељењске старешине / [аутори Биљана Радосављевић ... [и др.]] ;
уредила Биљана Радосављевић. – Београд : Педагошко друштво Србије,
2016 (Београд : Досије студије). – 93 стр. : илустр. ; 20 cm

Тираж 300. – Списка прилога: стр. 91–93. – Библиографија: стр. 89–90.

ISBN 978-86-82551-10-2

1. Радосављевић, Биљана, 1967– [аутор] [приређивач, сакупљач] 2.
Чукурановић, Гордана, 1959– [аутор] 3. Јовановић, Оља, 1978– [аутор]

а) Разредне старешине – Приручници б) Разредне заједнице ученика–

Приручници

COBISS.SR-ID 223760908

УПУЋИВАЊЕ УЧЕНИКА НА ИНДИВИДУАЛНИ РАД СА СТРУЧНИМ САРАДНИКОМ

_____

(Име и презиме ученика)

_____

(Разред и одељење)

1. Опишите што детаљније врсту проблема који има ученик и дајте процену узрока.

2. Од када проблем траје?

3. Шта сте, као одељењски старешина, до сада предузимали? (Уколико је било индивидуалних разговора, наведите колико их је било, основне садржаје, да ли су и на чију иницијативу били договорани и понављани са циљем праћења и евалуације промене, до којих промена су довеле, шта је отежавало жељену промену, шта је олакшало; да ли је ученик укључен у неку врсту стручног третмана ван школе и на чији предлог; да ли су укључени родитељи, процените степен мотивисаности родитеља и да ли су сагласни за укључивање у рад стручних сарадника.)

4. Коју врсту промене очекујете и за које време?

Датум

_____

Одељењски старешина

_____

13.										
14.										
15.										
16.										
17.										
18.										
19.										
20.										
21.										
22.										
23.										
24.										
25.										
26.										

Одељењски старешина: _____

УПИТНИК ЗА РОДИТЕЉЕ-ЛИЧНА КАРТА ОДЕЉЕЊА

Поштовани родитељи,

у циљу прикупљања података и израде Личне карте одељења, молим Вас да одговорите на следећа питања:

(име и презиме детета)

(адреса становања)

(кућни број телефона)

(име и презиме оца)

(мобилни број телефона)

(име и презиме мајке)

(мобилни број телефона)

А) ПОРОДИЧНИ СТАТУС

1. Колико чланова броји Ваша породица?
2. Колико деце имате?
3. Да ли сте корисник услуга Центра за социјални рад (материјално обезбеђење породице, саветовање, посредовање)?
4. Какви су Ваши услови становања (подстанари, кућа/стан, привремени смештај...)?
5. Молим Вас да попуните следећу табелу о образовном нивоу и запослености родитеља.

	мајка	отац
Завршена школа и занимање по образовању		
Запосленост (стално, одређено, незапослен...)		
Које је Ваше тренутно занимање		

6. Да ли сте у последњих годину дана имали неки велики стресогени догађај у породици (пресељење, развод, смрт члана породице, рођење новог члана породице, губитак посла, удаја/женидба неког члана породице или слично)?

Б) ЗДРАВСТВЕНЕ ТЕГОБЕ ДЕТЕТА

1. Да ли Ваше дете има неке од следећих здравствених тегоба (заокружите и напишите врсту проблема и да ли је на стручном третману):

а) оштећење вида: ДА НЕ

б) оштећење слуха: ДА НЕ

ц) хронично здравствено обољење: ДА НЕ

д) сметње у говору: ДА НЕ

ђ) неке друге сметње и које: ДА НЕ

Ц) ВАНШКОЛСКЕ АКТИВНОСТИ ДЕТЕТА

1. Да ли је Ваше дете редовно укључено у ваншколске активности (спортски клубови, музичке школе, школе језика...) и од када?
2. Да ли Ваше дете постиже изузетан успех у ваншколским активностима? Наведите који.

Д) ШКОЛСКИ УСПЕХ ДЕТЕТА

1. Да ли сте задовољни успехом који Ваше дете постиже у школи?
а) да   б) не
2. Шта мислите, који је узрок овог школског успеха (било да јесте или да нисте њиме задовољни)?

Захваљујем Вам на сарадњи.

(упитник попунио/ла)

одељењски старешина

САРАДЊА СА РОДИТЕЉИМА

и другим особама које су укључене у образовно-васпитни рад детета

Евиденција о састанцима, предузетим мерама, и њиховој успешности

Лист за сарадњу са родитељима је добар инструмент за праћење поменуте сарадње. Сем бележења датума важно је водити евиденцију и о:

- ξ Идентификованим проблемима од стране одељењског старешине и родитеља;
- ξ Мерама које су идентификоване кроз разговор, а које воде унапређењу или превазилажењу одређене потешкоће или проблема;
- ξ Особама које спроводе мере, односно дају инструкције ученику како би у најкраћем могућем року прихватио обавезе;
- ξ Особама које реализују праћење донетих мера;
- ξ Временској динамици праћења са евалуацијом.

Овал лист се може користити за сваког ученика независно од проблема које сте идентификовали. Његова употреба је корисна и за појачани васпитно-педагошки надзор код ученика због дисциплинских проблема.

Лист може имати и Напомену у којој се уписују значајни подаци које се односе на специфичност сваког детета (здравствени проблеми, породични проблеми, потешкоће, ИОП-123...).

Напомена: По потреби штампати потребан број листова за праћење сарадње са родитељима.

САРАДЊА СА РОДИТЕЉИМА

и другим особама које су укључене у образовно-васпитни рад детета

Име и презиме ученика:

Одељење:

Име и презиме оца:

Име и презиме мајке:

Датум	Учесници у разговору	Идентификовани проблем	Мере за превазилажење проблема	Ко спроводи мере, даје инструкције	Ко врши праћење	Временска динамика праћења са евалуацијом

Напомена:

САРАДЊА СА РОДИТЕЉИМА

и другим особама које су укључене у образовно-васпитни рад детета

Име и презиме ученика:			Одељење:			
Име и презиме оца:						
Име и презиме мајке:						
Датум	Учесници у разговору	Идентификовани проблем	Мере за превазилажење проблема	Ко спроводи мере, даје инструкције	Ко врши праћење	Временска динамика праћења са евалуацијом

Напомена:

САРАДЊА СА РОДИТЕЉИМА

и другим особама које су укључене у образовно-васпитни рад детета

Име и презиме ученика:

Одељење:

Име и презиме оца:

Име и презиме мајке:

Датум	Учесници у разговору	Идентификовани проблем	Мере за превазилажење проблема	Ко спроводи мере, даје инструкције	Ко врши праћење	Временска динамика праћења са евалуацијом

Напомена:

САРАДЊА СА РОДИТЕЉИМА

и другим особама које су укључене у образовно-васпитни рад детета

Име и презиме ученика:			Одељење:			
Име и презиме оца:						
Име и презиме мајке:						
Датум	Учесници у разговору	Идентификовани проблем	Мере за превазилажење проблема	Ко спроводи мере, даје инструкције	Ко врши праћење	Временска динамика праћења са евалуацијом

Напомена:

САРАДЊА СА РОДИТЕЉИМА

и другим особама које су укључене у образовно-васпитни рад детета

Име и презиме ученика:			Одељење:			
Име и презиме оца:						
Име и презиме мајке:						
Датум	Учесници у разговору	Идентификовани проблем	Мере за превазилажење проблема	Ко спроводи мере, даје инструкције	Ко врши праћење	Временска динамика праћења са евалуацијом

Напомена:

ДИСЦИПЛИНСКА СВЕСКА

За индивидуално праћења понашања ученика кроз предузете мере

Дисциплински лист користи се за праћење напредовања једног ученика. Предлог је да се дисциплинска свеска са дисциплинским листовима налази у дневнику образовно-васпитног рада. Како је на овај начин она доступна свима који користе дневник, лако је евидентирати позитивна и негативна понашања појединих ученика. Одељењски старешина, повременим увидима у дисциплинске листове предузима кораке у циљу одржавања позитивног понашања или детектује мере које су у функцији појачаног васпитног надзора над учеником. Наставници, одељењске старешине сами процењују да ли је за уочено понашање предузета мера довољно ефикасна или треба затражити подршку одељењског старешине, педагошко-психолошке службу, родитеља/старатеља, директора... **Дисциплински листови треба да садрже и похвале за одређено понашање по предузетим мерама.**

Напомена: Штампати онолико дисциплинских листова колико има ученика у одељењу.

ДИСЦИПЛИНСКИ ЛИСТ

Име и презиме ученика:			Одељење:	
Датум	Где је уочено понашање (на часу, одмору, ван школе...)	Опис понашања	Предузете мере	Информисани о догађају
Напомена:				

ПРАЋЕЊЕ ИЗОСТАНАКА И УСПЕХА ТОКОМ ШКОЛСКЕ ГОДИНЕ

Р.Бр.	Име и презиме ученика	Класификациони периоди															
		Прво тромесечје				Полугодиште				Треће тромесечје				Крај школске године			
		ои	но	1	Н	ои	но	1	Н	ои	но	1	Н	ои	но	1	Н
1																	
	Коментар одељењског старешине и мере за побољшање школског успеха:																
2																	
	Коментар одељењског старешине и мере за побољшање школског успеха:																
3																	
	Коментар одељењског старешине и мере за побољшање школског успеха:																
4																	
	Коментар одељењског старешине и мере за побољшање школског успеха:																

Легенда:

ои – оправдани изостанци

но – неоправдани изостанци

1 – број недовољних оцена

Н – број неоцењених наставних предмета

Напомена: Табелу проширити по потреби.

**ИЗВЕШТАЈ ОДЕЉЕЊСКОГ СТАРЕШИНЕ
ТАБЕЛА ЗА СВЕ КЛАСИФИКАЦИОНЕ ПЕРИОДЕ**

Бројно стање

Уписано на почетку			Исписано	Искључено	Уписано	Стање		
М	Ж	Укупно				М	Ж	Укупно

Општи успех ученика – ученици са позитивним успехом

Одлични	Врло добри	Добри	Довољни	Укупно

Општи успех ученика – ученици са негативним успехом

Са 1 недовољном	Са 2 недовољне	Са 3+ недовољних	Укупно	Неоцењених

Изречене васпитне и васпитно – дисциплинске мере

Опомена одељенског старешине	Укор одељенског старешине	Укор одељенског већа	Укор директора	Укор наставничког већа	Искључење

Изостанци ученика

Оправдани	Неоправдани	Укупно	По ученику

Реализација

Планирано	Остварено	Укупно	Остали часови

Број ученика који уче изборни предмет

Верска настава	Грађанско васпитање	Страни језик			
		Енглески	Руски	Немачки	Француски

Потпис одељенског старешине: _____

ИНИЦИРАЊЕ САРАДЊЕ СА ДРУГИМ ИНСТИТУЦИЈАМА ОД СТРАНЕ ОС

У низу активности које током школске године организује школа као једна образовно-васпитна институција треба истаћи сарадњу са другим партнерима у ужој и широј локалној заједници. Већим делом сарадња школе базирана је на јачање културног аспекта школе и усвајање здравих стилова живота кроз организовање представа, промоција, предавања, изложби, едукативних радионица, базара, сајмова... Неретки су случајеви да су одељењске старешине **иницијатори** сарадње са другим институцијама увиђајући да је школи, али и колективу потребна подршка на јачању компетенција у раду са ученицима, родитељима, колегама.

Овде ћемо истаћи само неке појединце, организације и институције које сарађујући са школом могу допринети да зацртани циљеви образовања и васпитања буду видљиви у школским и породичним околностима:

- ◀ **Домови здравља** - Најзначајнија сарадња остварује се током реализације систематских прегледа где се одељењском старешини указује на уочене проблеме током годишњих скрининга. Неопходно је да одељењски старешина инсистира на повратним информацијама по обављеним прегледима како би могао информисати родитеље о здравственом стању ученика или их упутити на надлежног педијатра/доктора.
- ◀ **Интерресорна комисија** - Сарадња са овом јединицом локалне самоуправе у одређеном временском интервалу подићи ће квалитет рада са децом којој је потребна додатна подршка. Планирање активности кроз план подршке за свако дете је много квалитетније и оперативније уз сарадњу са поменутом комисијом.
- ◀ **Центри за таленте** - Иако овакви центри не постоје у свим градовима, иницирање сарадње са њима омогућиће школи активно укључивање даровитих ученика у посебне програме. Све више институција овог типа организује бесплатне *onlajn* семинаре/програме за ученике основних и средњих школа. Треба споменути и чињеницу да многи центри имају у својој понуди конкурсе и такмичења за која се ученици пријављују.
- ◀ **Путујућа и локална позоришта** - Сведоци смо да су многе фирме покровитељи путујућих позоришта и трупа које кроз представе промовишу здраве стилове живота. Иницирање оваквих активности у школи у великој мери утичу на јачање културног аспекта школе имајући у виду да их сви ученици могу пропатити.
- ◀ **Центри за социјални рад** - Сарадња са овом институцијом може се одвијати на неколико поља, мада се она углавном реализује када имамо доказе или сумње на насиље у породици. Сем поменутог сарадња се може иницирати због материјалне подршке за неко одређено дете, или због подршке родитељима/старатељима у васпитању деце у породичним околностима. Ове институције последњих година развиле су низ програма за родитеље/старатеље кроз предавања, едукативне радионице, трибине...
- ◀ **Општина** - Сарадничке везе са овом институцијом последњих година постају све очигледније због чињенице да је децентрализацијом део бриге о школству са правом дат локалној самоуправи. На нама је да иницирамо активности које воде јачању компетенција ученика, наставника, родитеља за које смо сигурни да ће се наћи у плану рада ове институције.
- ◀ **Министарство унутрашњих послова** - Сарадња са овом институцијом највише је везана за безбедност ученика у школи и кроз детекцију насиља у породици или ван

ње. Не смемо заборавити да она у својим организационим јединицама има едукаторе и практичаре који кроз предавања/трибине могу васпитно утицати на усвајање позитивних модела понашања од стране ученика.

- ◀ **Институти за ментално здравље** - Неоправдано избегавамо сарадњу са овим или сличним институцијама, иако смо затворили очи пред чињеницом да су нам у појединим ситуацијама "завезане руке". Морамо бити свесни да неретко се деси да проблеми које смо детектовали излазе из нашег поља стручности. Указивање родитељима/старатељима на подршку коју могу добити у овим или другим сличним институцијама су некада једино решење које се намеће. При иницирању сарадње треба имати у виду да је благовремена реакција од пресудног значаја како за дете тако и за родитеље/старатеље али и школу.
- ◀ **Институти за психо-физиолошке поремећаје и говорну патологију** - Могу бити велика подршка у раду са ученицима који имају потешкоће у усвајању знања и вештина. Ове институције годинама су развијале изузетно успешне програме како за децу тако и за родитеље којима их оснажују за одређене развојне проблеме који се могу превазићи ако се благовремено дете укључи у њих.
- ◀ **Породична саветовалишта** - Скоро да нема града у Србији који нема саветовалиште за децу, адолесценте, породицу... Јачање веза са овим организацијама кроз упућивање деце и родитеља на њихове програме у великој мери могу допринети да се квалитет живота у породичним околностима подигне на виши ниво. Како је данас породица на "удару" због разних друштвених турбуленција (губитак посла, прековремени рад, ...) у појединим случајевима потребно је иницирати сарадњу родитеља са овим институцијама. Школе могу сарађујући са овим институцијама организовати предавања, трибине, округле столове за родитеље ученика.
- ◀ **Предшколска установа** - Сарадња школе са предшколском институцијом је неопходна због праћења напредовања појединих ученика. Последњих година са инклузивним образовањем ове институције су увиделе колико је неопходно радити на размени информација када је реч о напредовању ученика, спремности за полазак у школу, идентификацији потешкоћа у раду са децом/ученицима.
- ◀ **Родитељи ученика као едукатори** - Школа у својим редовима има експерте које недовољно користи у едукативне сврхе. На иницијативу одељењских старешина родитељски састанци могу да се организују и као едукативне активности, где би професионалци, представници занимања, односно родитељи едуковали ученике или родитеље/старатеље о некој важној теми или проблему. Родитељи су изузетно важан ресурс када је реч о професионалној оријентација ученика. Овде само дајемо сугестију да један лекар или патронажна сестра могу много тога новог рећи родитељима и деци нпр. на тему *Здравствене заштите, Личне професије...*

Осим наведених сарадника школе не смемо заборавити колико је важно за јачање сопствених ресурса размењивати информације са колегама из других школа, али и са матичним друштвима и факултетима где смо стекли иницијално образовање.

КЉУЧНИ ЧЛАНОВИ
ЗАКОНА О ОСНОВАМА СИСТЕМА ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА
("Сл. гласник РС", бр. 72/2009, 52/2011 и 55/2013)
КОЈИ СЕ ОДНОСЕ НА РАД ОДЕЉЕЊСКОГ СТАРЕШИНЕ

<http://www.mpn.gov.rs/dokumenta-i-propisi/zakoni/obrazovanje-i-vaspitanje/504-zakon-o-osnovama-sistema-obrazovanja>

Образовање и васпитање
Члан 2

Општи принципи система образовања и васпитања
Члан 3

Циљеви образовања и васпитања
Члан 4

Општи исходи и стандарди образовања и васпитања
Члан 5

Право на образовање и васпитање
Члан 6

Обављање образовно-васпитног рада
Члан 8

База података и јединствени информациони систем просвете
Члан 10а

Подаци у евиденцијама
Члан 10б

Сврха обраде података
Члан 10в

Заштита података
Члан 10г

Коришћење података
Члан 10д

Ажурирање и чување података
Члан 10ђ

Одговорност установе за безбедност деце и ученика
Члан 42

Правила понашања у установи
Члан 43

Забрана дискриминације
Члан 44

Забрана насиља, злостављања и занемаривања
Члан 45

Осигурање квалитета рада установе
Члан 48

Развојни план установе
Члан 49

Струковно и стручно повезивање
Члан 51

Савет родитеља
Члан 58

Стручни органи, тимови и педагошки колегијум установе
Члан 66

Надлежност стручних органа, тимова и педагошког колегијума
Члан 67

Наставни програми основног и средњег образовања и васпитања
Члан 74

Школски програм
Члан 76

Индивидуални образовни план

Члан 77
Доношење програма образовања и васпитања установа Члан 80
Завршни испит у основном образовању и васпитању Члан 82
Образовно-васпитни рад Члан 87
Годишњи план рада Члан 89
ПРАВА ДЕТЕТА И УЧЕНИКА, ОБАВЕЗЕ И ОДГОВОРНОСТИ УЧЕНИКА Права детета и ученика Члан 103
Одељењска заједница Члан 104
Оцењивање Члан 107
Владање и општи успех Члан 109
Приговор и жалба на оцену и испит Члан 110
Обавезе ученика Члан 112
Одговорност ученика Члан 113
Васпитно-дисциплински поступак Члан 114
Васпитне и васпитно-дисциплинске мере и правна заштита ученика Члан 115
Наставници, васпитачи и стручни сарадници Члан 116
Стручно усавршавање и професионални развој наставника, васпитача и стручног сарадника Члан 129

**ЗАКОНИ, ПРАВИЛНИЦИ И ОСТАЛИ ПРОПИСИ НЕОПХОДНИ ЗА РАД
ОДЕЉЕЊСКОГ СТАРЕШИНЕ**

1.	Закон о основама система образовања и васпитања	http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_osnovama_sistema_obrazovanja_i_vaspitanja.html
2.	Закон о основном образовању и васпитању	http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_osnovnoj_skoli.html
3.	Правилник о календару образовно-васпитног рада основне школе за школску _____ годину	http://www.obrazovni.rs/propisi.php?p2=4
4.	Правилник о оцењивању ученика основне школе	http://www.mpn.gov.rs/dokumenta-i-propisi/podzakonski-propisi/obrazovanje-i-vaspitanje/893-pravilnik-o-ocenivanju-ucenika-u-osnovnom-obrazovanju-i-vaspitanju
5.	Први циклус основног образовања и васпитања НАСТАВНИ ПЛАНОВИ И ПРОГРАМИ ЗА ПРВИ, ДРУГИ, ТРЕЋИ И ЧЕТВРТИ РАЗРЕД	http://www.zuov.gov.rs/novisajt2012/naslovna_nastavni_planovi_programi.html
6.	Други циклус основног образовања и васпитања http://www.zuov.gov.rs/novisajt2012/dokumenta/CRPU/Osnovne skole PDF/Drugi ciklus osnovnog obrazovanja i vaspitanja/1 Nastavni plan za drugi ciklus osnovnog obrazovanja i vaspitanja.pdf НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ПЕТИ, ШЕСТИ, СЕДМИ, ОСМИ РАЗРЕД ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА	http://www.zuov.gov.rs/novisajt2012/naslovna_nastavni_planovi_programi.html
7.	ПРОГРАМСКИ САДРЖАЈИ И УПУСТВО ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ЕКСКУРЗИЈА У ПРВОМ И ДРУГОМ ЦИКЛУСУ ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА	http://www.zuov.gov.rs/novisajt2012/naslovna_nastavni_planovi_programi.html
8.	УПУСТВО ЗА ОСТВАРИВАЊЕ НАСТАВЕ У ПРИРОДИ У ПРВОМ ЦИКЛУСУ ОСНОВНОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА	http://www.zuov.gov.rs/novisajt2012/naslovna_nastavni_planovi_programi.html
9.	Правилник о изменама и допунама Правилника о врсти стручне спреме наставника, стручних сарадника и помоћних наставника у стручним школама	http://www.mpn.gov.rs/dokumenta-i-propisi/podzakonski-propisi/obrazovanje-i-vaspitanje
10.	Правилник о општим основама школских програма	http://www.zuov.gov.rs/dokumenta/propis-74-Pravilnik_opste_osnove_predskolskog_programa.pdf
11.	Правилник о норми часова непосредног рада са ученицима наставника, стручних сарадника и васпитача у основној школи	http://www.unijassb.rs/dokumenta/pravilnici/pravilnik_o_normi_casova_u_osnovnoj_skoli.pdf
12.	Правилник о општим стандардима постигнућа – образовни стандарди за крај обавезног образовања	www.ceo.edu.rs
13.	Правилник за самовредновању и вредновање рада школе	www.ceo.edu.rs
14.	Правилник о сталном стручном усавршавању и	www.zuov.gov.rs

	напредовању и стицању звања	
15.	Општи протокол за заштиту деце од занемаривања	http://www.minrzs.gov.rs/files/doc/porodica/zlostavljanje/Opsti%20protokol%20zlostavljanje%20i%20zanemarivanje%20deca.pdf
16.	Посебни протокол за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања у образовно-васпитним установама	http://www.unicef.org/serbia/Posebni_protokol_-_obrazovanje(1).pdf
17.	Правилник о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање	http://www.paragraf.rs/propisi/pravilnik_o_protokolu_postupanja_u_ustanovi.html
18.	Правилник о садржају и начину вођења евиденције и издавању јавних исправа у основној школи	http://www.podaci.net/_z1/2129877/P-snveij03v0655-0867.html
19.	Правилник о ближим упутствима за утврђивање права на индивидуални образовни план, његову примену и вредновање	http://www.dils.gov.rs/documents/filesEducation/jun2011/PRAVILNIK%20IOP.pdf
20.	Календар такмичења и смотри Стручно упутство о организовању такмичења и смотри ученика основне и средње школе	http://www.mpn.gov.rs/prosveta/osnovno-obrazovanje-i-vaspitanje/499-kalendar-takmicenja-i-smotri-ucenika-osnovnih-skola
21.	Закон о уџбеницима и другим наставним средствима	http://www.mpn.gov.rs/dokumenta-i-propisi
22.	Стратегија развоја образовања у Републици Србији до 2020.	http://www.mpn.gov.rs/vesti/arhiva/119-specijalna-2012/369-strategija-razvoja-obrazovanja-u-republici-srbiji-do-2020-godine
23.	Правилник о стручно-педагошком надзору- "Службени гласник РС" број 34/2012	https://app.box.com/s/82501b6bc82e3824fb8a
24.	Стандарди компетенција за професију наставник	http://www.zuov.gov.rs/novisajt2012/dokumenta/132_standardi-nastavnika_cir.pdf

РАЗВРСТАВАЊЕ НАСИЉА, ЗЛОСТАВЉАЊА И ЗАНЕМАРИВАЊА ПО НИВОИМА

Први ниво:

- **физичко насиље:** ударање чврга, гурање, штипање, гребане, гађање, чупање, уједање, саплитање, шутирање, прљање, уништавање ствари.
- **психичко насиље :** омаловажавање, оговарање, вређање, ругање, називање погрдним именима, псовање, етикетирање, имитирање, „прозивање”.
- **социјално насиље:** добацивање, подсмевање, искључивање из групе или заједничких активности, фаворизовање на основу различитости, ширење гласина.
- **сексуално насиље:** неумесно, са сексуалном поруком добацивање, псовање, ласцивни коментари, ширење прича, етикетирање, сексуално недвосмислена гестикација.
- **насиље злоупотребом информационих технологија и других комуникационих програма:** узнемиравајуће позивање, слање узнемиравајућих порука СМС-ом, ММС-ом.

Други ниво:

- **физичко насиље:** шамарање, ударање, гажење, цепање одела, „шутке”, затварање, плување, отимање и уништавање имовине, измицање столице, чупање за уши и косу.
- **психичко насиља:** уцењивање, претње, неправедно кажњавање, забрана комуницирања, искључивање, манипулисање.
- **социјално насиље:** сплеткарење, ускраћивање пажње од стране групе (игнорисање), неукључивање, неприхватање, манипулисање, искоришћавање.
- **сексуално насиље:** сексуално додиривање, показивање порнографског материјала, показивање интимних делова тела, свлачење.
- **насиља злоупотребом информационих технологија:** оглашавање, снимање и слање видео записа, злоупотреба блогова, форума и четовања, снимање камером појединаца против њихове воље, снимање камером насилних сцена, дистрибуирање снимака и слика.

Трећи ниво:

- **физичко насиље:** туча, дављење, бацање, проузроковање опекотина и других повреда, ускраћивање хране и сна, излагање ниским температурама, напад оружјем.
- **психичко насиље:** застрашивање, уцењивање уз озбиљну претњу, изнуђивање новца или ствари, ограничавање кретања, навођење на коришћење наркотичких средстава и психоактивних супстанци, укључивање у деструктивне групе и организације.
- **Социјално насиље:** претње, изолација, малтретирање групе према појединцу или групи, организовање затворених група (кланова) које има за последицу повређивање других.
- **сексуално насиља:** завођење од стране одраслих, подвођење, злоупотреба положаја, навођење, изнуђивање и принуда на сексуални чин, силовање, инцест.
- **насиље злоупотребом информационих технологија су,** нарочито: снимање насилних сцена, дистрибуирање снимака и слика, дечија порнографија.

ИНТЕРВЕНЦИЈА ЗА ПРВИ НИВО

Редослед поступања у интервенцији:

- Проверавање сумње или откривање НЗЗ
- Заустављање и смиривање учесника
- Обавештавање родитеља
- Консултације
- Мере и активности – план заштите
- Праћење ефеката предузетих мера и активности

Интервенција за први ниво - **појачан васпитни рад** у сарадњи са родитељем:

одељењски старешина, наставник, васпитач са васпитном групом, одељењском заједницом, групом ученика и индивидуално

ИНТЕРВЕНЦИЈА ЗА ДРУГИ НИВО

Редослед поступања у интервенцији:

- Проверавање сумње или откривање НЗЗ
- Заустављање и смиривање учесника
- Обавештавање родитеља
- Консултације
- Мере и активности – план заштите
- Праћење ефеката предузетих мера и активности

Интервенција за други ниво НЗЗ:

појачан васпитни рад:

- одељ. старешине/васпитача и родитеља
обавезна помоћ:

- педагог/психолог,
- тим за заштиту
- директор

ИНТЕРВЕНЦИЈА ЗА ТРЕЋИ НИВО

Редослед поступања у интервенцији:

- Проверавање сумње или откривање НЗЗ
- Заустављање и смиривање учесник
- Обавештавање родитеља
- Консултације
- Мере и активности – план заштите
- Праћење ефеката предузетих мера и активности

Интервенција за трећи ниво НЗЗ у **васпитни рад интензитету примерен потребама (интензивирање):**

- директор са тимом за заштиту,
- обавезно ангажовање родитеља
- надлежних органа, организација и служби
(центар за социјални рад, здравствена служба, полиција и друге организације и службе)

АДОЛЕСЦЕНЦИЈА

ПРИСЕТИТЕ СЕ ШТА СВАКОДНЕВНО КОРИСТИМО У ГОВОРУ КАДА ОПИСУЈЕМО УЧЕНИКЕ СА КОЈИМА РАДИМО? ДА ЛИ СУ ТО РЕЧЕНИЦЕ КОЈЕ РАЗМЕЊУЈЕМО И СА ЊИХОВИМ РОДИТЕЉИМА?

ДА ЛИ ВАМ ЗВУЧИ ПОЗНАТО: „ШТА СЕ ДЕСИЛО СА ЊИМ/ЊОМ? БИО/БИЛА ЈЕ ДИВНО, ПРИМЕРНО ДЕТЕ, А САД ОДЈЕДНОМ... ЧЕСТО НЕГДЕ У МИСЛИМА ОДЛУТА... У РАЗГОВОРУ ЈЕ НАПРАСИТ/ НАПРАСИТА... БУНИ СЕ, НЕ СЛУША, ПРИГОВАРА, КРИТИКУЈЕ, РАСПРАВЉА СЕ... ПОНЕКАД СЕ БЕЗ РАЗЛОГА СМЕЈЕ ИЛИ СЕ РАСПЛАЧЕ...“

КАКО ПРЕЖИВЕТИ АДОЛЕСЦЕНЦИЈУ? КАКО И ЗАШТО РАЗУМЕТИ АДОЛЕСЦЕНТА?! НИЈЕ НИ ЊИМА ЛАКО. ДА ИХ БОЉЕ РАЗУМЕМО. ДА ЛИ ЈЕ СВЕ ОНАКО КАКО ИЗГЛЕДА?...

Основне развојне карактеристике ученика, као предуслов успешног рада одељењског старешине-

АДОЛЕСЦЕНЦИЈА

(лат. *adolescere* = расти, развијати се, сазревати → адолесцент - онај који одраста, сазрева)

За овај период живота постоји онолико дефиниција колико је и аутора који се њоме баве; ипак, најчешће се одређује као прелазни период између детињства и одраслог доба, период у коме долази до интензивног раста и сазревања, физичког и психичког.

Период адолесценције почиње са пубертетом у 10. или 11. години и траје до 24–25, и представља сложена међуигру биолошких, психолошких и социолошких чинилаца. Распон од 15 година, колико траје, носи у себи велике варијације те је подељен на три потпериода:

- 10 – 14. године, рана адолесценција;
- 15 – 19. године, средња адолесценција;
- 20 – 24. године, касна адолесценција.

ПРОМЕНЕ У ФИЗИЧКОЈ СФЕРИ ЛИЧНОСТИ

У почетку адолесцентног периода је веома осетљива на све промене које се дешавају у физичкој сфери, а поготово на коментаре које одрасли, као и вршњаци, знају да упуте адолесценту, не размишљајући много о последицама. О значају који телесно Ја има за слику о себи, говоре и подаци да адолесценти у периоду ране адолесценције (13 до 15 година) користе готово искључиво телесне карактеристике да би описали себе, и то обично карактеристике које сматрају непожељним (дебео, крупан, низак, и сл.).

Да ли вам је позната ситуација када родитељ дође и говори вам да га дете ништа не слуша, да само стоји испред огледала, дотерује се, шминка, посматра...? То огледало је „огледало душе“, може много да нам помогне у разумевању како се стварно осећа, шта му је у том тренутку најважније, о чему жели да прича, у чему можемо да му помогнемо...

ПРОМЕНЕ У КОГНИТИВНОМ ФУНКЦИОНИСАЊУ

У периоду адолесценције долази до квалитативног скока у интелектуалном развоју: прелазак са конкретних на формалне операције. То у ствари значи да адолесцент уме да промишља о себи и свету око себе, да проналази аргументе за своје ставове, да воли да дискутује, да размењује мишљење, да се, како често кажемо, убеђује с нама, расправља...

Појављује се и димензија будућности - временска се димензија проширује тако да обухвата и блиску и далеку будућност. Адолесценти постају заокупљени будућношћу, планирањем и предвиђањем, што све помаже њиховом укључивању у улоге одраслих.

Појављује се и димензија могућег - која је једна од најзначајнијих карактеристика мишљења у адолесценцији. Адолесцент полази од оног што је могуће и то онда проверава упоређујући са претходним искуством, или са подацима које има у окружењу. Формално мишљење полази од онога што је могуће да би се стигло до онога што стварно јесте. Све ове промене у когнитивном функционисању, имају велики утицај на понашање, ставове и начин на који адолесценти доживљавају свет око себе.

НЕ ЗАБОРАВИТЕ ДА УКОЛИКО СТВАРНОСТ ДОЖИВЉАВА КАО НЕШТО НЕГАТИВНО, А ВЕЋ ПОСТОЈИ ДИМЕНЗИЈА МОГУЋЕГ, ОНДА ЈЕ РАЗУМЉИВО ШТО СТАЛНО ИСПОЉАВАЈУ ЖЕЉУ ЗА ПРОМЕНОМ СВЕГА ПОСТОЈЕЋЕГ, А ШТО МИ ТУМАЧИМО КАО БУНТ, НЕПОСЛУШНОСТ, БЕЗОБРАЗЛУК...

СОЦИЈАЛНА СФЕРА ЛИЧНОСТИ

У периоду од 10. до 15. године пријатељство се веома вреднује, оно не представља само пуко провођење времена у групи, већ укључује узајамност, размену осећања и међусобну подршку. У овој фази, на конфликт се гледа као на нешто што ће помоћи да се однос продуби и побољша и у стању су да сагледају како се свака страна осећа у вези са предлогом друге стране и поштују се осећања и потребе других.

Конфликти се решавају кроз узајамно преговарање: "Дам - даш". У овој фази, примарни циљ није више интерес појединца, већ задржавање блискости, пријатељства, што доводи до прихваћености од стране групе и осећања припадности.

Односи са вршњацима се развијају, развија се лојалност према групи и спремност да се допринеси добробити групе (лојалност по типу: сви за једног). Групна солидарност постаје веома важна.

Од 15. године па надаље се идеја о узајамности и блискости која је била кључна у претходној фази, одбацује, уколико се коси са индивидуалним развојем. Индивидуалност је значајнија од повезивања и ослањања на групу. Ова фаза је обележена сукобом две потребе: за аутономијом и блискошћу, тако да млада особа покушава да пронађе баланс између независности, с једне, и припадања групи, с друге стране, и то кроз спремност на комуникацију и размену.

На лојалност групи гледа се као на очување јединствености групе, тако да је млада особа спремна да се жртвује за добробит групе одустајањем од сопствених циљева у име циљева групе.

ДОБРО СУ НАМ ПОЗНАТЕ ТИПИЧНЕ ШКОЛСКЕ СИТУАЦИЈЕ КАДА СЕ МЕЂУСОБНО ШТИТЕ, КАДА НЕЋЕ ДА СЕ "ОФИРАЈУ", КАДА ПРИХВАТАЈУ КРИВИЦУ ДРУГА/ДРУГАРИЦЕ НА СЕБЕ, КАДА ЦЕЛО ОДЕЉЕЊЕ "ПОБЕГНЕ" С ЧАСА...

У овом периоду адолесценти немају довољно развијену способност да направе разлику између оног што други мисле од сопствених преокупација. Адолесценти подразумевају да су и други људи преокупирани и да се баве оним чиме се и они баве, као и да је оно што је за њих (адолесценте) важно, важно и другим људима. Будући да је у адолесценцији битан утисак који ће да се остави на друге и будући да су адолесценти због тога веома критични према себи, они онда подразумевају да су и други критични према њима, да их процењују и да су преокупирани њима и њиховим целокупним имиџом. Поред тога, гаје уверење о сопственој неуништивости и свемоћности - управо због тога што верују да су значајни за већину људи који се баве њима и размишљају о њима, адолесценти почињу да гледају на себе, своја осећања и уверења као на нешто специјално и јединствено. Адолесцент је уверен да нико не проживљава ствари као он сам, да је то што се њему догађа нешто јединствено и никада раније доживљено.

У РАДУ СА АДОЛЕСЦЕНТИМА И ЊИХОВИМ РОДИТЕЉИМА ВАЖНО ЈЕ БИТИ СВЕСТАН ОВЕ ЧИЊЕНИЦЕ, ЈЕР ОНА ПОМАЖЕ РАЗУМЕВАЊУ РИСКАНТНИХ ПОНАШАЊА, КРШЕЊА НОРМИ, ЕКСПЕРИМЕНТИСАЊА СА ПСИХОАКТИВНИМ СУПСТАНЦАМА, "ЛУДЕ ВОЖЊЕ КОЛИМА"... ЈЕР СУ УВЕРЕНИ ДА СЕ ЊИМА НИШТА ЛОШЕ НЕ МОЖЕ ДЕСИТИ.

ОДНОС СА РОДИТЕЉИМА

Један од најважнијих задатака у адолесценцији, неопходан да би се прешло из периода детињства у период зрелости, јесте психолошко одвајање од родитеља.

Према неким ауторима (*Erikson*, 1976; *Marcia*, 1966, 1967), постојање конфликта између адолесцената и њихових родитеља је не само пожељно, већ и неопходно у циљу постизања јасног идентитета. Потребно је и пожељно да адолесцент почне да преиспитује систем веровања и вредности који је усвојио од родитеља и да га подвргне тесту и критици. Оно што се подразумева под адолесцентном кризом, заправо је процес у којем се родитељске вредности и рана поистовећења критички преиспитују, у циљу формирања идентитета који неће бити "преузет" од родитеља.

У истраживању рађеном на популацији београдских адолесцената, у којем је од њих тражено да наведу најзначајније промене у начину на који опажају себе у периоду адолесценције, као и шта је то што је важно, а што се није променило, добијен је податак да је најзначајнија промена доживљај аутономије у односу на родитеље, а да је оно што се није променило а што им је важно, то што и даље имају добар однос са родитељима. О томе колико им је очување доброг односа са родитељима важно говори и податак да би се већина адолесцената пре одрекла аутономије него доброг односа са родитељима.

У СВАКОДНЕВНОМ РАДУ У ШКОЛИ ЧЕСТЕ СУ СИТУАЦИЈЕ У КОЈИМА НЕГОДУЈУ ШТО ИХ КОНТРОЛИШЕМО И МИ И РОДИТЕЉИ, ШТО СЕ МЕШАМО У СВЕ, ДА БИ ВЕЋ У СЛЕДЕЋЕМ ТРЕНУТКУ ПОЧЕЛИ ДА СЕ ЖАЛЕ ДА СУ ЗАНЕМАРЕНИ И ОСТАВЉЕНИ... САМО У АТМОСФЕРИ ПРИХВАТАЊА И УВАЖАВАЊА ОБЕ СТРАНЕ - И РОДИТЕЉА И НАСТАВНИКА, ОНИ МОГУ ДА ИСПРОБАВАЈУ РАЗЛИЧИТЕ УЛОГЕ, НАЧИНЕ ПОНАШАЊА, ВЕРОВАЊА И СТАВОВЕ, И ДА НА ТАЈ НАЧИН ГРАДЕ СВОЈУ АУТОНОМИЈУ И ДОСТИЖУ ПУНУ ЗРЕЛОСТ.

ЈАКЕ СТРАНЕ ДЕТЕТА СУ СНАЖАН МОТИВАЦИОНИ ФАКТОР

Не постоји особа на свету којој је немогуће утврдити њене "јаке" стране. У зависности од детета до детета разликују се и њихови капацитети, па самим тим и "јаке" стране. Важно је да се током комуникације са родитељима указује управо на оно што је код детета позитивно, како би родитељи увидели да је детету потребна одређена подршка или стимуланс за превазилажење одређених потешкоћа.

Како би одељенски старешина код појединих или свих ученика утврдио "јаке" стране

детета, неопходно је да размењује информације са наставницима, који су укључени у образовно-васпитни рад са дететом. Овде је важно пратити одређено дете или децу у неком временском интервалу, како би били сигурни шта је то што су капацитети детета. Постоје низ формулара за праћење напредовања детета, а најбољи су они који су настали као производ праћења. На ЦД који је дат у овом Водичу наћи ћете корисне обрасце за праћење ученика које можете модификовати и прилагодити вашим потребама, или их користити у датом облику. При утврђивању јаких страна неког ученика у сарадњи са другим наставницима и родитељима, посебну пажњу треба обратити на (Правилник о пружању додатне подршке ученицима):

- ξ **Вештине учења и како се учи** где је битно да издвојите важне позитивне чињенице о досадашњем школовању и учењу, ставове према школи и мотивацији за учењем, области које је добро савладао, али и специфичне вештине у којима се истиче у односу на вршњаке;
- ξ **Социјалне вештине** где треба навести важне чињенице о односима са другим људима, понашању према вршњацима, поштовању правила и слично;
- ξ **Комуникацијске вештине** представљају издвајање важних чињеница о начинима размене информација са другима, укључујући и степен познавања језика на коме се школује као и коришћењу вербалних, визуелних и симболичких средстава комуникације;
- ξ **Самосталност и бригу о себи** где треба родитељима указати на важне чињенице о способности да се сам стара о себи и испуњава свакодневне обавезе код куће и у школи;
- ξ **Утицај спољашњег окружења на учење** где ћете заједно са дететом и родитељима издвојити важне чињенице о породичним и другом условима који повољно утичу на учење и напредовање.

Када сте утврдили "јаке" стране детета, ви имате одличан алат у рукама за успостављање квалитетне комуникације са родитељима. Указујемо на важну ставку да што је сарадња са родитељима непродуктивнија потребно је чешће указивати на дететове јаке стране.

На исти начин ви идентификујете и "слабе" стране детета. При указивању родитељима на ове "слабе" стране морате имати у виду да ако их има пуно, додатно ћете демотивисати родитеља за сарадњу. Направите идентификацију најнеопходнијих "слабих" страна које се под утицајем "јаких" страна могу кориговати. Важно је имати у виду да се све дететове "слабе" стране не могу претворити у прихватљиве или "јаке" за кратко време, него је потребно утврдити приоритете (Нпр. ако дете константно бежи са часова, не можете одмах тражити од њега да поправи све негативне оцене из наставних предмета. Приоритет је да редовно долази на наставу. Када се ово понашање учврсти, увести мере које су везане за учење у школи и у породици.).

Имајте на уму да благовремено информисање родитеља о напредовању по предузетим мерама води већој ефикасности у васпитном раду. На овај начин ви ћете временом кроз заједнички рад са родитељима утврдити мере које се могу применити и у породичним околностима, а које воде јачању "слабих" страна ученика.

Што је сарадња са родитељима непродуктивнија потребније је чешће указивање родитељима на "јаке" стране детета кроз идентификацију мера које воде јачању његових "слабих" страна. Информишите родитеље и о позитивним ставовима других наставника о његовом детету, па нека је то само чињеница да дете не прави никакве проблеме на часу, или запажање једног наставника да га уредно и културно поздравља на улици или ходнику школе.

Инспирисано инклузивним образовањем и Правилником о пружању додатне подршке ученицима.

НЕ ЗАБОРАВИТЕ ЕМОЦИОНАЛНУ ИНТЕЛИГЕНЦИЈУ

Емоционална интелигенција изузетно је важна, иако се људи радије хвале високим IQ-ом. Знамо да сви чланови Менсе нису увек успешни и да су неки људи сасвим просечних способности неретко успешнији од њих. Очито да ту има још нешто.

Ако је циљ васпитања да створимо срећну, задовољну и добро прилагођену особу, онда је висока емоционална интелигенција важнија него што мислимо.

Укратко, емоционална интелигенција је скуп емоционалних вештина које човеку помажу да боље функционише и лакше се носи са изазовима које носи свакодневни живот.

Емоционална интелигенција (према Петеру Саловеју и Џону Мајеу, 1990) односи се на следећих пет подручја:

- 1) Самосвесност емоција – препознавање, именовање и разумевање узрока сопствених емоција (онај ко је свестан својих емоција, неће рећи само „Осећам се лоше“, већ ће моћи да саопшти да ли је љут, повређен, тужан, уплашен...);
- 2) Правилно ношење са емоцијама – развој самоконтроле у различитим ситуацијама, већи број могућих одговора на емоционално јаке ситуације (кад смо бесни, нећемо само лупити руком у нешто, већ ћемо пробати и да разговарамо);
- 3) Самомотивација – размишљање, планирање и решавање проблема уз контролу импулса, појачање толеранције на фрустрацију и развој одложене награде док се не постигне задати циљ и, с друге стране, развој наде и оптимизма, односно појачане мотивације;
- 4) Емпатија – препознавање и разумевање емоција других људи (ако су деца способна да препознају како се други осећају, биће мање задиркивања, физичких обрачуна...);
- 5) Социјалне вештине – ношење са емоцијама у друштвеним ситуацијама, развој хармоничних односа са другима, развој сензибилитета за туђе потребе и жеље, развој активног слушања и развој оних особина које волимо да припишемо „добром“ човеку.

Шта мислите, подстичете ли код своје деце развој емоционалне интелигенције? Настојите ли да буде независно, упорно, прилагодљиво, подстичете ли га да се развије у самопоуздану особу која разуме своја, али и туђа осећања?

Важно је знати да је емоционална интелигенција мање генетски условљена, а више се развија током живота, дакле - родитељи и сви који раде с децом могу пуно да учине на подстицању и развоју емоционалне интелигенције.

Како емоционалну интелигенцију људи неретко описују као "оно нешто" што човек има у себи и због чега је прихваћен у друштву, ретко "прави драме" и ређе се од просека доводи у проблематичне

ситуације и сл, нема дилеме да је емоционална интелигенција нешто изразито пожељно, а што није увек лако схватити.

Како се може развијати емоционална интелигенција у свакодневном животу? Ево неколико препорука:

- Од деце не треба скривати озбиљне проблеме. Реална објашњења која су примерена узрасту – кориснија су од скривања.
- Дуготрајно, пасивно гледање телевизијског програма и обиље насиља које види, не подстиче дете на развој емоционалне интелигенције.
- Дете развија оптимистичан однос према свету пре свега гледајући њему значајне одрасле особе!
- Играјући се са мањом децом, односно, дружећи се са старијом – стварамо код њих позитивну слику о њима самима и подстичемо њихово самопоуздање.
- Деца чак и у раном узрасту могу да решавају неке проблеме. При томе стичу самопоуздање и уче важне друштвене вештине. Дакле, не треба „ускакати“ чим нешто „зашкрипи“.
- Одлика успешних људи је упорност, која нас учи и како да превладамо фрустрације и неуспехе. Дакле, подстичимо децу да истрају чак и након узастопних неуспеха.
- Ако дете не жели да разговора о неком проблему, треба држати на уму да разговор о проблемима и изражавање осећања могу детету помоћи да научи да проблеме не треба потискивати, већ да треба да покуша да их разуме и реши.
- На искрености се инсистира и у неважним стварима, јер се она управо и учи на малим стварима – на великим се само проверава!
- Држање малих породичних састанака на којима се заједно са децом доноси део породичних одлука (отвореним разговором и договором) уче децу како се функционише у групи.
- Инсистирање на здравом начину исхране и довољно кретање уче децу да је важно бринути се о себи и свом здрављу, а то је и очигледан начин да себи кажемо да смо вредни и да ценимо живот.

Упутства за наставнике

После кризног догађаја наставници би требало да се држе неколико начела у контакту са ученицима:

- ⊗ Бити отворен и поштен.
- ⊗ Давати конкретна и узрасту примерена објашњења. Нетачна и апстрактна објашњења са сврхом „да се деца заштите“ могу изазвати додатне тешкоће. Тако, на пример, смрт не треба млађим ученицима објашњавати изразима као што су „спава“, „отпутовао“, јер то може да пробуди фантазије којих ће се плашити (нпр. могу да се плаше да иду на спавање, да се одвоје од родитеља итд.). Када је реч о самоубиству које на посебан начин узнемирава децу, савет наставницима је да избегавају изразе који би могли да се схвате као глорификација или оправдавање тог чина. Најбоље је користити изразе попут „несретан чин“, „непромишљен“, „коначан“.
- ⊗ Дати ученицима времена да когнитивно овладају догађајем и бити спреман да се о том догађају разговара. При томе треба ослушкивати потребе ученика и давати само оне информације за које они питају. Примећено је да су овакви разговори лековити: после оваквих разговора ученици се могу вратити нормалном наставном раду, док у противном, ако разговор изостане, ученици могу бити деконцентрисани, узбуђени и немирни.
- ⊗ Учинити губитак стварним, што значи да не треба скривати сопствена осећања. Треба омогућити ученицима да учествују у ритуалима опраштања, комеморације, погребна и допустити им да неко време у разреду држе предмете који подсећају на умрлог (цртеж, фотографија на његовом месту и сл.). Погреб као церемонија има дубоки људски смисао који врло често ускраћујемо ученицима, чиме негирамо њихова осећања, њихову патњу и отежавамо процес туговања.
- ⊗ Јасно рећи ученицима да је сасвим нормално да имају емоционалне реакције на догађај, информисати их о уобичајеним реакцијама људи на кризне догађаје, о томе да емоције не треба умањивати нити скривати, и да је корисно о њима говорити, иако је то болно.
- ⊗ Наставници могу да предложе ученицима начине на које ће изразити своја тешка и болна осећања у вези догађаја. То може бити цртање, писање дневника и сл.
- ⊗ Охрабрити их да говоре о својим осећањима са пријатељима, родитељима, да постављају питања, да разреше сопствене недоумице, да редовно једу и довољно спавају.

Процедура за први час

- ⊗ Смирено и без патетике прочитајте обавештење које је припремио Кризни тим.
- ⊗ Поделите са ученицима сопствена осећања губитка и жалости, признајте да је то велики шок за све.
- ⊗ Обавестите их о променама у распореду.
- ⊗ Реците ученицима да ће обавештења о комеморацији и сахрани добити накнадно.
- ⊗ Ученике би требало одвратити од идеје да контактирају породицу покојника и од ње траже информације.
- ⊗ Очекујте широк распон емоција и охрабрите ученике да поделе своја осећања и мисли са Вама и међусобно.
- ⊗ Узмите активну улогу у препознавању и изражавању осећања.
- ⊗ Одвојте време за сваки разговор који би ученици желели да воде.
- ⊗ Ако се појаве питања на која не можете да одговорите, запишите их и реците ученицима да ћете прикупити те информације.
- ⊗ Реците ученицима да гласине које ће можда чути, провере код Вас или код чланова Кризног тима. Објасните им да гласине само повређују породицу и пријатеље преминулог.
- ⊗ Неки ученици ће можда бити у шоку, док ће други бризнути у плач. Реакције могу бити различите.
- ⊗ Већина реакција је прихватљива и треба их охрабривати. Наставници би, ипак, требало да региструју оне облике понашања који делују екстремно и необично.

Подстакните их да говоре о својим осећањима и то на следећи начин:

- ε Занима ме шта сте прво помислили када сте чули ову вест.
- ε Како сте се тада осећали и како се осећате сада?
- ε Шта вам од овога најтеже пада?

Обратити пажњу на следеће:

- ε Када нам неко познат изненада умре неки људи имају проблема са спавањем, јелом или концентрацијом.
- ε То су сасвим нормалне реакције.
- ε Ако се оне јаве и код вас, можете да се обратите психологу школе.
- ε Објасните им колико је важно да пружају подршку једни другима и буду заједно. Када вам се то учини прикладним, започните са нормалним радом. Пропитивања градива и евентуална тестирања треба оставити за касније.
- ε Наставите са редовном наставом али, ако се појави потреба, омогућите даље разговоре о кризном догађају.

Десет „ДА“ и десет „НЕ“ којих наставник треба да се придржава током кризних ситуација у свом одељењу:

"ДА"	"НЕ"
<ol style="list-style-type: none"> 1. Слободно, без устручавања затражите помоћ колега или чланова Кризног тима уколико осећате да Вам је помоћ потребна. 2. Ученицима реците истину о догађају без непотребних детаља. 3. Направите окружење у коме ће се ученици осећати савршено безбедно за питања и разговор. 4. Искрено одговарајте на питања. 5. Слушајте и будите емпатични. 6. Поделите са ђацима своја осећања. 7. Допустите ученицима да изразе јака осећања, чак и бес и горчину и испољите разумевања за њихова осећања. 8. Реците „Не знам“ када је заиста тако. 9. Организујте активности које ће омогућити ученицима да опишљиво искажу свој бол (нпр. цртање или писање писама). 10. Будите флексибилни у вези са нормалном разредном рутином, али се трудите да одржите одређени степен уобичајеног стања.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Немојте истог тренутка „уништити“ све доказе о присуству преминулог ученика или наставника/васпитача. 2. Немојте се бавити гласинама или спекулацијама, бавитесе само чињеницама. За одбрану од гласина и питања у вези са околностима смрти можете користити неке од ових реченица: „Могу да говорим само о информацијама које сам добио/ла од школе“ „Није наш посао да одлучимо или кажемо да ли су те гласи не истините“ „Хајде да причамо о томе како се осећамо“. 3. Не користите филозофске или сентименталне примедбе. 4. Не присиљавајте дете да учествује у разговору. 5. Не судите, не држите предавања, не моралишите. 6. Не повезујте патњу и смрт са кривицом, казном или грехом. 7. Не очекујте „одрасле“ реакције од адолесцената или деце. Њихове реакције на бол могу, понекад, да укључе и шалу и смејуљење. Ако се то догоди, немојте прекоревати такве ученике. Довољно је (и корисно) да кажете: “Постоје различити начини да се искаже бол”. 8. Не исмејавајте и не подцењујте било које питање, идеју и ли изражавање осећања од стране ђака. 9. Немојте рећи: “Знам како се осећаш” већ им дајте до знања како се Ви осећате и будите у додиру са оним како се они осећају. 10. Не инсистирајте на „редовном раду“ код ђака који су у жалости, али, у исто време, не дозволите да час буде потпуно неструктурисан.

ПОРУКЕ У КОМУНИКАЦИЈИ

Како би током комуницирања са родитељима, ученицима и колегама остварили позитивну сарадњу неопходно је користити ЈА-говор. То је техника ненасилне комуникације, која даје могућност исказивања потреба и жеља, конструктиван је, конкретан и усредсређен на специфичан проблем. ЈА-говор јасно говори о понашању и изазваним осећањима, без вредновања личности/особе. ЈА-говором се критикује понашање, а не личност/особа.

Структура "ЈА"-ПОРУКЕ:

ПРВИ ДЕО ПОРУКЕ: Говоримо о поступку друге особе. Дајемо опис који није вредновање, оцењивање и слично. "Када видим (чујем) да..."

Пример: "Када ми кажеш да завежем..." "Када више вас говори у глас и нисам у стању да чујем шта говорите..." "Када видим прљаве чаше и шоље свуда по соби..."

ДРУГИ ДЕО ПОРУКЕ: Говоримо о својој реакцији. Говоримо без самооптуживања, правдања, осећања кривице ("...ја осећам..." или "...пожелим да...")...

Пример: "Осећам се повређено." "Осећам немоћ и пожелим да ни реч више не проговорим док се потпуно не умирите." "Љута сам."

ТРЕЋИ ДЕО ПОРУКЕ: Говоримо о жељеном исходу без наредби, уцена, беспоговорних захтева, "саветовања"... "Желела/о бих да..." или "Волела/о бих да..."

"Волела бих да можемо да поразговарамо и да ми кажеш шта ти заправи смета." "Оно што бих ја више волела је да јасно чујем како ви видите ову ситуацију и како се осећате." "Желела бих да направимо договор о прању судова."

Важно је знати да:

- ξ ЈА порука ти дозвољава да преузмеш одговорност за сопствена осећања.
- ξ ЈА порука не осуђује, нити интерпретира туђа осећања и понашања.
- ξ ЈА порука подстиче на поштовање, поверење и на сарадњу.

Сем "ЈА" порука важно је знати да постоје и "ТИ" и "МИ" поруке којима људи често прибегавају у свакодневnoj комуникацији. Оне нису позитивне и могу у краћем нарушити комуникацију, а неретко воде ка конфликту:

"ТИ" ПОРУКЕ	"МИ" ПОРУКЕ
ξ "Ти си глуп"	ξ "Ми не волимо да гледамо фудбал."
ξ "Досадан си",	ξ "Нама је ово досадно."
ξ "Немаш појма",	ξ "Ником се не свиђа што је овако (а да се претходно мало њих изјаснило!)." ."
ξ "Безобразнице!"...	ξ "Нећемо да идемо да се играмо са вама"

"ТИ" порука најчешће се користи када осећамо бес, страх, или смо повређени, осрамоћени. Ова порука је агресивна и оптуживачка. Указује да су други одговорни за моје понашање и осећања. "ТИ" порука најчешће изазива код саговорника осећај повређености, тера га да се брани.

"МИ" поруке су карактеристичне за групе људи у којима се једна особа обраћа у име свих. Особа која говори у име свих жели да буде онако како она каже и несигурна је, па покушава да придобије целу групу.

Разлика између ЈА-порука и ТИ-порука представљена је следећом табелом:

"ЈА" ПОРУКЕ	"ТИ" ПОРУКЕ
Истичу осећања особе која говори. Слушалац их доживљава као позив на заједничко решавање проблема. Изазивају жељу за сарадњом.	Истичу грешку саговорника. Слушалац их доживљава као напад на себе. Изазивају отпор и одбрану.

Сами бирамо какву ћемо реакцију изазвати код других, да ли ћемо користити "ЈА" или "ТИ" говор, и наравно бити одговорни за последице које следе!

ЕМПАТИЈА ПРЕМА СЕБИ И ДРУГИМА

Шта је емпатија? Емпатија је уживљавање у емоционална стања друге особе и разумевање њеног положаја на основу опажене или замишљене ситуације у којој се та особа налази. Синоним за емпатију је комуницирање са разумевањем. Кад смо сигурни да нас други потпуно разумеју, да нас не осуђују за наша осећања и не саветују да се осећамо другачије, доживљавамо прихватање. Безусловно прихватање особе без осуде и процењивања основа је емпатије.

Како развијати емпатију? Ако дете за своје саосећајно понашање бива похваљено од одраслих, такво ће се понашање даље развијати. Емпатично разумевање једна је од најзрелијих стратегија решавања сукоба и претпоставка ненасилног понашања (Де Вито, 1985, према Сулло, 1995).

Кораци у развоју саосећања код деце су следећи:

1. упознавање својих осећања,
2. исказивање својих осећања,
3. препознавање осећања код друге деце или одраслих,
4. показивање разумевања за осећања других.

Препоруке:

Ако дете има потешкоћа у саосећању/преузимању улоге другог потребно му је помоћи да лакше замисли шта доживљава друга особа. У ту сврху дете може:

- ε Да нацрта неки мотив из приче, а затим да покуша да исприча из перспективе неког од нацртаних ликова како се осећа и како види ситуацију.
- ε Такође се дете може подстаћи на саосећање питањем како би се ти у таквој ситуацији осећао или осећала.

Када осетимо да смо узнемирени, да нас преплављују емоције, добро је да, пре него што нешто урадимо, застанемо и помогнемо себи.

Давање емпатије себи, састоји се из истих корака као и кад дајемо емпатију другима, само смо сада усмерени на слушање себе и препознавање сопствених потреба:

- ε ОБЈЕКТИВАН ОПИС ПОСТУПАКА И ЗБИВАЊА без вредновања, оцењивања истих (нпр. „Када више особа у групи говори у глас. Када ми кажу да немам појма о раду са децом.“);
- ε КАКО СЕ ОСЕЋАМ И/ИЛИ ШТА ПОЖЕЛИМ – МОЈА РЕАКЦИЈА без утицаја самооптуживања, правдања, осећања кривице (нпр. „Осећам немоћ и пожелим да ни реч више не проговорим док се потпуно не умире. Повређена сам.“);

- ⊗ МОЈА ПОТРЕБА (нпр. „јер имам потребу да завршим активност у договорено време. Јер ми је сад потребна подршка и разумевање.“);
- ⊗ ИСХОД КОЈИ БИХ ВИШЕ ВОЛЕЛА утврдити без изричитих захтева, беспоговорних наредби (нпр. „Оно што бих ја више волела је да други поштују договорено време. Више бих волела да ме пажљиво саслуша.“).

ВАЖНО ЈЕ ЗНАТИ О ГРЕШКАМА:

- ⊗ Грешка није једнако очај, она је саставни део живота.
- ⊗ Грешка је знак да користимо стратегију која „неради“.
- ⊗ Грешка је знак да треба да мењамо стратегије.

ТЕСТ**КОЈИ ЈЕ ВАШ СТИЛ УПРАВЉАЊА РАЗРЕДОМ?**

Одговорите на следећих 9 питања и сазнајте више о свом стилу управљања разредом. Кораци су једноставни:

- ◀ Сваку тврдњу пажљиво прочитајте.
- ◀ На сваки исказ одговорите на темељу стварне или замишљене ситуације у учионици.
- ◀ Затим следите упутства за бодовање у наставку. Не може бити једноставније!

	ИСКАЗИ	Уопште се не слажем	Не слажем се	Неутрално	Слажем се	Апсолутно се слажем
		1	2	3	4	5
	Бодови					
1.	Ако ученик омета час, без расправљања бива кажњен.					
2.	У учионици мора бити тихо како би ученици могли учити.					
3.	Бринем о томе шта и како моји ученици уче.					
4.	Не желим прекоревати ученике јер би их то могло повредити.					
5.	Увек покушавам објаснити разлоге својих правила и одлука.					
6.	Нећу прихватити извињење од ученика који је закаснио.					
7.	Емоционално благостање мојих ученика важније је од контроле над учионицом.					
8.	Моји ученици знају да моје предавање могу прекинути ако имају релевантно питање.					
9.	Ако ученик тражи да изађе, увек му испуним жељу.					

Бодовање теста:

Саберите своје одговоре на изјаве **1, 2** и **6**. То је ваш резултат за **ауторитарни стил**.

Саберите своје одговоре на изјаве **3, 5** и **8**. То је ваш резултат за **ауторитативни/демократски стил**.

Саберите своје одговоре на изјаве **4, 7** и **9**. То је ваш резултат за **пермисивни стил**.

Највиши резултат ваш је стил управљања разредом. Резултат за сваки стил управљања може бити у распону од **3** до **15**. Висок резултат указује на снажну склоност том одређеном стилу.

Могуће је користити различите стилове зависно од ситуације. Успешан наставник је онај који може проценити ситуацију а затим применити одговарајући стил.

КАКО КРЕИРАТИ ОДЕЉЕЊЕ У КОМЕ ВЛАДА ПОШТОВАЊЕ?

ПЕТ ЗЛАТНИХ ПРАВИЛА ЗА УСПЕШНУ ОДЕЉЕЊСКУ ЗАЈЕДНИЦУ

1. СЛУШАЈТЕ ПАЖЉИВО КАД ВАШИ УЧЕНИЦИ ГОВОРЕ

- ☺ НЕ ПРИМАТЕ ТО ШТО ГОВОРЕ ЛИЧНО;
- ☺ НЕ ПРЕКИДАЈТЕ ИХ;
- ☺ ИЗБЕГАВАЈТЕ ДАВАЊЕ САВЕТА ПРЕ НЕГО ШТО ТО ОД ВАС ЗАТРАЖЕ;
- ☺ ИЗБЕГАВАЈТЕ ДА ИХ КРИТИКУЈЕТЕ, ОСУЂУЈЕТЕ, АНАЛИЗИРАТЕ.

2. КОРИСТИТЕ ГЕСТОВЕ ПРИЈАТЕЉСТВА

- ☺ КАД ИМ СЕ ОБРАЋАТЕ ГЛЕДАЈТЕ ИХ У ОЧИ;
- ☺ РАШИРИТЕ РУКЕ С ДЛАНОВИМА ПРЕМА ГОРЕ;
- ☺ НЕ ПРЕТИТЕ ПРСТОМ, НЕ УНОСИТЕ СЕ У ЛИЦЕ, НЕ ДРЖИТЕ РУКЕ ПРЕКРШТЕНЕ НА ЛЕЂИМА.

3. ЗОВИТЕ ИХ ИМЕНОМ КОЈЕ ВОЛЕ

- ☺ ПИТАЈТЕ ИХ КОЈИМ БИ ИМЕНОМ ВОЛЕЛИ ДА ИХ ЗОВЕТЕ;
- ☺ ПИТАЈТЕ КАКО БИ ВОЛЕЛИ ДА ИМ СЕ ОБРАЋАТЕ.

4. ПОСТАВЉАЈТЕ ПИТАЊА УМЕСТО ДА КРИТИКУЈЕТЕ

- ☺ ТО ПОДРАЗУМЕВА ДА СУ УЧЕНИЦИ ОДГОВРНИ ЗА СВОЈЕ ПОНАШАЊЕ, НПР. РЕЦИТЕ: „ДА ЛИ СТЕ СПРЕМНИ ДА ПОЧНЕМО?“ УМЕСТО „ОСТАВИТЕ ТЕ ГЛУПОСТИ, ПОЧИЊЕМО!“;
- ☺ ГОВОРИТЕ ЉУБАЗНО И НЕ ВИЧИТЕ.

5. КАЖИТЕ ИМ НАСАМО ШТА БИСТЕ ВОЛЕЛИ ДА ПРОМЕНЕ У СВОМ ПОНАШАЊУ

- ☺ СТАВЉАЊЕ ДО ЗНАЊА УЧЕНИЦИМА ДА РАДЕ НЕШТО ШТО НАМ НЕ ОДГОВАРА, КОМЕНТАРИ О ЊИХОВОМ ПОНАШАЊУ, СТАВОВИМА, УЧЕЊУ ИЛИ ИЗГЛЕДУ ПРЕД ВРШЊАЦИМА, НАЈЧЕШЋЕ КОД ЊИХ ИЗАЗИВАЈУ БЕС И НЕСИГУРНОСТ;
- ☺ КАД ИМ СЕ ОБРАТИТЕ НАСАМО, ТО МОЖЕ ДА РЕЗУЛТИРА БОЉИМ РАЗУМЕВАЊЕМ И ОДРЖАВА САМОПОШТОВАЊЕ ОБЕ СТРАНЕ.

ЛИСТА ФАКТОРА/КАРАКТЕРИСТИКА НА ОСНОВУ КОЈИХ ОДЕЉЕЊСКИ СТАРЕШИНА МОЖЕ ДА ПРЕДВИДИ БУДУЋИ КОНФЛИКТ/НАСИЉЕ У ОДЕЉЕЊУ

Фактори који повећавају ризик за појаву насиља су:

- нови ученик у разреду,
- емоционално и физички занемарено дете,
- инклузивни ученик (талентован или са смањеним способностима),
- ученик чији су родитељи разведени,
- ученик друге верске, етничке или расне припадности,
- ученик који живи у сиромаштву и показује знаке занемаривања,
- ученик који је у добрим односима са наставником,
- ученик који је жртва породичног насиља,
- ...

Карактеристике ученика који су насилни:

- долазе из породица где се несугласице решавају агресивно и насиљем,
- смањене су пажње и концентрације,
- имају лош школски успех,
- на критике реагују љутњом и осветом,
- често гледају и причају о насилним филмовима,
- имају мали број пријатеља или их и немају,
- фрустрирани су,
- супротстављају се одраслима,
- окрутни су према животињама,
- показују недостатак емпатије,
- ...

КАКО КРЕИРАТИ ОДЕЉЕЊЕ У КОМЕ СЕ НА КОНФЛИКТ ГЛЕДА КОНСТРУКТИВНО

- 1. Покажите аутентично интересовање за своје ученике**
  - поздрављајте их љубазно и уз осмех,
  - покажите разумевање њиховог „језика“, научите га,
  - опходите се са њима као са индивидуама, а не као са једним/једном из групе.
- 2. Заједно са ученицима јасно дефинишите правила**
  - објасните им заштитну функцију правила,
  - нека правила буду што специфичнија,
  - када их поставите, сви их се придржавајте.
- 3. Будите објективни, не судите**
  - погледајте сваки проблем из више углова, посебно из угла ученика.
- 4. Покажите да сте „од крви и меса“**

- признајте кад сте погрешили, кад нешто не знате,
- користите хумор кад год је примерено, не шалите се на рачун својих ученика.

5. Користите „моћ“ знања и правих вредности

- развијајте ауторитет који ће се базирати на знању, вештинама, разумевању проблема које имају ученици,
- избегавајте да наглашавате и да користите аргумент да на нешто имате право јер сте наставник,
- нека вас поштују уместо да вас се плаше.

6. Решавајте проблеме одмах

- свако одлагање проблема доводи до његовог усложњавања,
- суочавање с проблемом доводи до решења.

7. Развијајте тимски рад и партнерске односе

- уважавајте мишљење и предлоге ученика,
- дајте им могућност да бирају шта ће, како и с ким да раде,
- нека учионица буде заједничка а не ваша.

ТИПОВИ РОДИТЕЉА И ПРИНЦИПИ САРАДЊЕ СА РОДИТЕЉИМА

У оквиру стручног познавања родитеља, посебна пажња се обраћа на типове родитеља и принципе у индивидуалној сарадњи са родитељима.

ТИПОВИ РОДИТЕЉА

1) Пребрижни родитељи:

- ☉ Без бриге одраслих чланова породице дете се не би могло успешно развијати; пребрижни родитељи су у сталном страху да ће се нешто догодити детету ако они нису уз њих; ови родитељи не познају узрасне могућности детета и зато, уместо да га оспособљавају и осамостаљују, уз задовољавање његових потреба и извршавање обавеза, својом превеликом бригом предуго везују дете за себе, чиме успоравају његово осамостаљивање;
- ☉ Типичне реченице: Она је још мала да носи оволику торбу; Знам ја боље од лекара: он се на часовима физичког замара више него други; На екскурзију! Па она не једе ништа ни код куће!
- ☉ Ови родитељи могу бити добри сарадници, поготову се могу ангажовати у манифестацијама у којима учествује њихово дете. Неопходно је чешће их упознавати и са примерима рада и понашања вршњака њиховог детета да би увидели шта све могу деца тог узраста.

2) Престроги родитељи:

- ☉ Сувише строги родитељи су стални наредбодавци свом детету и веома строги пресудитељи њихових поступака, при чему не дозвољавају никакво супротстављање;
- ☉ Типичне реченице: Због слабог успеха неће ићи на екскурзију. Рекли смо му: ако понавља разред, нека кући не долази; Размазили сте ви њих овде - код мене би били мирни као бубице;
- ☉ Ови родитељи могу бити добри сарадници, али пред њих треба износити у подједнакој мери и позитивне и негативне облике понашања и резултате детета.

3) Преамбициозни родитељи:

- ☉ Сваки родитељ жели да му дете буде успешно; када су планови породице у складу са дететовим могућностима и за то му се пруже услови – оно се добро развија; код неких родитеља није тако – њихови захтеви нису у складу са оним што дете може или оним што га интересује; ове родитеље је лако препознати, јер имају јако изражене жеље у погледу напредовања детета, које не морају увек бити у складу и са његовим могућностима;
- ☉ Типичне реченице: Учините нешто да заволи математику: ми желимо да он студира електротехнику; Зар сте за овај цртеж дали само тројку, а он је таленат за сликање; Нема он времена за Ваше такмичење – он се определио за виолину и за енглески језик у слободним часовима;
- ☉ Ови родитељи могу бити добри сарадници. Треба им предочавати да дете које не може да испуни њихове планове често губи веру у себе, постаје безвољно или чак и незаинтересовано за властите резултате.

4) Презапослени родитељи:

- ☉ Ови родитељи најчешће немају времена да се довољно баве својим дететом; према својим обавезама имају одговорнији однос него према обавезама које се односе на дете;
- ☉ Типичне реченице: Ја радим по цео – не могу ништа да му помогнем; Родитељски састанак сутра? У то време имам састанак у фирми;

- ☺ Са овим родитељима се теже сарађује, јер за то немају времена. Треба им предочавати последице презапослених родитеља, због чега занемарују децу када су им најпотребнији.

5) Демократски тип родитеља:

- ☺ Ови родитељи мају однос према детету који му омогућава правилан емотивни и социјални развој; осећају одговорност за своје дете и предузимају мере када дође до проблема; пратећи целокупан развој детета, имају разумевања и за повремене неуспехе; захтеве према детету прилагођавају његовим узрасним и личним могућностима;
- ☺ Типичне реченице: Сви из наше породице ће доћи на ту приредбу; Знамо за те слабије оцене – она нас увек обавештава о свему шта се у школи догађа;
- ☺ Ови родитељи су најбољи сарадници просветних радника. Прихватају успех као и неуспех детета, без приговарања било коме да је крив. Својим понашањем према просветним радницима служе за пример млађима.

У ЧЕМУ РОДИТЕЉИ НЕ ГРЕШЕ

1. Што воле и брину о својој деци и труде се да их разумеју
2. Што воле да знају са ким се друже њихова деца
3. Што их интересује како деца проводе време у школи и ван ње
4. Што хоће да их науче свим паметним стварима које сами знају
5. Што знају да децу не треба «штитити» од проблема, него им треба помоћи да науче како да их решавају
6. Што знају кад су деци потребни а кад нису

У ЧЕМУ РОДИТЕЉИ ГРЕШЕ:

1. Верују да су деца довољно одрасла и самостална чим напуне 14, 15 или 16 година;
2. Не разговарају са својом децом и не знају шта им је важно, шта их радује а шта их чини тужним и малодушним;
3. Не дају довољно информација о болестима зависности и преурањеним сексуалним односима, мисле да ће то урадити школа и друштво;
4. Заузети су својим пословима;
5. Избегавају суочавање са проблемима које имају са децом;
6. Недовољно времена проводе са децом;
7. Стиде се да имају проблема са децом и да не умеју да их реше;
8. Замерају добронамерној околини која их на то упозорава;
9. Не траже помоћ стручњака кад им је потребна.

ПОРУКЕ И САВЕТИ РОДИТЕЉИМА

- ПОШТУЈТЕ СВОЈЕ ДЕТЕ - његове потребе, интересовања, способности, жеље...
- ДРУЖИТЕ СЕ СА СВОЈОМ ДЕЦОМ ДА БИСТЕ ИХ УПОЗНАЛИ - једино тако ћете приметити промену у њиховом понашању, што може бити знак неког проблема.
- КОНТРОЛИШИТЕ СВОЈА ОЧЕКИВАЊА ПО ПИТАЊУ ШКОЛСКОГ УСПЕХА - ако их не могу испунити, причаће вам оно што желите да чујете, а не оно што јесте. Поче ће да вас лажу у складу са вашим очекивањима.
- АКО ИМАТЕ ВИШЕ ДЕЦЕ НИКАКО ИХ НЕ УПОРЕЂУЈТЕ по успеху, ни по било ком другом критеријуму.
- НЕ ГОВОРИТЕ ИСПРЕД ДЕЦЕ РУЖНЕ СТВАРИ О ШКОЛИ И УЧИТЕЉИЦИ / НАСТАВНИЦИМА- тиме им никако не чините добро.
- РЕДОВНО ПОСЕЂУЈТЕ ШКОЛУ - УЧИТЕЉИЦУ/НАСТАВНИКЕ - тиме ћете показати да вам је битан њихов успех и да поштује те њихов рад. Избећи ћете изненађења (нерад, јединице, недисциплина...).
- БУДИТЕ ТАКВИ РОДИТЕЉИ ДА СТЕ ВАШОЈ ДЕЦИ ПРИМЕР ЗА ЊИХОВО РОДИТЕЉСТВО - њихове будуће породице личиће на ону из које потичу.

ПРИМЕНА УПИТНИКА ЗА СТИЛОВЕ УЧЕЊА ЗА БОЉЕ УПОЗНАВАЊЕ УЧЕНИКА

Одељењске старешине, по правилу су и наставници одређеног предмета у одељењу које воде. И као старешине и као наставници требало би да што боље упознају своје ученике, а посебно њихове образовно-васпитне и психолошке потребе. Упитник о стиливима учења намењен је ученицима. Након примене упитника потребно је да одељењске старешине анализирају одговоре ученика и да „скицирају“ шему/мрежу стилова учења који се појављују у групи. Подаци из упитника важни су за планирање рада са ученицима (избор садржаја, метода и техника), посредовање у сарадњи са другим наставницима, саветовање родитеља и развој ученичког портфолија. У зависности од узраста ученика упитник се може применити тако што ће одељењски старешина помагати у разумевању ставки и категорија (вођење ученика кроз процес одговарања). Важно је да се ученицима објасни сврха упитника јер ће се тако допринети искрености у давању одговора.

УПИТНИК ЗА СТИЛОВЕ УЧЕЊА

Упутство: За сваки исказ обележен редним бројем дате су четири тврдње. Бројевима од 1 до 4 означите сваку тврдњу према степену у којем се односи на вас (број 4 за највиши степен слагања, а број 1 за најмањи степен слагања).

1. Када учим:	Волим да то повезујем са својим осећањима		Волим да гледам и слушам		Волим да размишљам о идејама		Волим да радим на конкретним стварима	
2. Најбоље учим:	Када се ослањам на своја осећања		Када пажљиво слушам и гледам		Када се ослањам на логичко размишљање		Када практично радим да бих обавио/ла неки задатак	
3. Када учим:	Имам јака осећања и реакције		Сталожен/а сам и резервисан/а		Волим да промислим о задатку		Одговоран/а сам у вези задатка	
4. Учим помоћу:	Осећања		Посматрања		Размишљања		Делања	
5. Када учим:	Отворен/а сам за нова искуства		Сагледавам све стране неког проблема		Волим да анализирам ствари и поделим их на делове		Волим да испробавам ствари	
6. Када учим:	Ја сам интуитивна особа		Ја сам особа која посматра		Ја сам логичка особа		Ја сам активна особа	
7. Најбоље учим помоћу:	Личног контакта		Посматрања		Рационалних теорија		Прилике да испробавам и вежбам	
8. Када учим:	Осећам се лично укључен/а у тему		Узимам паузу пре него што почнем		Волим идеје и теорије		Волим да видим резултате свога рада	

9. Најбоље учим када се:	Када сам пријемчив/а и отворен/а		Када сам опрезан/на		Када анализирам идеје		Када сам практичан/на	
10. Када учим:	Ја се лично укључујем		Када добро размислим пре него што нешто урадим		Волим идеје и теорије		Волим да видим резултате свога рада	
УКУПАН ЗБИР ЗА СВАКУ КОЛОНУ	Колона 1		Колона 2		Колона 3		Колона 4	

* Kolb, D. (1985) *Learning Style Inventory*, Boston, McBer and Company

ИНВЕНТАР ИНТЕРЕСОВАЊА УЧЕНИКА

Име и презиме ученика:

_____

Датум попуњавања: _____

Моја омиљена особа у школи је: _____

Зашто? _____

После школе волим да _____

Мој омиљени хоби је _____

Мој омиљени спорт за игру је _____

Мој омиљени спорт који волим да посматрам је _____

Мој омиљени спортиста је _____

Мој најбољи пријатељ се зове _____

Животиња коју највише волим је _____

Моја омиљена ТВ емисија је _____

Мој омиљени филм је _____

Моја омиљена књига је _____

Место које бих најрадије да посетим је _____

Мој најбољи распуст био је када сам _____

Позната личност са којом бих да поразговарам је _____

Ако је могуће да радим било шта што желим, онда се опредељујем за

_____

_____

САМОЕВАЛУАЦИЈА РАДА ОДЕЉЕЊСКОГ СТАРЕШИНЕ
ПРАЋЕЊЕ УЧЕНИКА

У следећој табели су набројане неке активности које одељенски старешина може да прати. На основу свог искуства процените колико се Ви, као одељенски старешина ангажујете у праћењу ових активности. Своје мишљење означи знаком * .

Активности	У потпуности пратим	Углавном пратим	Углавном не пратим	Уопште не пратим
Укљученост ученика у допунску наставу				
Укљученост ученика у додатну наставу				
Укљученост ученика у рад секција				
Посебна интересовања ученика (спорт, музичка школа, хоби...)				
Дружење у одељењу				
Технике учења (како се учи)				
Радне навике ученика				
Мотивација ученика за учење				

Инструмент за (само)процену

ОДЕЉЕЊСКИ СТАРЕШИНА И ОДЕЉЕЊСКА ЗАЈЕДНИЦА

Скала процене садржи ставке које се односе на квалитет сарадње одељењског старешине и одељењске заједнице. Неке ставке више се односе на старешину, а неке на ученике. Ставке се могу прилагодити тако што ће, поред старешине и ученици процењивати квалитет ове сарадње. Тада ће бити две групе испитаника: одељењски старешина и ученици. Скала се може примењивати на нивоу установе и нивоу одељења.

Након примене инструмента процене ученика и процене старешине(а) треба упоредити. Уколико постоје разлике у проценама, то је „аларм за узбуну“, јер кључни учесници имају различите перцепције сарадње и према томе се треба односити као према проблему који захтева решавање.

Анализа одговора одељењског старешине и ученика може се односити на појединачне ставке или на групе питања које се односе на једну или другу страну (ученик или старешина). Додатно, уз сваки квантитативни одговор (оцена од 1 до 4) може се захтевати и образложење, да би се одређени аспект сарадње сагледао дубље и свеобухватније. Наравно, ученици треба да буду анонимни испитаници.

На скали процене одредите за сваку тврдњу степен слагања, при чему је:

- 1 – не слажем се
- 2 – углавном се не слажем
- 3 – углавном се слажем
- 4 – у потпуности се слажем

Тврдња	1	2	3	4
1. Задовољан сам групном кохезијом која постоји у одељењској заједници.				
2. Видљиво је да се у одељењској заједници наметнуло „позитивно“ језгро.				
3. Када планирам рад са одељењском заједницом обавезно питам ученике за предлоге.				
4. Углавном прихватам предлоге ученика за планирање рада са одељењском заједницом.				
5. Инсистирам на томе да ученици буду покретачи идеја и акција, а не ја.				
6. На састанцима одељењске заједнице разговара се и ради конструктивно.				
7. Задовољан сам појединачним ангажовањем ученика у раду одељењске заједнице.				

8. Комуникација на састанцима одељењске заједнице је толерантна и уважавајућа.				
9. У одељењској заједници се негује другарство.				
10. Одељењска заједница редовно сарађује са стручним сарадницима у школи.				

Вредновање сарадње ОС и родитеља:

Ево, неких предлога како, на основу којих података, можете да процените своју сарадњу са родитељима (питања за родитеље).

1. Шта Вам се посебно допада у раду одељењског старешине:
(заокружите све одговоре који одражавају Ваше мишљење)

- а) личност одељењског старешине,
- б) теме рада са родитељима,
- в) теме рада са ученицима,
- г) атмосфера коју ствара у одељењу,
- д) руковођење одељењем,
- ђ) подстицање развоја ученика,
- е) нешто друго, наведите шта: _____

2. Који су проблеми са којима се сусрећете у сарадњи са одељењским старешинама? (заокружите све одговоре који одражавају проблеме у Вашој сарадњи)

- а) незаинтересованост одељењског старешине за понашање ученика,
- б) незаинтересованост одељењског старешине за успех ученика,
- в) формалан однос одељењског старешине у раду,
- г) субјективност одељењског старешине у вођењу одељења,
- д) резултати сарадње су незадовољавајући,
- ђ) нешто друго, наведите шта: _____
- е) нема проблема у сарадњи.

3. Процените колико је одељенски старешина Вашег детета успешан у васпитном утицају на ученике:

- а) у потпуности је успешан,
- б) углавном је успешан,
- в) углавном није успешан,
- г) није успешан.

Образложите своје мишљење:

---

4. Колико одељењски старешина уважава Ваше предлоге у вези даљег напредовања Вашег детета:

- а) у потпуности уважава,
- б) углавном уважава,
- в) углавном не уважава,
- г) не уважава.

5. По Вашем мишљењу, колико одељенски старешина поштује личност родитеља?

- а) Сматрам да одељенски старешина изузетно поштује родитеље.
- б) Сматрам да одељенски старешина поштује родитеље.

- в) Постоји формално поштовање родитеља од стране одељенског старешине.
- г) Исказује мало поштовања према родитељима.
- д) Не поштује родитеље.

6. Процените добити Ваше сарадње са одељењским старешином:

- а) у потпуности сам задовољан/а,
- б) углавном сам задовољан/а,
- в) углавном сам незадовољан/а,
- г) нисам задовољан/а резултатима сарадње.

Образложите своје мишљење:

---

7. Колико сте искрени и отворени у контакту са одељенским старешином:

- а) у потпуности,
- б) углавном јесам,
- в) углавном нисам,
- г) нисам искрен/а.

Образложите своје мишљење:

---

8. На који начин бисте Ви могли да се укључите у рад школе и допринесете да се унапреди рад одељенског старешине и школе:

- а) учешће у организацији излета и екскурзија,
- б) реализација добротворних акција,
- в) реализација неких тема, предавања,
- г) учешће у раду стручних органа школе,
- д) организација ваннаставних активности ученика,
- ђ) учешће у културним манифестацијама школе,
- е) учешће у различитим пројектима којима се унапређује рад школе,
- ж) нешто друго, наведите _____

з) не знам.

9. Како бисте, на скали од 1 до 10, оценили сарадњу са одељењским старешином?

Оцена 1 значи да је сарадња изузетно лоша и незадовољавајућа, док оцена 10 значи да је сарадња изузетно добра и задовољавајућа (заокружите оцену)

1   2   3   4   5   6   7   8   9   10

Коментар: _____

Колико је одељењски старешина успешан огледа се и у остваривању комуникације са родитељима/старатељима и начинима рада које одељењске старешине реализују у раду са родитељем/старатељем. Уколико се планирају родитељски састанци, примењују различити облици рада, теме које одељењски старешина обрађује на родитељским састанцима, путем обостране и искрене комуникације са родитељима/старатељима, руковођење одељењем учиниће ефикаснијим.

У наставку је дат пример упитника за вредновање рада одељењског старешине из угла родитеља/старатеља.

ПРИМЕР УПИТНИКА ЗА ВРЕДНОВАЊЕ РАДА ОДЕЉЕЊСКОГ СТАРЕШИНЕ ИЗ УГЛА РОДИТЕЉА/СТАРАТЕЉА

Поштовани родитељи/старатељи,
Овај упитник треба да омогући стварање јасније слике о успешности сарадње одељењског старешине и Вас родитеља/старатеља. Подаци које ћемо добити овим упитником послужиће ми као основа за обављање ефикаснијег саветодавног рада, као и припремање родитељских састанака. Молим Вас да одговорите на сваку тврдњу заокруживши један од понуђених исказа.

Хвала унапред!

5	4	3	2	1
веома се слажем	слажем се	немам мишљење	не слажем се	уопште се не слажем

бр.	ТВРДЊЕ					
		5	4	3	2	1
1.	Велика је присутност родитеља/старатеља на родитељским састанцима	5	4	3	2	1
2.	Родитељи/старатељи активно учествују на родитељском састанку	5	4	3	2	1
3.	На родитељском састанку, пожељно је присуство неких предметних наставника	5	4	3	2	1
4.	На родитељском састанку увек добијем корисне информације	5	4	3	2	1
5.	Сваки родитељски састанак је скоро увек исти	5	4	3	2	1
6.	Одржавају се родитељски састанци посвећени некој теми примењујући радионичарски начин рада	5	4	3	2	1
7.	Родитељи/старатељи учествују у реализацији неких тема и предавања у школи	5	4	3	2	1
8.	Одељењски старешина се увек добро припреми за родитељски састанак	5	4	3	2	1
9.	Између родитеља/старатеља и одељењског старешине постоји искрена и јасна комуникација	5	4	3	2	1
10.	Одељењски старешина поштује и уважава мене као родитеља/старатеља	5	4	3	2	1
11.	Када се деси неки проблем увек се прво обратим одељењском старешини	5	4	3	2	1

12.	Иницијатори индивидуалних разговора са родитељем/старатељем, углавном је одељењски старешина	5	4	3	2	1
13.	Моје дете није могло да добије бољег одељењског старешину	5	4	3	2	1
14.	Сугестије, предлоге родитеља/старатеља одељењски старешина увек разматра	5	4	3	2	1
15.	У школи се води рачуна о томе ко ће бити одељењски старешина	5	4	3	2	1
16.	Моје дете је задовољно у школи захваљујући одељењском старешини	5	4	3	2	1

Колико је одељењски старешина успешан огледа се и у остваривању комуникације са учеником или одељењем и начинима рада које одељењске старешине реализују у раду са одељењем. Уколико се планирају часови одељењске заједнице, примењују различити облици рада, путем обостране и искрене комуникације, руковођење одељењем учиниће ефикаснијим.

У наставку је дат пример упитника за вредновање рада одељењског старешине и часова одељењске заједнице из угла ученика.

ПРИМЕР УПИТНИКА ЗА ВРЕДНОВАЊЕ РАДА ОДЕЉЕЊСКОГ СТАРЕШИНЕ И ЧАСОВА ОДЕЉЕЊСКЕ ЗАЈЕДНИЦЕ ИЗ УГЛА УЧЕНИКА

	<p>Поштовани ученици,</p> <p>Овај упитник треба да омогући стварање јасније слике о успешности сарадње одељењског старешине и Вас ученика. Подаци које ћемо добити овим упитником послужи ће ми као основа за обављање ефикаснијег часа одељењске заједнице.</p> <p>Молим Вас да одговорите на сваку тврдњу заокруживши једну од понуђених исказа.</p> <p>Хвала унапред!</p>
---	---

5	4	3	2	1
веома се слажем	слажем се	немам мишљење	не слажем се	уопште се не слажем

бр.	ТВРДЊЕ	5	4	3	2	1
1	Велика је заинтересованост ученика за час одељењске заједнице	5	4	3	2	1
2	Ученици активно учествују на часу одељењске заједнице	5	4	3	2	1
3	На часу одељењске заједнице пожељно је присуство неких предметних наставника или педагога, психолога	5	4	3	2	1
4	На часу одељењске заједнице увек добијем корисне информације	5	4	3	2	1
5	Сваки час одељењске заједнице је скоро увек исти	5	4	3	2	1
6	Били су одржавани часови одељењске заједнице посвећени некој теми	5	4	3	2	1
7	На часовима одељењске заједнице примењује се радионичарски начин рада	5	4	3	2	1
8	Одељењски старешина се увек добро припреми за час одељењске заједнице	5	4	3	2	1
9	Између ученика и одељењског старешине постоји искрена и јасна комуникација	5	4	3	2	1
10	Одељењски старешина поштује и уважава мене као ученика	5	4	3	2	1
11	Када се деси неки проблем увек се прво обратим одељењском старешини	5	4	3	2	1
12	Иницијатор индивидуалних разговора са родитељем или учеником, увек је одељењски старешина	5	4	3	2	1
13	Нисам могао/ла да добијем бољег одељењског старешину	5	4	3	2	1
14	Сугестије, предлоге ученика одељењски старешина увек разматра	5	4	3	2	1
15	Мислим да се у школи води рачуна о томе ко ће бити одељењски	5	4	3	2	1

	старешина					
16	Супер ми је у школи, захваљујући одељењском старешини	5	4	3	2	1

Упишите теме о којима желите да разговарамо на часовима одељењске заједнице: _____

_____

_____

РАДИОНИЧАРСКИ ПОСТУПАК

Радионичарски поступак је један од облика образовног рада који је последњих деценија постао посебно популаран. То је облик групног рада, тачније облик интерактивног рада у коме сви учествују у заједничком процесу размене и учења.

Нагласак у овом начину рада је на самом процесу и сви продукти који у њему настају (цртежи, плакати, сви писани материјали) су у служби процеса откривања и сазнавања.

Сазнавање се одвија кроз игравне активности, конципиране према моделу доживљајног учења.

Без обзира на основну тему, и циљ и ефекат сваке радионице је развијање групне кохезивности, позитивне климе у групи, међусобног уважавања, стварању осећања пријатности и припадања, чиме се подстиче укљученост и боља прихваћеност сваког учесника, али се подстиче и његова социјална одговорност.

Подела радионица:

- 1) **креативне радионице** – као што им име каже, основни циљ им је подстицање креативности у најширем смислу (драмске, ликовне, песничке...)
- 2) **едукативне** – чији је основни смисао сазнање у најширем смислу, и оне могу бити:
  - а) **когнитивне радионице** или едукативне радионице у ужем смислу (циљ је стицање конкретних знања и вештина, као и усмеравање подстицање когнитивних процеса)
  - б) **превентивне радионице** (циљ им је примарна ментално-хигијенска превенција и усмерене су на развој личности, идентитета, изражавања емоција...)
  - в) **радионице са основним циљем развијања социјалних вештина** (циљ им је да освесте комуникацијске феномене и законитости, као и да утичу на разумевање конфликтних ситуација и усвајање конструктивних стратегија за решавање конфликта)

Основне претпоставке радионичарског поступка:

- структурисан сценарио;
- конкретан захтев;
- лични ангажман учесника;
- изазивање доживљаја, (посебно су значајне емоције које прате процес мишљења);
- уобличавање доживљаја – кључна је тачка радионице (управо се по овом својству радионица највише разликује од класичне наставе – доживљаји деце тамо остају «по страни», ако не и намерно елиминисани, тако да они остају приватни, неструктурисани, полусвесни, уместо да им се прида пажња и тиме се деца охрабре да уобличе и разраде сопствене доживљаје);
- да би доживљај био освешћен и комуникабилан – он се преводи у неки симболички систем (реч, покрет, цртеж), а прихватањем доживљаја дете се учи да цени своје доживљаје, да се ослања на њих и да их даље култивише;
- размена – има две функције:
  - 1) износећи и објашњавајући другима, постајемо још свеснији свог доживљаја и начина на који он утиче на наше понашање и

2) туђа искуства, нарочито у погледу начина излагања на крај са различитим ситуацијама обогаћују наше искуство;

- елаборација, обрада – последња је фаза у којој се појединачни доживљај, размењен и обогаћен, уопштава и претвара у сазнање.

Најчешће коришћени облици рада: индивидуална симултана активност, рад у паровима или малим групама, акваријум техника, размена у целој групи – разговор у круг (заправо основни облик рада у радионици), групне дискусије, мозгалица (brainstorming), вођена фантазија, вајање, играње улога, уводне и завршне игре.

Важно о играма!

Важно је истаћи да су игре и игровни контекст оно што даје «тон» свакој радионици и један су од разлога зашто ученици воле радионичарски поступак, тако да их никако не треба избацити или прескакати.

Правила радионичарског рада

Да би се обезбедили психолошки услови (осећање самопоуздања, поверења у групу, слободе изражавања), понашање учесника је, као у сваком групном раду, регулисано радионичарским правилима. Она се договарају заједно са учесницима (водителј их може предложити или преформулисати, али свакако проверава са учесницима да ли су сагласни са њима) и било би добро да стоје исписана, како би водителј могао да подсети учеснике на договор око њихове примене.

На листи правила требало би да се нађу:

- седи се у кругу (јер се тако сви учесници боље виде и чују и имају равноправан положај у групи),
- «сви учествују, нема посматрача» (обезбеђује се да сви могу да кажу оно што мисле или осећају – јер је само у том случају могућа права размена која обогаћује),
- «даље» (уколико неко од учесника није смислио одговор или из било ког разлога не жели да га саопшти, само може да каже «даље»; наравно, ово правило се не може користити често, јер у том случају учесник више није учесник и постаје посматрач!),
- «немој седети на својим потребама» (иколико учесницима нешто смета или им је потребно, треба то да кажу одмах, јер тиме уче да препознају своје потребе и да их уважавају),
- «слушај другог» (кад један говори – остали слушају, јер само тиме можемо добро да га разумемо; такође, слушање другог и нама помаже да се нечега сетимо, да нешто смислимо),
- поштовање договореног времена (нема кашњења, доласка и одласка у сред радионице; поштује се време предвиђено за поједине активности),

- у односу на специфичности групе, правила се могу преформулисати да звуче познато и могу се додати нека друга правила («причам кад на мене дође ред», «нема подсмевања», «говорим до 2 минута», «искључујемо мобилне телефоне» и слично).

Улога водитеља радионице

Водитељ радионице би требало да буде у улози фацилитатора, особе која подржава процес рада у групи. Водитељ у свом раду прати и покушава да избалансира потребе појединачних чланова групе, групе као целине, као и потребе програма (реализација планираног сценарија). Такође, водитељ води рачуна о контексту у коме се дешава рад (како о физичком простору, тако и о специфичном животном контексту из кога долазе учесници).

Иако са собом носи одређену моћ, УЛОГА ВОДИТЕЉА радионице НЕ ПОДРАЗУМЕВА: улогу вође или шефа, улогу учитеља или предавача, улогу судије или процењивача, улогу особе која зна све тачне одговоре и има сва готова решења!

Подсетник за водитеља радионице: Основна начела приступа

- Нема готових решења и исправних одговора које учесник само треба да упамти. Нагласак је на процесу откривања и сазнавања, а не на самом исходу.
- Сазнање се одвија кроз игру.
- Водитељ усмерава, али не «притиска».
- Ствара атмосферу прихватања и поверења, без процењивања и критике.
- Негује толеранцију, разумевање и сарадњу.
- Подржава самосвојност и истиче да је свако особен и непоновљив и да разлике узајамно обогаћују.

РАДИОНИЦА ЗА
РОДИТЕЉСКИ САСТАНАК

ЦИГАРЕТА

„Моја породица – моје гнездо“

Тема: Цигарета – начин решавања проблема?

Разред: седми разред

Метод рада: едукативна радионица „Моја породица – моје гнездо“

Циљ: Упознавање родитеља са поступцима деце у нефункционалној породици, као и учвршћивање везе породице и школе.

Задаци:

- афирмација оних облика видова комуникације у породици који смањују појаву болести зависности, почевши са пушењем;
- подстицање родитеља да о понашању своје деце и њихових другова више комуницирају;
- стицање знања о почецима и узроцима болести зависности.

Облик рада: групни

Потребна средства: папири, Прилог 1. и оловке

ТОК АКТИВНОСТИ:

Уводни део: (5-10 мин.) родитељи се упознају са начином рада, деле се у групе од 4-5 чланова.

Централни део: (25-30 мин.) реализација одељењске заједнице и упознавање са Прилогом 1.

Завршни део: (5-10 мин.) одељењски старешина даје коментар. Питања родитеља, дискусија.

Прилог 1.

КАКО ПОМОЋИ?

Петар и Милан су добри другови, иду заједно у седми разред. Један дан су били на школском игралишту када се Милан поверио Петру, како има породичних проблема због којих не може да учи, често је нервозан и нерасположен. Када су се враћали из школе, Милан је замолио Петра да оду на неко место где их нико не може видети. Потом га је понудио цигаретом, рекавши да му пушење помаже да се смири и да реши неке проблеме. Петар је у дилеми, није знао шта да уради... Желео је да помогне свом добром другу и за ситуацију рекао својим родитељима.

Питања за групе родитеља:

Размислите и у групи разговарајте шта бисте ви урадили када би вам ваше дете рекло за ову ситуацију, запишите све идеје!

- Које бисте се обратили?

- Шта би по вашем мишљењу било исправно урадити, а шта погрешно?

- Да ли имате неку поуку након ове приче?

Одељењски старешина и родитељи на крају радионице разговарају и закључују да је отворена, конструктивна комуникација између родитеља и деце, родитеља, ученика и школе (одељењског старешине) пут ка решавању проблема, јер проблеми њихове деце су проблеми које они као ученици доносе и рефлектују у школи.

Предлог тема за оснаживање родитеља на родитељским састанцима:

1. Успешан родитељ и успешно учење
2. Психофизичке карактеристике деце узраста 7-11 година и потешкоће у учењу
3. Развијање радних навика и њихов значај за успешно учење
4. Значај плана дневних активности у формирању навика и улога родитеља
5. Услови успешног учења
6. Да ли и како помоћи деци у учењу и изради домаћих задатака
7. Родитељске бриге и шта са њима
8. Награде
9. Казне
10. Алтернативе кажњавању
11. «Типови» родитеља
12. Школска анксиозност
13. Стрес код деце
14. Промене у пубертету
15. Моје дете је постало ђак
16. Прелазак са разредне на предметну наставу
17. Припрема за полазак у школу
18. Претерана брига
19. Деци требају мала кућна правила
20. Похвале
21. Потребе
22. Бес
23. Сукоби међу децом и посредовање
24. Шта је насиље
25. Електронско насиље и како се заштити (*Кликни безбедно*)
26. Социјално насиље
27. Шта са вршњачким насиљем
28. Асертивност
29. Емоционална интелигенција
30. Упознавање са школским документима (Правилник о оцењивању, Протокол о заштити деце односиља, злостављања...)
31. Како препознати СОС сигнале
32. Тешкоће у учењу
33. Како побољшати социјалне вештине детета
34. Деца и псовање/лагање/крађа
35. Муцање
36. Како разговарати са тинејџером
37. Рани знакови даровитости
38. Са хроничном болешћу у школи
39. Деца и ТВ
40. Трема и како се с њом носити
41. Самостално доношење одлука
42. Како одгајити ненасилно дете
43. Самопоуздање
44. Слободно време
45. Врсте средњих школа – подручја рада – образовни профили
46. Кораци у избору занимања
47. Странпутице у избору занимања
48. Преступничко понашање
49. Психоактивне супстанце

ВАЖНО:

Допуните листу сваке школске године!

За реализацију појединих тема можете замолити родитеље-стручњаке!

КАКО ПРЕПОЗНАТИ ДАРОВИТОСТ?

У низу дефиниција које дефинишу *даровито дете* и *даровитост* од Платона па до данас истичемо да под даровитом децом се, најпре, подразумевају деца са високом интелектуалном способношћу, затим деца чији су резултати трајно високи у многим областима, потом се акценат ставља на креативне процесе, да би се са развојем психологије личности, акценат ставио на јединствен склоп црта личности као дистинктивну карактеристику даровитости (Шимлеша, Поткоњак, 1989, стр. 92).

Препознавање даровитости у школским условима није нимало лако. Не тако мали број даровите деце потпуно је неприметан за учитеље, наставнике, одељењске старешине, па и стручне сараднике. Више него забрињавајуће је то што се нађемо у прилици да прве знакове даровитости тумачимо на потпуно другачији начин, искључујући чињеницу да дете испољава поједине црте личности које иду у прилог даровитости. Важно је знати да идентификовање даровитих ученика је дуготрајан процес који подразумева праћење детета како у школским тако и ваншколским условима. Праћење треба да реализују сви они који у већој или мањој мери учествују у оврзовању и васпитању детета. Овде је неопходно размењивати информације и са родитељима у циљу идентификовања даровитости.

Учитељи/наставници, родитељи могу препознати даровитост код ученика уколико примете:

- ◀ језичку врсноност, употреба целих реченица у раној доби;
- ◀ рана употреба великог броја речи, правилно употребљених;
- ◀ рани развој читања;
- ◀ помно посматрање и памћење информација о посматраном предмету;
- ◀ способност да прати и концентрише се дуже него што је то уобичајено за већи број деце;
- ◀ брзо учи и добро памти;
- ◀ необичну интелектуалну радозналост;
- ◀ исказивање врсноности или раног занимања за разне врсте уметности;
- ◀ занимање за књиге, а касније речнике, енциклопедије, атласе...;
- ◀ рано откривање узрочно-последичних односа;
- ◀ да зна да пренесе идеју, чак и невербално;
- ◀ радозналост;
- ◀ смисао за хумор;
- ◀ делује независно;
- ◀ способност иницијативе.

Ово су само неки од знакова даровитости код деце, постојање истих, као и изостанак некога од њих не морају значити присуство, односно одсуство даровитости.

Овде ћемо у целости дати типове даровитих ученика које је психолог др Ана Алтрас Димитријевић навела у Прилозима за израду *ИОП-а за даровиту децу* (<http://documents.pageflip-flap.com>). Погледајте детаљнију типологију где можете за сваки тип даровитог детета видети:

- ξ Шта му је потребно?
- ξ Шта треба да му се обезбеди код куће?
- ξ Шта (који вид подршке) треба да му се обезбеди у школи?

Типови даровитих ученика, према Џорџу Бетсу и Морин Најхарт (адаптирано према Betts & Neihart, 1988)

ПРОФИЛ/ТИП даровитог детета	Шта доживљава, како се осећа?	Шта испољава, како се понаша?	Како га опажају одрасли и вршњаци?	Како се идентификује?	Шта му је потребно?	Шта треба да му се обезбеди код куће?	Шта (који вид подршке) треба да му се обезбеди у школи?
УСПЕШНО	<ul style="list-style-type: none"> досађује се зависан има позитиван селф-концепт анксиозан на неуспех реагује осећањем кривице екстринзички је мотивисан одговоран за друге скучен/урушен доживљај себе и права на сопствене емоције самокритичан 	<ul style="list-style-type: none"> перфекциониста има високо постигнуће тражи структуру и потврду/одобрава ње наставника не преузима ризике академски је успешан прихвата и конформира се зависан 	<ul style="list-style-type: none"> наставници га воле вршњаци му се диве родитељи га воле и прихватају 	<ul style="list-style-type: none"> просек оцена тест постигнућа тест интелигенције номинације наставника 	<ul style="list-style-type: none"> да уочава недостатке да има изазов да преузима ризике да вежба асертивност аутономија помоћ да превазиђе досаду адекватан курикулум 	<ul style="list-style-type: none"> независност дживљај власништва слобода да доноси одлуке време за лична интересовања искуства која укључују преузимање ризика 	<ul style="list-style-type: none"> убрзани и обогаћени курикулум време за лична интересовања компактирано учење (са претестирањем) прилику да буде са менталним вршњацима развијање вештина независног учења продубљено проучавање градива менторство саветовање у вези са каријером и избором факултета
ПРКОСНО ИЛИ "ИЗАЗИВАЧ"	<ul style="list-style-type: none"> досађује се фрустриран ниско самоцењење нестрпљив дефанзиван повишено осетљив несигуран у вези са социјалним улогама 	<ul style="list-style-type: none"> исправља наставника доводи у питање правила искрен, непосредан има нагле промене расположења недоследно развијене радне навике слабу самоконтролу креативан преферира високо активан и проблематизујући приступ градиву брани своја уверења компетитиван 	<ul style="list-style-type: none"> сматрају га иритантним виде га као бунтовника укључен у борбу моћи виде га као креативног проблем са дисциплином вршњаци га виде као забавног желе да га промене не виде га као даровитог 	<ul style="list-style-type: none"> вршњачке номинације номинације родитеља интервју учинак ван оног што се углавном оцењује препоруча значајног одраслог који није део породице испитивање креативности наставник који се посебно залаже за даровите ученике 	<ul style="list-style-type: none"> да се повеже са другима да научи да буде тактичан, флексибилан, самосвестан, прихватајући и да успостави самоконтролу да његова креативност буде одржана уговорни системи 	<ul style="list-style-type: none"> прихватање и разумевање дозвола да следи своја интересовања спремност родитеља да се залажу за њега у школи модел одговарајућег понашања породични пројекти 	<ul style="list-style-type: none"> толеранција смештање код одговарајућег наставника рад на развоју когнитивних и социјалних вештина директна и јасна комуникација са дететом дозвола да доживи и изрази различита осећања продубљено проучавање градива менторство грађење самоцењења уговорни системи

Типови даровитих ученика, према Џорџу Бетсу и Морин Најхарт (адаптирано према Betts & Neihart, 1988)

ПРОФИЛ/ТИП даровитог детета	Шта доживљава, како се осећа?	Шта испољава, како се понаша?	Како га опажају одрасли и вршњаци?	Како се идентификује?	Шта му је потребно?	Шта треба да му се обезбеди код куће?	Шта (који вид подршке) треба да му се обезбеди у школи?
ПРИКРИВЕНО ИЛИ БЛОКИРАНО	<ul style="list-style-type: none"> • неодлучан • под притиском • збуњен • осећа кривицу • несигуран • скучен/урушен доживљај себе и права на сопствене емоције 	<ul style="list-style-type: none"> • негира таленат • «испада» или бива искључен из програма за даровите и из додатне наставе • опире се изазовима • жели да буде социјално прихваћен, да припада • мења пријатеље 	<ul style="list-style-type: none"> • опажен као вођа, или непрепознат • опажен као просечан и успешан • опажен као послушан • опажен као тих/стидљив • одрасли га виде као неспремног да ризикује • опажен као неко ко се опире 	<ul style="list-style-type: none"> • номинације даровитих вршњака • номинације укућана • номинације из заједнице • тест постигнућа • тест интелигенције • учинак ван оног што се углавном оцењује • наставник који се посебно залаже за даровите ученике 	<ul style="list-style-type: none"> • слобода да доноси одлуке • да буде свестан конфликта • да буде свестан осећања • да његове способности буду подржане • да буде са другом даровитом децом • информације о каријери и факултетима • самоприхватање 	<ul style="list-style-type: none"> • разумевање дететове жеље да даровитост гурне у други план • искуства у вези са планирањем каријере и студија • време да буде са вршњацима свог узраста • модел даровите особе са којом може се да поистовети • моделовање целоживотног учења • слободу да доноси одлуке/прави изборе 	<ul style="list-style-type: none"> • препознавање и смештање у одговарајућу групу • дозвола да повремено „узме предах“ од програма за даровите • модел остварене особе истог пола • континуирано информисање о каријери и студијама
ОТПАДНИК	<ul style="list-style-type: none"> • пун резантимана, киван • гневан • депресиван/депри миран • експлозиван • има негативан селф-концепт • дефанзиван • истрошен (прегорео) 	<ul style="list-style-type: none"> • повремено одсутан из школе • не довршава задатке • следи ваншколска интересовања • издвојен од остатка одељења • груб према себи • изољује се • креативан • критикује себе и друге • недоследан у квалитету рада који пружа • омета, прави инциденте (ацтинг-оут) • делује просечно или исподпросечно • дефанзиван 	<ul style="list-style-type: none"> • одрасли се љуте на њега • вршњаци га осуђују • виде га као усамљеника, отпадника, пропалитет, ветропира, празноглавца • одбацују га и исмевају • виде га као опасног и бунтовног 	<ul style="list-style-type: none"> • ретроспективни преглед укупног учинка током година • интервју са ранијим наставницима • дискрепанца између ИQ-а и манифестног постигнућа • недоследности у профилу постигнућа • испитивање креативности • номинације даровитих вршњака • учинак на ваншколском плану 	<ul style="list-style-type: none"> • индивидуализован програм • интензивна подршка • алтернативе (нове прилике) • саветовање (индивидуално, групно, породично) • интервенције усмерене на поправљање вештина 	<ul style="list-style-type: none"> • саветовање за целу породицу 	<ul style="list-style-type: none"> • дијагностичко тестирање • групно саветовање за млађе ученике • нетрадиционалне вештине учења • продубљено проучавање градива • менторство • алтернативна искуства учења, ван учионице

Типови даровитих ученика, према Џорџу Бетсу и Морин Најхарт (адаптирано према Betts & Neihart, 1988)

ПРОФИЛ/ТИП даровитог детета	Шта доживљава, како се осећа?	Шта испољава, како се понаша?	Како га опажају одрасли и вршњаци?	Како се идентификује?	Шта му је потребно?	Шта треба да му се обезбеди код куће?	Шта (који вид подршке) треба да му се обезбеди у школи?
ДВОСТРУКО ЕТИКЕТИРАНО	<ul style="list-style-type: none"> • немоћан • фрустриран • ниско самоцењење • нема свест о проблему • гневан/киван 	<ul style="list-style-type: none"> • недоследан у квалитету рада који пружа • делује просечно или исподпросечно • може да омета наставу и прави инциденте (ацтинг-оут) 	<ul style="list-style-type: none"> • виде га као приглупог • опажен као беспомоћан • вршњаци га избегавају • виде га као просечног или исподпросечног по способностима • опажен као неко коме је у великој мери потребна наметнута структура • примећен само због тешкоће, неспособности или хендикепа 	<ul style="list-style-type: none"> • скатер од преко 11 поена на WIIC-у или WAIC-у • препорука значајног другог • препорука обученог наставника специјалне едукације • интервју • учинак ван оног што се углавном оцењује • наставник који се посебно залаже за даровите ученике 	<ul style="list-style-type: none"> • пребацивање нагласка на дететове јаке стране • вештине превладавања • група подршке састављена од даровите деце • саветовање • рад на развоју вештина 	<ul style="list-style-type: none"> • препознавање и признавање дететових изузетних способности • пружање изазова тим способностима • прилика да дете преузима ризике • спремност родитеља да се залажу за њега у школи • породични пројекти • саветовање за породицу 	<ul style="list-style-type: none"> • ресурси који су детету потребни • алтернативна искуства учења • започињање истраживања и испитивања • довољно времена да буде са вршњацима • индивидуално саветовање
САМОСТАЛНО	<ul style="list-style-type: none"> • самопоуздан • прихвата себе • има ентузијазма • прихваћен од других • осећа да има подршку • жели да зна и да учи • прихвата неуспех • интринзички је мотивисан • има доживљај личне моћи • прихвата друге 	<ul style="list-style-type: none"> • има адекватне социјалне вештине • ради самостално • поставља сопствене циљеве • довршава започето • ради без туђег одобравања • следи области страствених интересовања • креативан • брани уверења • преузима ризике 	<ul style="list-style-type: none"> • прихваћен од вршњака и одраслих • његове способности су предмет дивљења • родитељи га виде као способног и одговорног • позитиван је утицај • успешан • психолошки здрав 	<ul style="list-style-type: none"> • просек оцена • манифестни учинак • продукти • тестови постигнућа • интервјуи • номинације родитеља, наставника, вршњака и самоминације • тест интелигенције • тест креативности 	<ul style="list-style-type: none"> • залагање за његове потребе • фидбек (повратна информација) • фасилитација • подршка за преузимање ризика • одговарајуће прилике и могућности 	<ul style="list-style-type: none"> • залагање родитеља за дете, у школи и у заједници • прилике/могућности повезане са дететовим страстима • дозвола да има пријатеље различитих узраста • уклањање временских и просторних ограничења • породични пројекти • укључивање детета у страсти родитеља 	<ul style="list-style-type: none"> • дозвола за развој дугорочног, интегрисаног плана учења • убрзани и обогаћени курикулум • уклањање временских и просторних ограничења • компактирано учење са претестирањем • продубљено проучавање градива • менторство • саветовање и информисање у вези са каријером и студијама • двоструки упис или ранији пријем на студије • одустајање од (заобилажење) традиционалних школских правила и регулатива

КАКО НЕГОВАТИ ИСКРЕНОСТ КОД ДЕЦЕ?

Многи сматрају да лагање код деце није велики проблем имајући у виду да на млађем узрасту (4-5 година) су способни да под утицајем разних бајки и басни, које слушају, измишљају разне приче и догађаје. Овде је тешко одвојити лаж од маште уз чињеницу да деца не могу да поставе јасне границе између реалног и имагинарног. Како деца одрастају ова граница постаје све уочљивија па самим тим неистина у комуникацији постаје очигледнија. Питање је зашто деца лажу? Разлози за овакво понашање могу се пронаћи и кроз свакодневно праћење деце у породици или школи. Некада је то само одбрамбени механизам у комуникацији или жеља појединаца да буде примећен у групи вршњака.

Адолесценти прибегавају лажима тражећи оправдање за личне поступке (раскид везе, избегавање обавеза, заштита личних осећања, оправдање за недолично понашање...). Неретко се дешава да је појединац дубоко убеђен да је лагање исправно у појединим ситуацијама када се могу повредити осећања других блиских и драгих особа. Учестало лагање указује да млада особа прикрива озбиљан проблем (емотивну нестабилност, насиље, злостављање, злоупотреба психоактивних супстанци,...). У сваком случају, потребно је реаговање оних који су лаж увидели како би се младој особи указало да лагање не води решењу одређеног проблема.

Родитељи су најважнији узор када је реч о неговању искрености, мада овде не треба заобићи ни особе које се баве образовањем и васпитањем деце у школи. Иако се искрености и нескрености деца највише уче у породици, не сме се занемарити ни утицај вршњака на појединца. Када дете лаже родитељ/наставник треба да изврши васпитни утицај на дете кроз конструктиван разговор. Реакција родитеља/наставника на лажи детета најчешће се креће у два смера, једни бурно реагију драњем, викањем и забранама, док други затечени новонасталом ситуацијом показују равнодушност. Ни једна ни друга реакција није адекватна и може утицати на дете да настави са лагањем у првом случају због бурне реакције родитеља/наставника лаж ће се учврстити, јер дете очекује да ће родитељ/наставник следећи пут бурније реаговати, док у другом случају реакцију родитеља/наставника може схватити и прихватити као одобравање.

Иницирање разговора у породичним или школским околностима где ће се акценат ставити на значај искрености у комуникацији даје позитивне ефекте када је реч о лагању. Важно је водити рачуна да:

- ◀ Не показујемо ни позитивне ни негативне реакције током разговора;
- ◀ Усредсредити се на неистину, због чега је изговорена лаж;
- ◀ Не критиковати дете него само понашање;
- ◀ Истицати колико је важно неговати искреност која омогућава конкретно решење проблема, ако он постоји;
- ◀ Указати на разлику између стварности и измишљања и лагања и истине;
- ◀ Указати му на последице неодговорног понашања;

- ◀ Заједнички утврдити начине за саопштавање истине, ако је она проблематична за дете;
- ◀ Заједнички утврдити казну за недолично понашање;
- ◀ Важно је током разговора похвалити дете за искреност коју увиђате (ова похвала треба да уследи по завршеном разговору кроз праћење детета, а по уоченој промени понашања).

Неговање искренности у породици и школи не треба да се заврши на једном разговору. Процените сами у зависности од "величине" лажи да ли ово питање треба да се чешће отвара или је довољно праћење поткрепљено мотивационим порукама. У сваком случају, чак и када не видите неки проблем разговарајте са децом о њима битним стварима како би поверење и међусобно уважавање било доминантно у комуникацији.

КАКО РЕАГОВАТИ НА НЕ/УСПЕХ ДЕТЕТА?

Током школовања, али и живота, дете се безброј пута нашло у ситуацијама које је само могло окарактерисати као лични успех или неуспех. Ако се присетимо реакција ученика на добре или лоше оцене, успешна или мање успешна индивидуална или екипна постигнућа на такмичењима, завршне испите или резултате неког теста знања, увидећемо да су тренутне реакције ученика повезане са личним очекивањима. Врло вероватно сте били у прилици да посматрајући децу у практичним активностима, нпр. при изради ликовног рада, запазите одушевљење на почетку часа које се заврши бурним негативним реакцијама у завршном делу часа.

Све ово нам указује да су реакције на успех или неуспех различите. Оно што је за некога успех за другог је неуспех и обрнуто. Сем нас у школама са не/успехом ученика сусрећу се и родитељи/старатељи. Реакције родитеља су различите па самим тим и деца различито доживљају свој неуспех односно успех.

У низу реакција најкарактеристичнија су четири типа реаговања на неуспех:

1. Равнодушно понашање и незаинтересованост за постигнуће детета које може бити праћено омаловажавањем детета;
2. Игнорисање детета уз одсуство било какве комуникације;
3. Повишено узбуђење које може бити праћено бурним реакцијама, љутњом, бесом, гневом, псовкама, претњама које се некад усмеравају ка детету, а некада ка школи;
4. Укидање договорених награда за добре оцене или успех (стикери, сличице, патике, гардероба, новац, мобилни телефон, таблети, ...) води ка томе да се добре оцене или очекивани успех поткрепљују материјалним стварима где временом деца не уче због оцене или успеха него због очекиване награде, јер добру оцену виде као средство за постизање циља односно договорене награде.

Ни једна од ових реакција не делује позитивно на дете имајући у виду да због реакције родитеља дете је у ситуацији да поново проживљава неуспех. Можемо слободно рећи да су све четири реакције неприхватљиве када је реч о неуспеху.

Реакције родитеља када је реч о успеху детета углавном иду у три смера где учачамо позитивно усхићење са једне стране, равнодушност са друге и награђивање са треће стране.

Поставља се онда питање: Како реаговати на не/успех? **Формула за правилно реаговање је више него једноставна, а она лежи у мотивацији и када говоримо о успеху и о неуспеху. Мотивација је потребна како успешном тако и неуспешном детету. Прво ће лакше пребродити неуспех и утврдити кораке који воде успеху, док ће успешно дете уз мотивационе поруке, похвале и даље бити мотивисано да постиже успехе.** Када је реч о не/успеху треба имати у виду да указивање родитељима на правилно реаговање у ситуацијама у којима је дете успешно или неуспешно је изузетно важно за развој личности детета и адекватна реакција родитеља треба да помогне детету, а не да додатно учини дете неуспешним или мање заинтересованим за неко постигнуће или промену. Ученици који показују висок степен успешности и поред неуспешних ситуација са којима се срећу, по правилу имају родитеље који често хвале успехе свога детета истичући њихову личну заслугу, а код неуспеха нуде помоћ и оснажују дете у превазилажењу истог.

НАГРАЂИВАЊЕ И КАЖЊАВАЊЕ ДЕЦЕ У ПОРОДИЦИ/ШКОЛИ

Изрицање васпитних и дисциплинских мера за одређено неприхватљиво понашање у школи је регулисано одређеним актима који имају малу ширину деловања. Оно што је значајно за школу је могућност појачаног педагошког надзора у ситуацијама које захтевају реаговање како би се одређено неприхватљиво понашање зауставило. Неретко у комуникацији са колегама можемо чути опречне ставове о кажњавању деце уз чињеницу да постоје и они који сматрају да деца не могу ништа због недисциплинованог понашања. Оно што је очигледно у нашим школама је чињеница да предузете и изречене васпитне и дисциплинске мере буду тако конотиране да их дете доживљава прилично негативно заузимајући став да га околина осуђује због одређеног понашања.

Никако не смемо заборавити да све мере/казне које се изричу у школи треба да буду васпитне и да воде промени понашања. Неопходно је радити на позитивној конотацији ових мера како би дете увидело да кроз одређене поступке који воде промени понашања добија награду у виду веће оцене из владања. Важно је помоћи детету сарађујући са родитељима на изради плана активности који води ка награди. Утврђивање јасних корака кроз васпитно деловање на дете биће мотивишуће за њега да што пре стигне до циља. Имајте у виду да казна/мера нема никакву васпитну функцију ако дете нема могућност да је анулира одређеним позитивним деловањем. Оно што је важно у комуникацији са дететом, али и родитељима, је указивање на одговорност за одређено понашање које није примерено, а које се може анулировать кроз одређене активности/коракe за одређено време. Позитивним приступом не само одељењског старешине, наставника него и родитеља/старатеља много лакше и брже ћемо мотивисати дете да прихвати одговорност и реализује кораке који воде ка успеху. Од пресудног је значаја да одељењски старешина и родитељи/старатељи заузму сараднички позитиван став о изреченој мери како би у одређеном временском периоду могли прочитати успех и наградити дете. Током појачаног надзора од стране одељењског старешине, наставника и родитеља, важно је указивати детету да је на добром путу или да треба нешто да коригује у понашању. Поткрепљење треба да уследи по утврђеном и минималном напретку како би могли очекивати још веће. Оно мора доминирати током временског периода на који се план односи, али и по оствареном успеху како би се одређено понашање додатно учврстило. Кораци који се предузимају у оквиру планова зависе од детета до детета, али и од изречених мера. Навешћемо само неке кораке који вам могу помоћи да у васпитном раду са децом осмислите низ других:

◀ **Пример бр.1: Због ометања часова из појединих наставних предмета ученику је изречена васпитна мера.**

План активности: У наредних месец дана мора показати пристојно понашање на часовима на којима се понашао неприхватљиво, што ће наставници потврдити својим потписима на картону који ученик носи са собом. Сем овога, мора по два пута бити од помоћи наставницима на часовима или одморима (подела тестова, вежбанки, помоћ у изради неког материјала...). И ово ће наставници потврдити својим потписима. За време реализације плана мора пазити на своје понашање, јер му се картон може одузети и успорити долазак до успеха. За сваки добијен потпис треба га похвалити.

- ◀ Пример бр. 2: *Због етикетирања друга из разреда ученику је изречена опомена.*

План активности: Уз извињење и конструктиван разговор са одељењским старешином, ученик има задатак да направи пано где ће навести понашања која нису примерена. Пано ће презентовати на часу одељењског старешине указујући на етикетирање као лоше понашање. За ову активност треба да буде похваљен.

- ◀ Пример бр. 3: *Ученик који дужи време тренира фудбал не дозвољава другим ученицима да подједнако учествују у игри на часовима физичког васпитања. Бурно реагује када други ученици промаше мрежу. Изречена му је опомена пред васпитну меру.*

План активности: Уз помоћ интернета, као и знање стечено на тренинзима, ученик треба да се детаљно информише о правилима у фудбалу. Наредна три часа физичког васпитања када ученици буду играли фудбал његов задатак ће бити да прати игру као главни судија, док ће његов наставник бити супервизор. За добро обављено суђење или поједине делове, похвалити га кроз указивање да је фудбал тимска игра и да сви морају подједнако учествовати у њој.

Када је реч о родитељима и кажњавању/награђивању деце у породици, треба истаћи да је најважније да оба родитеља стално комуницирају и усаглашавају ставове о дисциплини, као и о понашању које очекују од своје деце. Уколико родитељи примењују такве ставове, деца се уче доследности уз осећај сигурности. Одржавање дисциплине захтева много труда и времена. Важно је знати да када инсистирате на дисциплини, ви демонстрирате прихватљиво и неприхватљиво понашање и постављате одређене границе, до којих дете може да иде. Ова васпитна мера "постављање граница" је неопходна за развој детета од најранијег узраста. Одржавање и успостављање дисциплине је тежак задатак за родитеље, а најважније је бити доследан. Недостатак доследности и неусаглашени ставови родитеља често ће збуњивати дете, због чега ће оно све чешће тестирати толеранцију особа око себе и покушавати да наметне своју вољу. Зато је неопходно да родитељи заузму исте ставове око појединих питања, која се односе на усвајање одређених норми понашања, односно морају утврдити како и на који начин награђивати пожељна понашања детета/деце, а на које начине санкционисати непожељна понашања. Наравно, у свему овоме треба имати у виду, да "батине" односно физичко кажњавање је контрапродуктивно и неприхватљиво за развој личности. Често заборавимо да васпитавајући децу, своје грешке сами себи опраштамо, а дететове ригорозно санкционишемо. Ако неко непожељно понашање код детета почне да се понавља, иако сте му указивали на исто, неопходно је применити казну. Само изрицање казне мора бити васпитно и образложено од стране родитеља: нпр. због лагања дете ће бити кажњено дводневном забраном играња игрица на компјутеру; због више заборављених домаћих задатака може бити кажњено додатним домаћим задатком; због изговарања непримерених речи може бити кажњено неком радном активношћу у стану, кући, дворишту... Битно је да пратите дететово понашање по реализованој казни, па када приметите да то понашање више не показује, неопходно је да га похвалите, како би се пожељно понашање додатно учврстило. Када утврдите да се пожељно понашање учврстило, требало би наградити дете. Награда пре треба да буде добијање неке привилегије или активности, које дете жели да ради, уместо награђивања новцем. Добра комуникација у породици је кључ успешног васпитања, а она подразумева да детету треба објасните како се осећате и шта очекујете од њега: нпр. у усвајању кућних правила, изради домаћих задатака, одласка на спавање, времену које проводи за

компјутером, дружењу са вршњацима... Овде морамо истаћи да све активности везане за компјутер и интернет морају бити под сталним или повременим надзором због чињенице да ретко који родитељ прати активности деце на *Facebooku*, *Tviteru*, *Asku*... Ако сте довољно упорни, дете ће временом научити колико је важан искрен и отворен однос према родитељима, како за породицу, тако и за разрешавање многих недоумица и њима проблематичних ситуација.

Свако дете развија се својим темпом. За усвајање одређених знања и умења или дисциплинских правила, некој деци треба мање, а некој много више времена, па самим тим потребна им је већа или мања подршка у раду, учењу или прихватању одређених правила понашања. **Са правом можемо рећи да је свако дете посебно.** Та посебност је видљива од првог дана живота. Како дете расте, родитељи/старатељи, али и сви ми у школама, увиђамо колико је свако дете специфично када је реч о прилагођавању у новонасталим околностима. Брига родитеља у већини случајева је доминантна због нове средине, осамостаљивања, радних навика, успешности у усвајању знања, вештина или домаћих задатака, да би се са преласком на предметну наставу фокус пребацио на мотивацију, социјализацију, усвајање прихватљивих стилова живота, успешност у појединим наставним предметима или на завршном испиту. Како би забринутост родитеља била сведена на најмању могућу меру неопходно је оснажити их да у васпитању свога детета посебан акценат ставе на јачање и праћење самосталности и одговорности поштујући темпо развоја детета. Морамо имати сви у виду да:

- **Осамостаљивање** детета мора да се надзире током школовања како од стране родитеља/старатеља тако и од стране одељењског старешине и наставника. Оно се додатно учвршћује кроз похвале и мотивационе поруке. Чак и минимални учени напредак треба бодрити. Кроз јачање самосталности развијамо одговорност, која је изузетно важна особина личности. Самостална израда домаћих задатака, ма колико била тешка и заморна активност за дете, доприноси јачању одговорности и води ка осамостаљивању детета. Иако деца у већини случајева не виде сврху домаћих задатака, треба их подучити о томе колико су обавезе важне за сваки период живота појединца, стављајући акценат на то да без радних навика нема успешности у школи, животу, раду, породици, односно да се скоро ништа не може научити гледајући, него радећи. Овде морамо истаћи, када је реч о учењу, да читање има изузетно важну улогу у образовању и васпитању детета. У почетку школовања дете ће слабо разумети оно што је прочитало, док не усагласи мисаоне процесе који се односе на разумевање прочитаног, како би само читање и разумевање прочитаног прешло у механичку радњу. Имајте у виду да свако дете напредује својим темпом и када је реч о читању и разумевању прочитаног. Важно је свакодневно вежбање, јер као што се писање усавршава писањем, тако се и читање усавршава читањем.
- **Поверење детета** које треба неговати у породици, али и школи, гради се кроз позитивну комуникацију. Стална размена информација између родитеља и деце унутар породице, и родитеља и деце у сарадњи са одељењским старешинама и наставницима, је пресудна за стицање поверења. Родитељи/старатељи треба свакодневно да размењују информације са својим дететом о њима битним стварима. Важно је за дете да га увек саслушате, па чак ако се деси да родитељ или одељењски старешина/наставник није у могућности да то уради одмах, битно је детету објаснити када ће се одвојити време за њега. Охрабрујте дете да тражи подршку од особа од којих је може добити за неки проблем који има. Ако родитељ има неки неспоразум са одељењским старешином/наставником потребно је да га разреши разговором са том особом без присуства детета.
- **Са одрастањем уводе се нови захтеви** како у породици тако и у школи. Важно је објаснити детету зашто су ти захтеви важни за њега и његов развој, како би увидело због чега их мора прихватити. У појединим случајевима усвајање нових правила тражи додатну ангажованост родитеља/старатеља, одељењских старешина, наставника у праћењу, да би се ти постављени захтеви додатно учврстили. И овде треба имати у виду да похвале имају велики ефекат, јер се постављени захтеви временом учвршћују и постају рутинска радња.
- **Конфликтне и опасне ситуације** су саставни део одрастања. Не смемо заборавити да управо ове ситуације воде развоју личности детета, ако су разрешене на прави начин. Зато је важно о овим ситуацијама и начинима њиховог разрешавања разговарати како у школским тако и у

породичним условима. Анализирајући ове ситуације деца се уче од најранијих дана која су понашања прихватљивија, а која не.

- **Омогућите повремено детету да учи на својим грешкама.** Овакве ситуације понекад могу бити стресне како за дете тако и за родитеље, али имајте у виду да се на овај начин дете учи како се треба понашати или реаговати у неким ситуацијама. Учење на сопственим грешкама оснажује дете за лакше превазилажење неуспеха како у школи тако и у животу. Зато је потребно повремено указати родитељима/старатељима да и овакве ситуације могу бити од користи за развој детета.
- **Слободно време детета** је изузетно битна компонента његовог одрастања и развоја. Важна је његова организација, јер у супротном дете ће своје слободно време проводити у досади или у активностима које немају много смисла. Улога родитеља у организацији слободног времена је веома важна. Неопходна је стална контрола када је реч о слободном времену детета, јер је неоспорно да и ови садржаји утичу на развој појединца. Имајте на уму да компјутерске игрице, поједине интернет странице, ТВ програми у којима доминира агресивност, могу извршити негативан утицај на дете. Агресивни садржаји који долазе до детета, кроз поменуто, не би смели бити доминантни у слободним активностима. Објасните да таква понашања нису добра, ни у филмовима и у игрицама. Важно је да знате да све што излази из уобичајеног понашања њих више привлачи и заинтересованији су за "такве" садржаје. Ово није само својствено деци него и одраслима, јер и нас пре привуку чешће сцене насиља, него неких лепих активности које су око нас. Ако овакви садржаји доминирају слободним временом детета, без контроле родитеља/старатеља, могу се уградити у понашање детета (разражљивост, негодовање, агресивност, нетолерантност, бојкот,...). Треба их свести на најмању могућу меру. Постоји безброј компјутерских игрица које су едукативне и утичу на развијање одређених логичких операција (игре спаривања, препознавања, упоређивања, проблемских задатака, ...). Упознајте се и пратите оне странице које ваше дете прати на интернету уз указивање зашто није добро да прати неке, утврдите ко су му фејсбук пријатељи и да ли зна да се заштити од непријатних ситуација кроз интернет комуникацију. Заједнички са дететом вршите избор ТВ програма како би били сигурни да они неће негативно утицати на ваше дете. Дружење са вршњацима је такође важан део одрастања детета који се реализује у слободно време. Будите укључени и пратите његове слободне активности како у кући тако и ван ње.
- **Похвала има велико мотивационо дејство на младу личност.** Све се лакше превазилази уз мотивационе поруке па чак и казна. Зато је неопходно оснаживати комуникацију како са дететом тако и са свим особама које су укључене у праћење његовог васпитно-образовног развоја. Не заборавите, сваком детету је потребна подршка, неуспешном да би превазишао неуспех, успешном да би био још успешнији.

АСЕРТИВНОСТ (КАКО ЉУБАЗНО РЕЋИ “НЕ“?)!

Будући да је човек друштвено биће и да његова „друштвеност“ зависи од тога колико је вешт у комуникацији, асертивност је појам о коме бисмо сви могли знати неколико чињеница.

Екстремна понашања су друштвено непожељна и углавном су мање цењени они које можемо назвати конформистима (људи који су пасивни и који под сваким изазовом попуштају) или они којима су одбрамбени механизми стално на максимуму активности, па и на најмању ситуацију реагују агресивно.

Дакле, људско понашање можемо да класификујемо као пасивно, асертивно и агресивно (и пасивно-агресивно).

Пасивно понашање код људи можемо препознати по „мањку“ става, тихи су и неупадљиви и често преузимају ставове других људи уместо да граде своје. Насупрот томе, агресивне особе су оне са “вишком“ става, захтевне и гласне, то су они људи који стално прекидају своје саговорнике и често су препотентни. А пасивно-агресивни су они људи који су својом ћутњом најгласнији, који често имају циничне опаске и од себе праве жртву.

Имајући то у виду, асертивност је тип понашања који нам омогућава да се изборимо за своје ставове без да улазимо у непотребне конфликти или да будемо добровољна жртва ситуације (свесно или несвесно). Асертивност је вештина која омогућава да се изборимо за своја права, осигуравајући да се наше мишљење и осећаји узму у обзир, а да се при томе не нарушавају права других. Оно што треба да истакнемо овде јесте да се асертивност и асертивно понашање веже за проблем који имамо са неком особом, а не за саму особу. Тако су и наша негативна осећања и мишљења усмерена ка проблему, а акције ка решавању проблема - а не утицају на целокупну личност дотичне особе.

Асертивност се базира на томе да треба да изразите своје мишљење и своја осећања како би људи око вас знали како се осећате. Требало би да им ставите до знања које су последице понашања које је супротно од оног који сте нагласили као пожељно, али не смете заборавити ни осећања особе којој се обраћате.

Основни елементи асертивног понашања:

1. **Јасно изражавање понашања које нам смета** – ово је веома важна ставка јер тиме дајемо шансу да се постојећи проблем реши. Уколико не истакнемо шта је оно што нам смета, не можемо очекивати да ће се то променити. Пасивним ставом бисте у оваквој ситуацији потребе других људи ставили изнад својих потреба. Агресивни људи би своје потребе ставили изнад потреба других људи, док је асертивно понашање склоно да нађе баланс међу потребама двеју страна. Потребно је да разлучите за које понашање и одлуке сте ви одговорни и преузмете ту одговорност, али и да препознате понашање других одраслих људи за које ви нисте одговорни и за које не треба себе да кривите нити да трпите његове последице.

2. **Објашњавање разлога због којих нам то понашање смета** – ово означава изражавање властитог мишљења, осећаја и/или последица тог понашања. Морамо дати до знања зашто нам нечије понашање смета и које то последице оставља на нас. Ако неко не зна да нас повређује (или још горе, ако мисли да нам одређеним понашањем чини услугу), не можемо да кривимо

никога због незнања, али исто тако не треба да трпимо оно што нам не годи, па је зато најбоље решење истаћи шта нам тачно смета и зашто нам то смета тј. какве су последице таквог понашања. У том смислу, треба показати разумевање и за разлоге и потребе друге особе и уважити их, али изнети и своје мишљење и разлоге и наћи неки компромис или начин да се те различите потребе уваже или помире.

3. **Јасно изражавање нашег захтева** - ако смо дефинисали проблем и последице нечијег проблематичног понашања, потребно је још истаћи на који начин можемо решити одређену ситуацију. Морамо бити јасни у ономе што тражимо од других људи јер се пуно ствари не подразумева. Ако нам нечије понашање није пријатно, морамо предложити како би се то могло исправити, јер ако истакнемо само да нам нешто смета али без конструктивног предлога како да се то реши, онда наш став може да се протумачи као агресиван.

Корисне асертивне технике

1. **“Покварена плоча”** - ово је врло корисна техника када је наш захтев кратак и јасан, а састоји се у томе да као “покварена плоча” понављамо захтев. Конкретизација је веома важна, јер генерализацијом нећемо ништа постићи, осим претеривања и осећаја код друге стране да наше изјаве и нису толико реалне. Немогуће је решити све проблеме и нико ништа не ради „увек“, нити то што је неко направио грешку значи да је генерално лоша особа или неосећајна или слично. На пример: „Ти никада нећеш...“, „Ти увек радиш...“ су реченице које треба избегавати. Ограничите се на оно што се сада дешава и фокусирајте се на тренутни проблем, што је конкретније могуће. Непотребним генерализацијама се само уплићете у шире теме и компликујете пут до решења проблема.

2. **Одбијање туђег захтева** - када желимо одбити неки захтев и имамо добар разлог за то, у томе треба бити и одлучан. Довољно је рећи „не“, објаснити своје разлоге (врло кратко) и затим поновљати одлучно – не, онолико колико је потребно. Оно што је кључно јесте да морамо бити истрајни јер недоследност ће нас вратити опет у видове понашања које желимо да избегнемо. Због тог „не“ се не морате извињавати или улазити у бесконачне расправе, реците јасно разлог ваше одлуке или става и стојте иза њега, ако сте већ заиста добро промислили и сигурни сте у своје мишљење. Са друге стране, десило се некад да схватите да сте заузели погрешно мишљење и у таквим случајевима, неопходно је да будете самокритични, као и да дозволите себи да промените мишљење. Не морате стојати тврдоглаво на неком становишту, када је већ постало јасно да то и није најбоље становиште. Наравно, да бисте то спознали или да бисте уопште оформили свој став, биће вам некад потребно време и не треба да вам буде проблем да захтевате за себе то време да размислите.

3. **“Ја-поруке”** - Ја-поруке су такве поруке у којима говоримо о властитом стању. “Ја сам ...тужна, несрећна, љута када ти радиш ...” Зашто је то важно? Зато што ако јасно истакнемо проблем, стварамо могућност да се он реши и ако довољно јасно истакнемо „ја - поруку“ не остављамо место недоумицама и двоумљењима већ јасно дајемо до знања које су последице одређеног понашања. Неопходно је навести проблем, како се због њега осећамо, какве су последице тог проблема и шта би могло да буде његово решење. Не треба да се претворите у егоцентрика и да поставите своје „ја“ као центар универзума, али да бисте били асертивни и самосвесни, неопходно је да цените себе, оно што јесте и што радите, и да препознате своје потребе. Као и да будете критични према себи.

Асертивни тренинг је увежбавање вештина комуникације из позиције самопоштовања. На њему људи уче како да се поставе за себе, како да конструктивно изражавају своје мишљење и жеље и да на такав начин решавају конфликте са другима. Овим тренинзима се повећава самопоштовање, повећава контрола над собом, ефикасније се остварују циљеви и жеље, боље се комуницира са другим људима уз међусобно поштовање и развија се одговорност за сопствено понашање.

И на крају – уживајте у свом успеху и добрим стварима које сте постигли, то је сасвим ок.

УПОЗНАЈ СВОЈЕ ДЕТЕ

Бити васпитач сопственој деци, у данашње време је најизазовнија улога у којој се родитељ може наћи. Ма колико били успешни у васпитању свога детета, често се нађемо у безизлазној ситуацији размишљајући које су то методе најефикасније, да ли оне које заступају наши пријатељи, познаници или оне којима су нас наши родитељи васпитавали. Трагајући за наједекватнијим решењима родитељи увиђају да сарађујући са школом могу отклонити многе недоумице у васпитању, али и образовању свога детета.

САМОПОУЗДАЊЕ ДЕТЕТА РАЗВИЈА СЕ У ПОРОДИЦИ, А НАДОГРАЂУЈЕ У ВРТИЋУ, ШКОЛИ, МЕЂУ ВРШЊАЦИМА...

Личност детета формира се од дана доласка на свет. Све око њега у већој или мањој мери утиче на обликовање његове будуће личности. Обраћају пажњу на гласове, речи родитеља, изразе лица, говор тела, а касније све више се труде да копирају особе из околине, па понављају речи, реченице, трудећи се да на исти начин изговоре оно што чују око себе. Како деца расту њихове личности се све више уобличавају на основу онога, што виде и чују. Имајући у виду све ово наведено, родитељи треба да знају да су они главни чинилац формирања дететове личности, укључујући и самопоуздање, које се гради наградом, похвалом и подршком за свако прихватљиво понашање. Често се у васпитању деце награда изједначава са неком материјалном ставком (стикери, сличице, мобилни телефони, таблети, рачунари, патике, гардероба, новац, путовања,...), што је погрешно. Награда сама по себи не треба да има материјалну/финансијску конотацију. Заборављамо да се награђивање деце због примереног, очекиваног понашања може извести без опипљиве материјалне позадине: нпр. некада је довољан искрен загрљај/пољубац, исказивање осећања и задовољства речима; показивање одушевљења због показаног пожељног понашања; обећања да ће за награду добити додатних сат времена за омиљену компјутерску игрицу или да ћете заједно са дететом гледати његову најдражу емисију/цртани филм... Разне начине награђивања треба користити константно и никако се не смеју заборавити током школовања, јер похвала, награда, подршка су основа за развој мотивације и самопоуздања детета.

Доследност у васпитању са усаглашеним ставовима како у породици, тако и у школи, јача самопоуздање детета. Важно је знати да родитељи, који су недоследни у својим ставовима, који су претерано критички расположени, који не показују довољно љубави према деци, утицаће да се код њихове деце појача несигурност која је "камен спотицања" за развој личности. Не треба се фокусирати само на лоше понашање детета и непрекидно га критиковати, јер ће се његово самопоуздање срушити и дете ће временом постати несигурно. Може се десити да због недостатка похвала у комуникацији са дететом, дете закључи да само лошим понашањем може привући пажњу родитеља, па прибегава оваквом понашању жељно пажње. У том случају је неопходно у васпитању детета, гледати да равномерно буду присутне и награде и казне. Многи стручњаци који се баве развојем и васпитањем детета истичу да су похвале и награђивање примереног/доброг понашања, много делотворније за развој од сталних критика. Водите рачуна да, када критикујете, критикујете неприхватљиво понашање, а не дете (нпр. изговорити "Јоване, ти си диван дечак! Мама те пуно воли, али твоје понашање данас је било лоше.", је много боље него рећи: "Јоване, ти си неваљао дечак!"). Неки родитељи при критиковању деце испољавају негодовање, бес, зловољу, подижу тон, користе речи које могу да понизе и повредe дете.

Родитељи, у васпитању детета кључна ствар је самоконтрола, јер са добром самоконтролом, ви дајете добар пример детету, како се треба понашати! Смиреност, коју будете показивали утицаће на ваше дете да схвати, да свака казна или критика долази из ваше потребе да му осигурате његову безбедност, здравље, будућност или добробит.

НАГРАЂИВАЊЕМ И КАЖЊАВАЊЕМ РАЗВИЈАМО КОД ДЕТЕТА ДОСЛЕДНОСТ И ОСЕЋАЈ СИГУРНОСТИ, АЛИ СЕ НИКАКО НЕ СМЕ ПРИМЕЊИВАТИ ФИЗИЧКО КАЖЊАВАЊЕ.

У породичном васпитању, најважније је да оба родитеља/старатеља стално комуницирају и усаглашавају своје ставове о дисциплини и дисциплинским правилима, али и о понашању које очекују од своје деце. На овај начин деца се уче доследности уз осећај сигурности. Одржавање дисциплине захтева много труда и времена.

Важно је знати да када insistирате на дисциплини, ви демонстрирате прихватљиво и неприхватљиво понашање и постављате одређене границе, до којих дете може да иде. Учите га како да се понаша у породици, школи, на улици и шта се од њега очекује. Ова васпитна мера "постављање граница" је неопходна за развој детета од најранијег узраста. Недостатак доследности и неусаглашени ставови родитеља често ће збуњивати дете, због чега ће оно све чешће тестирати толеранцију особа око себе и покушавати да наметне своју вољу прелазећи преко "постављене границе". Зато је неопходно да родитељи заузму исте ставове око појединих питања, која се односе на усвајање одређених норми понашања, односно морају утврдити како и на који начин награђивати пожељна понашања детета/деце, а на које начине санкционисати непожељна понашања. Наравно, у свему овоме треба имати у виду, да "батине" односно физичко кажњавање је контрапродуктивно и неприхватљиво за развој личности. Често заборавимо да васпитавајући децу, своје грешке сами себи опраштамо, а дететове ригорозно санкционишемо. Најважније је да кроз разговор указујете детету на пожељне и непожељне облике понашања објашњавајући, зашто су нека добра, а нека не. Ако неко непожељно понашање код детета почне да се понавља, иако сте му указивали на исто, неопходно је применити казну. Само изрицање казне мора бити васпитно и образложено од стране родитеља: нпр. због лагања дете ће бити кажњено дводневном забраном играња игрица на компјутеру; због више заборављених домаћих задатака може бити кажњено додатним домаћим задатком; због изговарања непримерених речи може бити кажњено неком радном активношћу у стану, кући, дворишту... Битно је да пратите дететово понашање по реализованој казни, па када приметите да то понашање више не показује, неопходно је да га похвалите, како би се пожељно понашање додатно учврстило. Када утврдите да се пожељно понашање учврстило, требало би наградити дете. Награда пре треба да буде добијање неке привилегије или активности које дете жели да ради, уместо награђивања новцем или куповине ствари које су детету значајне.

ВРЕМЕ КОЈЕ СВАКОДНЕВНО БУДЕТЕ ОДВАЈАЛИ ЗА СВОЈУ ПОРОДИЦУ, ДЕТЕ/ДЕЦУ, БЛАГОТВОРНО ЋЕ УТУЦАТИ НА УЧВРШЋИВАЊЕ И РАЗВОЈ ПОЗИТИВНИХ ОСОБИНА ЛИЧНОСТИ ВАШЕГ ДЕТЕТА

Савремени убрзани начин живота не оставља много времена за породичне активности. Због бројних обавеза родитеља на послу и у кући, школских и ваннаставних активности деце, тешко је одвојити време само за породицу, када се све те активности током недеље преплићу. Родитељи треба да се потруде да обавезе организују тако, да се бар неко кратко време у току дана породица нађе на окупу. Заједнички породични разговори и активности благотворно делују на целу породицу, а нарочито на децу којој су потребне свакодневне навике.

Дружење са укућанима у неком делу дана (за време obroка, уз неку друштвену игру, музику, едукативни програм...) појачава блискост целе породице и даје могућност свима да увиде, које су то ситуације на које треба обратити пажњу у наредном периоду, односно које су важне деци, родитељима... Кроз отворене разговоре о свим питањима и додатна образложења избећи ћете љутњу, бес, негодовање и лошу комуникацију које често препознајемо у следећим реченицама деце и родитеља: "Зашто морам то да урадим?"; "Е, нећу!"; "Немој сада."; "Зато што ја тако кажем!"... Дакле, избегавајте поменуте примере и трудите се да деци детаљно образложите сваки ваш захтев или савет. Ако стално говорите: "Немој сада! Немам времена!" "Заузет сам!"; "Уморан сам!", деца ће изгубити вољу и више неће тражити вашу пажњу. Важно је знати да равнодушност која се може испољити у комуникацији, како због лошег тако и због доброг понашања са децом, је погубна за психичко здравље детета и у дужем временском року ставара несигурност. Добра комуникација подразумева да детету објасните како се осећате и шта очекујете од њега: нпр. у усвајању кућних правила, изради домаћих задатака, одласка на спавање, времену које проводи за компјутером/на интернету, времену које проводи са вршњацима... Дете ће временом научити колико је важан

искрен и отворен однос према родитељима, како за породицу, тако и за разрешавање многих недоумица и њима проблематичних ситуација.

НЕМОГУЋЕ ЈЕ ФОРМИРАТИ РАДНЕ НАВИКЕ ДЕТЕТА БЕЗ ПОДРШКЕ РОДИТЕЉА

Велика је заблуда да се радне навике могу формирати без утицаја породице. Школа утиче на стварање радних навика али је подршка родитеља кључна ствар. Израда домаћих задатака за децу је прилично проблематична јер захтева напор првенствено због чињенице да их у том тренутку привлаче и занимају друге активности. Од првог дана школовања треба да схвате да им је то обавеза којих ће имати много током живота. Домаћи задаци имају вишеструк значај. Сем образовног и васпитног значаја они помажу јачању одговорности и самосталности код детета. Зато пружите подршку детету у изради домаћих задатака кроз мотивационе поруке. Укажите родитељима да директно мешање и израда домаћих задатака уместо детета отежава осамостаљивање.

Довољно је само мотивационо деловати на дете док га свакодневно пратите у изради домаћих задатака. У почетку одвајаћете више времена, а како време одмиче, видећете да је ваше дете стекло одређену рутину и да само може да извршава своје радне обавезе. Иако сте сигурни да после одређеног периода ваше дете има радне навике јер самостално без ваше сугестије планира израду домаћих задатака, учи, ипак је и даље потребно да пратите своје дете, како се радне навике не би изгубиле. Важно је знати, да без самосталног писања дете неће научити да пише; без самосталног читања неће научити да чита; без самосталног ходања неће научити да хода; без самосталног комуницирања са разним особама биће мање комуникативно... Ништа се не може научити гледајући него радећи.

Пратећи децу и њихово напредовање увидећете да током школовања долази до пада интересовања за домаће задатке, учење..., па нас знају изненадити са својим ставовима: "Зашто учим ово? Шта ће ми то у животу? Ово никоме не треба?"... Овај пад интересовања је најочљивији током петог разреда основне школе, када деца са разредне прелазе на предметну наставу. Смањена мотивација се може увидети и даље током школовања, то је природно, јер у том периоду њихова интересовања се премештају на друге сфере па више времена проводе са друштвом, играјући се, за компјутером, на интернету, уз СМС поруке... Замислите колико времена деца могу потрошити на њима занимљиве активности, а да у тим активностима ништа није у вези са градивом које се обрађује у школи.

ОНАЈ КО ЗНА ДА УЧИ ЗНА ДОВОЉНО. (Хенри Брукс)

Оно што је важно да знате, радне навике се не могу формирати преко ноћи, потребан је континуирани рад, али се могу брзо изгубити кроз нерад. Нико не очекује да ваше дете седи сатима за радним столом учећи и израђујући домаће задатке. Време које је потребно одвојити за извршавање школских обавеза у породици је много мање, него што мислите. Ако се редовно испуњавају обавезе, дете не би требало више од два часа дневно да се посвећује учењу и задацима. Оно што је очигледан проблем је концентрација, па се често деси да дете за књигом проведе много времена, а да није запамтило ни наслов лекције. Значи, без концентрације нема учења.

Можемо цео дан држати књигу у рукама али ако нисмо сконцентрисани нећемо запамтити ни наслов књиге. Ево неких **корисних савета**, који воде стварању и учвршћивању постојећих радних навика:

- ☉ **У образовању деце велику улогу има читање.** Помоћу њега стичемо знања, добијамо информације, забављамо се, одмарамо... Нема учења без читања. Неопходно је да деца/ученици стално усавршавају читање читањем, нарочито, књижевних дела којима обогаћују речник и своју општу културу. Што је читање и разумевање прочитаног квалитетније, то је квалитетније и само учење.
- ☉ **Учење је природан процес као и заборављање.** Све што се научи може да се заборави, ако се не понавља. Да ли би ми, родитељи, данас знали да множимо или сабирамо да то нисмо урадили безброј пута до сада? Значи, понављање је основа доброг учења.
- ☉ **Важно је да детету и ви објасните зашто је потребно учити,** јер деца као и одрасли људи, боље и вољније раде када у томе виде смисао.
- ☉ **Пожељно је учити на истом радном месту,** за својим радним столом или у неком кутку куће. Многи препоручују да се учи у **исто време** током радне недеље. Постоје препоруке, када је најбоље учити, па

многи који су се бавили учењем препоручују време од 9 до 11 и од 17 до 19 часова. Имајући у виду да свако дете, сваки појединац, временом изгради сопствени стил учења, ово није правило.

- ☉ **Није добро учити одмах после јела или непосредно пре спавања.** Важно је да у просторији не буде превише топло, али ни превише хладно, да просторија буде довољно осветљена и проветрена. За учење је најбоља дневна светлост, мада се исти резултати постижу када се учи под вештачким осветљењем.
- ☉ **Концентрација је пресудна,** јер ако дете не мисли о ономе што учи, узалуд је потрошио време, знање ће изостати.
- ☉ Код обимнијег градива, препорука је да се оно **учи део по део**, па по наученим деловима **уобличити целину преслишавањем.** Научници који се баве учењем препоручују да број понављања буде исти као број читања неке лекције. Значи, ако је дете четири пута прочитало лекцију (у деловима или целини), четири пута треба се и преслишати. Заборављање је најбрже после наученог. Да би знање остало дуже задржано у памћењу, после неколико дана треба извршити додатно преслишавање и понављање, па после дужег времена поновити процес. На овај начин знање остаје трајније. Увођењем стандарда у образовни процес, наставници на крају сваког полугодишта врше проверу усвојености знања из неког наставног предмета. Када саопште деци да их за недељу-две чека тест који ће обухватити целокупно градиво, деца се уплаше. Када би се понављању придавала већа пажња од стране ученика, припрема за овакве тестове трајала би пар сати.
- ☉ **Гласно читање** води споријем учењу, а читање у себи омогућава брже учење. Многа деца читају наглас, јер на тај начин подижу концентрацију. И ово је специфичан стил учења који изискује више времена.
- ☉ Често учитељи/наставници подсећају на **активности које треба користити током учења.** Навешћемо неке активности, које можете и ви користити када видите да ваше дете има одређених потешкоћа у учењу односно у преслишавању: ПРОЦЕНИ, ОБРАТИ ПАЖЊУ, ОБЈАСНИ, ПРОТУМАЧИ, УПОРЕДИ, ПРОЧИТАЈ, ОБРАЗЛОЖИ, ПРЕДЛОЖИ, НАПРАВИ ПЛАН, ПРИПРЕМИ СЕ, ПРОУЧИ, ГРУПИШИ, ДИСКУТУЈ, ИЗНЕСИ ЛИЧНИ СТАВ, САГЛЕДАЈ ПРОБЛЕМЕ, АНАЛИЗИРАЈ, НАПИШИ, ИЗДВОЈ, ЗАБЕЛЕЖИ, ИЗРАЗИ ЦРТЕЖОМ, СЕТИ СЕ, ЗАЖМУРИ И ПОМИСЛИ, ПОКУШАЈ, НАГЛАСИ, ОДГОВОРИ САМ СЕБИ, УЖИВИ СЕ У УЛОГУ, ОДГЛУМИ, ИЗРАЗИ ОСЕЋАЊА, НАПРАВИ РЕДОСЛЕД, ОСМИСЛИ, САСТАВИ АСОЦИЈАЦИЈУ, ИЗНЕСИ РЕЗУЛТАТ, НАВЕДИ РАЗЛОГ, РЕШИ ЗАГОНЕТКУ, НАПРАВИ ПОСТЕР, САСТАВИ СТИХ, СМИСЛИ СЛОГАН, ...!

Сем извршавања школских обавеза ван школе важно је да дете одвоји време и за њему драге активности: спорт, рекреација, дружење са другарима, интернет, компјутер... Наравно да се очекује да родитељи имају у виду колико времена се њихово дете бави свим активностима, поготово данас када су деца у стању да све своје слободно време посвете, интернету, facebook-у... Време које се проводи за компјутером мора бити ограничено, јер неконтролисани боравак у дужем временском периоду ствара зависност и онемогућава правилни развој детета. Сведоци смо да се данас у многим институцијама отварају саветовалишта за одвикавање од интернета, компјутерских игрица. Иако ово изгледа многим смешно, процене су да ће у наредним годинама број зависника од интернета бити у сталном порасту. Ово се односи и на компјутерске игрице које, ако су насилне, утичу на усвајање негативних модела понашања, па се сусрећемо, и ви кући и ми у школи, да дете опонаша свог имагинарног идола чије понашање није прихватљиво.

МЕЊАМО ШКОЛУ! СТВАРАМО УСЛОВЕ КАКО БИ СВАКО ДЕТЕ НАПРЕДОВАЛО СВОЈИМ ТЕМПОМ.

Имајте на уму да се свако дете развија својим темпом, за усвајање одређених знања и умења или правила понашања, некој деци треба мање, а некој много више времена. Морамо им пружити подршку како би се развијала у складу са својим способностима и интересовањима. Ако приметите да ваше дете има неких проблема са којима ви не можете да се носите, потражите савет од одељењског старешине, наставника, педагога и психолога школе, јер ми смо ту у школама због ваше деце, а наших ученика.

САРАДЊА СА РОДИТЕЉИМА ДЕЦЕ КОЈИМА ЈЕ ПОТРЕБНА ДОДАТНА ПОДРШКА

Кад тад у вашем одељењу ће бити дете коме је потребна додатна подршка. Право на додатну образовну подршку имају деца која имају тешкоће у учењу (због специфичних сметњи учења или проблема у емоционалном и социјалном развоју), имају сметње у развоју или инвалидитет (телесне, моторичке, чулне, интелектуалне или вишеструке сметње), потичу или живе у социјално нестимулативној средини или из неких других разлога остварују право на подршку у образовању. Право на додатну подршку имају и ученици који имају изузетне способности.

Сарадња са родитељима детета коме је потребна додатна подршка

Уколико је у одељењу дете коме је потребна додатна подршка, одељењски старешина изузетно мора сарадјивати са његовим родитељима, пре свега, јер су чланови истог Тима за додатну подршку. Полазак у пети разред представља значајну прекретницу за сваког ученика, али је већину родитеља потребно подсетити да је њиховом детету у овом тренутку поново потребна подршка (прелази се са разредне на предметну наставу, сваки предмет предаје други наставник, са својим специфичним стилем рада; ученици и наставници тек треба међусобно да се упознају; у социјалном смислу – од најстаријих у млађој смени, постају најмлађи у старијој смени...).

За родитеље детета коме је потребна додатна подршка, полазак у пети разред представља нови велики изазов. Брига о адаптацији детета на нови начин рада и одговарање на нове образовне захтеве је нешто што их мучи. Не треба заборавити да су они, заједно са својим дететом прошли тежак пут од ране дијагностике, различитих покушаја третмана, честих неприхватања, па и одбацивања од стране околине, многих “затворених врата” на која су наилазили. Некад се може учинити да траже немогуће за своје дете. Овде је од изузетне важности саслушати родитеље, са усмереношћу на стратегије које су до сада биле успешне.

Принцип коришћења искуства родитеља овде је од изузетног значаја. Ако се само присетимо који су све подаци потребни за израду сврсисходног педагошког профила детета (учење и како учи - важне чињенице о досадашњим образовним постигнућима, стилевима учења, ставовима према школи, мотивацији за учење, интересовањима, областима и специфичним вештинама у којима се истиче у односу на вршњаке, као и онима у којима заостаје у односу на вршњаке...; социјалне вештине - важне чињенице о односима са другим људима, понашању према вршњацима, поштовању правила...; комуникацијске вештине - важне чињенице о начинима размене информација са другима, укључујући и степен познавања језика на коме се школује, као и сметње у коришћењу вербалних, визуелних и симболичких средстава комуникације; самосталност и брига о себи - важне чињенице о способности да се сам стара о себи и испуњава свакодневне обавезе код куће и у школи; утицај спољашњег окружења на учење - важне чињенице о породичним и другим условима који повољно и неповољно утичу на учење и напредовање), јасно је да највећи број ових података можемо добити од родитеља. Такође, уколико родитељ равноправно са одељењским старешином тражи начине решавања проблема, равноправан је и у одговорности за спровођење договорених мера.

С друге стране, родитељ је тај који ће одељењског старешину први упознати са карактеристикама специфичне тешкоће детета – они о томе знају пуно и могу препоручити и корисну литературу.

Сарадња са родитељима остале деце у одељењу

Уколико је у одељењу дете коме је потребна додатна подршка, неретко се дешава да га други ученици избегавају. Сви смо чули за случајеве да деца неће да седе поред ромске деце, час у овој или оној школи родитељи забрањују својој деци одлазак у школу док се из њиховог одељења не испише, најчешће, дете са хиперкинетичким поремећајем или поремећајем понашања. Када дође до оваквих ситуација, оне захтевају велико ангажовање одељењског старешине. Зато је боље:

- ⌘ Информисати родитеље осталих ученика о специфичностима тешкоћа ових ученика, водећи рачуна о заштити личности детета; садржаје о којима ће се говорити обавезно договорити са родитељем ученика; ефикасним се показало да, у циљу сензибилизације осталих родитеља, о тешкоћама свог детета говори његов родитељ (важно је водити рачуна о томе да се сензибилизацијски разговор води на почетку школске године, а свакако пре него што дође до проблема у односима са другим ученицима);
- ⌘ Сазнати шта су бриге родитеља; и ови родитељи, такође, брину о добробити своје деце и то је заједничка тачка од које се полази (желе да им деце буду безбедна, да не уче непожељне обрасце понашања, да несметано савладавају градиво...);
- ⌘ Заједнички договорити шта би могле бити мере којима ће сви бити задовољни (са посебним нагласком на то шта је оно што треба да кажу својој деци), као и процедуре и начини праћења.